

UDZIAŁ PAŃSTWA W SPÓŁKACH HANDLOWYCH

WARSZAWA — 1938

T-WO WYDAWNICZE MŁODYCH PRAWNIKÓW I EKONOMISTÓW
SKŁAD GŁÓWNY: GEBETHNER I WOLFF

i Wekslowego
Uniwersytetu Wroclawskiego®

L. inw.

2075

U D Z I A Ł P A Ń S T W A
W S P Ó Ł K A C H H A N D L O W Y C H

W y k o n a n o
na surowym bezdrzewnym papierze drukowym produkcji firmy
Steinhagen i Saenger, Fabryki Papieru i Celulozy S. A.
Warszawa.

DR TADEUSZ BERNADZIKIEWICZ

UDZIAŁ PAŃSTWA W SPÓŁKACH HANDLOWYCH

WARSZAWA — 1938

T-WO WYDAWNICZE MŁODYCH PRAWNIKÓW I EKONOMISTÓW
SKŁAD GŁÓWNY: GEBETHNER I WOLFF

TEGOZ AUTORA:

ZAGADNIENIE RENTOWNOŚCI GOSPODARKI PAŃSTWOWEJ. Warszawa 1932. Str. 75 + IV.

NOWE PRAWO O BILANSACH. Warszawa 1934. Str. 46.

WYNIKI BILANSOWE A RZECZYWISTE PRZEDSIĘBIORSTW PAŃSTWOWYCH W POLSCE. Warszawa 1935. Str. 115.

ZAGADNIENIE RENTOWNOŚCI PRZEDSIĘBIORSTW. Warszawa 1935. Str. 108.

PRZEROSTY ETATYZMU. Uwagi o gospodarce państwowej w Polsce. Wydanie pierwsze. Warszawa 1935. Str. 150. (Wyczerpane).

PRZEROSTY ETATYZMU. Uwagi o gospodarce państwowej w Polsce. Wydanie drugie, przejrzone i uzupełnione. Warszawa 1936. Str. 199.

DEKRET O LASACH PAŃSTWOWYCH Z DNIA 30 WRZEŚNIA 1936 R. Warszawa 1937. Str. 52.

MAŁA REFORMA ETATYZMU. Warszawa 1937. Str. 144.

KONCERN PAŃSTWOWY W POLSCE. Warszawa 1938. Str. 112.

PRZEDMOWA.

Sprawa tzw. „etatyzmu” od szeregu lat nie przestaje interesować szerokiej opinii publicznej w Polsce. Stwierdzamy niezmiennie, iż kwestia „działalności etatystycznej” zajmuje co roku sporo miejsca w pracach izb ustawodawczych. Niedawno była rozpatrywana przez specjalną Komisję, powołaną przez rząd do zbadania gospodarki przedsiębiorstw państwowych. Mimo to, wobec braku danych oficjalnych, jakie są istotne rozmiary państwowego koncernu i jego części składowe, na temat faktycznego zasięgu działalności przedsiębiorczej państwa krążą nieraz istne legendy.

Ten stan rzeczy musi być oceniony ujemnie. Problem „etatyzmu”, tak czy inaczej się do niego ustosunkujemy, przedstawia niewątpliwie jedno z czołowych zagadnień naszej rzeczywistości gospodarczej. Źle jest, jeśli kontury tego problemu określa plotka lub mało uzasadnione domysły. Wyjaśnienie powyższej dziedziny należy przeto zaliczyć do rzędu pilnych zadań, jakie chwila obecna stawia przed polską literaturą gospodarczą.

Nie wywołuje większych sprzeciwów teza, iż bezpośredni udział państwa w życiu gospodarczym jest dzisiaj koniecznością. Sprawa sprowadza się natomiast do r o z m i a r ó w tego udziału. Tutaj porzucamy już teren ogólnych ustaleń, gdzie znacznie łatwiej o uzyskanie zgody, i wkraczamy w dziedzinę kwestyj wątpliwych i spornych. Niezależnie od zajmowanego stanowiska, wydaje się jednak zrozumiałe, iż ustalenie faktycznego zakresu gospodarki państwowej, tego co już zostało włączone do państwowego koncernu i stało się jego częścią składową, przedstawia zagadnienie wyjściowe, tj. winno l o g i c z n i e p o-

przedzać formułowanie opinii na temat „etatyzmu”, jeśli chodzi o jego zastosowania konkretne. Powyższy moment nie wyczerpuje atoli znaczenia badań nad rozmiarami państwowej gospodarki. Rezultat tych badań stanowi niezbędną przesłankę dla polityki gospodarczej rządu na odcinku państwowej przedsiębiorczości, o ile polityka powyższa ma być w pełni świadoma i nie zamierza kroczyć po omacku.

Poważną rolę w dziedzinie bezpośredniej ingerencji państwa w życiu gospodarczym odgrywa uczestnictwo państwa w przedsiębiorstwach, prowadzonych w ramach przepisów prawa handlowego. Udział państwa w kapitale zakładowym tych przedsiębiorstw zwracał oddawna uwagę teoretyków i praktyków gospodarczych. Problem tzw. przedsiębiorstw mieszanych stopniowo zdobył sobie prawo obywatelstwa w literaturze ekonomicznej. Jednocześnie wspomniana forma ingerencji państwa zyskiwała w szeregu krajów na praktycznym znaczeniu. Po wojnie w związku z tzw. komercjalizacją przedsiębiorstw państwowych rola form prawa handlowego w zastosowaniu do działalności przedsiębiorczej państwa wzrasta w dalszym ciągu. Obok przedsiębiorstw mieszanych pojawiają się teraz przedsiębiorstwa prowadzone w formie spółek akcyjnych, spółek z ogr. odp. i spółdzielni, które w całości lub prawie w całości stanowią własność państwa.

W Polsce udział państwa w spółkach handlowych, nader nieznaczny w pierwszych kilku latach po odzyskaniu niepodległości, w ostatnim dziesięcioleciu został ogromnie rozbudowany. Jednocześnie wspomniana dziedzina należała do najmniej znanych części składowych państwowego koncernu.

Powyższa dysproporcja stanowiła punkt wyjścia niniejszej pracy. Książka, którą oddaję do rąk czytelnika, jest rezultatem kilkuletnich mozolnych badań i żmudnego gromadzenia materiałów. Ma ona na celu systematyczne zarysowanie stanu posiadania Państwa Polskiego w dziedzinie spółek handlowych i spółdzielni, nie zajmuje się natomiast teoretyczną stroną zagadnienia. Podobnie nie jest przedmiotem moich rozważań sprawa gestii udziałów państwa w spółkach handlowych. W związku z tym najbardziej istotną część rozprawy stanowi zawarty w czterech rozdziałach (rozdziały II — V) wykaz bez-

pośrednich i pośrednich udziałów państwa w spółkach handlowych i spółdzielniach. Autor starał się również obliczyć, ile wynosi łączna suma udziału państwa w kapitale zakładowym spółek handlowych (rozdział VII), jak również przedstawić ewolucję, jakiej ten udział ulegał poczynając od 1927 r. włącznie (rozdział VIII).

Opisywane zjawiska znajdują się w stanie zupełnej płynności, ulegają zmianom nieomal z dnia na dzień. Z drugiej strony brak u nas jakiegokolwiek oficjalnej ewidencji udziałów państwa, prowadzonej w sposób stały i systematyczny. Nie należy o tym zapominać, przeglądając zamieszczone niżej zestawienia.

Jako całość praca niniejsza przedstawia zaledwie przyczynek do obszernego splotu zagadnień, których uwzględnienie jest konieczne przy ustalaniu zakresu gospodarki państwowej w Polsce. Natomiast, ujawniając rzeczy niemal zupełnie nieznanie względnie łącząc w jedną całość rozsypane po różnych źródłach wiadomości, może ona do pewnego stopnia ułatwić lub uczynić bardziej realną dyskusję na temat jednego z najbardziej charakterystycznych fragmentów państwowego koncernu.

Autor uważa sobie za miły obowiązek złożyć serdeczne podziękowanie tym wszystkim Instytucjom i Osobom, które, dostarczając potrzebnych informacji lub udzielając cennych rad i wskazówek, umożliwiły wydanie książki w jej obecnej postaci. Życzliwe stanowisko, zajęte przez niektóre zainteresowane Instytucje, stanowiło wielką pomoc przy gromadzeniu danych faktycznych i ich komentowaniu.

Jest gorącym życzeniem autora, aby trud jego włożony w opracowanie tej rozprawy mógł dostarczyć oparcia lub przynajmniej zachęty do dalszych badań, na które temat udziału państwa w spółkach handlowych tak bardzo zasługuje.

AUTOR

Warszawa, w maju 1938 r.

W Y J A Ś N I E N I E S K R Ó T Ó W.

Bil. W. I. 1936 — załącznik do bilansu Wspólnoty Interesów Górniczo-Hutniczych, s. a. w Katowicach, na dzień 31 grudnia 1936 r.

Dane B. G. K. 1937 — dane otrzymane od Banku Gospodarstwa Krajowego na dzień 31 grudnia 1937 r.

Dane H. P. 1937 — dane otrzymane od „Huty Pokój”, Śląskich Zakładów Górniczo-Hutniczych, s. a. w Katowicach, na dzień 31 grudnia 1937 r.

Dane W. I. 1937 — dane otrzymane od biura ekonomicznego Wspólnoty Interesów Górniczo-Hutniczych, s. a. w Katowicach, na dzień 31 grudnia 1937 r.

Rocznik — Rocznik Polskiego Przemysłu i Handlu, wydany staraniem Związku Izb Przemysłowo-Handlowych Rzeczypospolitej Polskiej.

Sprawozdanie B. G. K. — Sprawozdanie Banku Gospodarstwa Krajowego.

Sprawozdanie K. P. — Sprawozdanie Kontroli Państwowej z czynności kontroli.

Sprawozdanie P. B. R. — Sprawozdanie Państwowego Banku Rolnego.

Sprawozdanie P. K. P. — Sprawozdanie z wykonania planu finansowo-gospodarczego i planu funduszu inwestycyjnego przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe”.

Uwagi K. P. — Uwagi Kontroli Państwowej o zamknięciach rachunków państwa i wykonaniu budżetu.

Rozdział I.

UWAGI WSTĘPNE.

Jedną z najbardziej aktualnych w chwili obecnej i przy tym dogodnych form przesuwania linii granicznej między gospodarką państwową i prywatną na koszt tej ostatniej stanowi przejmowanie przez państwo udziałów w spółkach handlowych¹⁾. Tą właśnie drogą, w sposób może najłatwiejszy i jednocześnie mało rzucający się w oczy, zwiększać można stopniowo i systematycznie bezpośredni udział państwa w życiu gospodarczym. Ratowanie zagrożonych przedsiębiorstw prywatnych jako przejaw tzw. samarytanizmu gospodarczego oraz wynikające stąd w konsekwencji dochodzenie własnych należności w tych przedsiębiorstwach prowadzi państwo — wierzyciela, czasem nawet wbrew jego woli, do stopniowego przejmowania coraz to nowych udziałów, przedsiębiorstw i całych gałęzi wytwórczości. Jak „skuteczną” może być ta droga w dobie kryzysu lub w okresie depresji gospodarczej, przekonamy się najlepiej rozpatrując stan obecny posiadania państwa-przedsiębiorcy w gospodarstwie polskim.

Przez długi czas sprawę udziału państwa w spółkach handlowych otaczała u nas niezrozumiała tajemnica. Wprawdzie,

¹⁾ Pojęcie spółki handlowej przyjmujemy w pracy niniejszej w znaczeniu, jakie ustala obowiązujący w Polsce kodeks handlowy. W myśl art. 5 § 2 kodeksu „spółkami handlowymi są spółki jawne, spółki komandytowe, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i spółki akcyjne”. Poza tym na równi z udziałami państwa w spółkach handlowych uwagi nasze obejmą udziały państwa w gwarectwach (co w praktyce nie gra jednak prawie żadnej roli) i w spółdzielniach, które nie stanowią spółek handlowych, są natomiast kupcami w rozumieniu prawa handlowego.

poczynając od 1931/32 roku, na skutek interwencji Najwyższej Izby Kontroli pełna (?) lista udziałów państwa w spółkach handlowych dołączana jest do *oryginalnych* zamknięć rachunków państwa, tj. zamknięć przedkładanych N.I.K. Fakt ten nie zmienił jednak w niczym istniejącej poprzednio sytuacji. Po dawnemu w zamknięciach *drukowanych* — a te tylko dostępne są dla czytelnika z poza N.I.K. — lista udziałów państwa nie figuruje. Zasadniczą rozbieżność, jaką wykazują w ten sposób zamknięcia drukowane i oryginalne, trudno chyba uważać za usprawiedliwioną. Charakteryzuje ona dobitnie stosunek niektórych czynników miarodajnych do sprawy jawności rozmiarów gospodarki państwa — przedsiębiorcy. Z jakichś nieznanych bliżej względów uznano za konieczne uniedostępnić materiały, dające możliwość ustalenia i wyjaśnienia całokształtu udziałów państwa w spółkach handlowych.

W Uwagach Kontroli Państwowej o zamknięciach rachunków państwa i wykonaniu budżetu podawane są od kilku lat krótkie objaśnienia, ile wynosi na koniec okresu budżetowego globalna suma „akcyj, obligacyj i udziałów Skarbu Państwa w przedsiębiorstwach prywatnych oraz instytucjach kredytowych”. Z Uwag Kontroli za okres 1935/36 dowiadujemy się, iż w dn. 31.III.1936 r. udział ten wynosił: 280,4 miln. zł, 7,6 miln. gld. gdańskich, 0,6 miln. mk niemieckich, 52 tys. funtów szterlingów itd., tj. łącznie ponad 290 miln. zł (str. 363). O ile można sądzić, zestawienie obejmuje również udziały i akcje, należące do państwowych przedsiębiorstw, banków i monopoli. To wszystko nie mówi jednak, jakie elementy składowe zawarte są w granicach wspomnianych wyżej liczb globalnych, a więc jak się przedstawia szczegółowa lista tych udziałów i akcyj.

W czasach ostatnich możemy zanotować w tej dziedzinie pewną poprawę. Mianowicie, nawiązując do życzenia komisji budżetowych Sejmu i Senatu, N.I.K. zamieściła w swym Sprawozdaniu z czynności kontroli, dokonanych w okresie budżetowym 1935/36 r., obszerny wykaz przedsiębiorstw i jednostek wytwórczych, wchodzących w skład państwowego koncernu, sporządzony na podstawie danych poszczególnych ministerstw wg stanu na dzień 1 kwietnia 1936 r. Otóż wykaz ten obejmuje również udziały państwa w spółkach handlowych.

Spis powyższy stanowi zwykle, czysto mechaniczne połączenie surowych materiałów nadesłanych przez ministerstwa. W rezultacie jest on nieusystematyzowany, opiera się w różnych częściach składowych na niejednakowych kryteriach, zawiera również szereg *nieściśłych* informacji, wreszcie jest *niekompletny*. Mimo to należy stwierdzić, iż wykaz N.I.K. to pierwszy od dłuższego czasu, oparty na danych urzędowych materiał, który, choć nieuporządkowany, dostarcza jednak względnie wiarogodnej podstawy dla wniosków, zmierzających do ustalenia zakresu gospodarki państwowej w Polsce.

Niestety od daty 1 kwietnia 1936 r., której dotyczy omawiany spis Kontroli, minęły z górą 2 lata, w czasie których linia podziału między gospodarstwem publicznym i prywatnym uległa poważnym przesunięciom. Odebrało to w znacznym stopniu aktualność sprawozdaniu N.I.K. i uczyniło koniecznym uzupełnienie zawartych w nim danych.

Jak wiadomo, nie prowadzi się w Polsce oficjalnej ewidencji przedsiębiorstw państwowych i udziałów państwa w spółkach handlowych. Natomiast istniejące przy Ministerstwie Skarbu oraz Ministerstwie Przemysłu i Handlu biura inspekcji sporządzają co pewien czas (zapewne co roku) doraźne zestawienia „przedsiębiorstw o kapitale mieszanym”. Zestawienia te przeznaczone są jednak wyłącznie do wewnętrznego użytku i nie bywają nigdzie ogłaszane. Z tego względu zaktualizowanie wspomnianych wyżej wykazów Kontroli nasunęło niemałe trudności. Wynikały one również z innej przyczyny, a mianowicie z uwagi na niepomierne zróżniczkowanie form udziału państwa w spółkach handlowych.

Państwo Polskie uczestniczy w spółkach handlowych nie tylko bezpośrednio jako fiskus, tj. skarb państwa, ale również za pośrednictwem banków i przedsiębiorstw państwowych, będących odrębnymi osobami prawnymi, wreszcie przy pomocy spółek, których kapitał zakładowy w całości lub części stanowi własność państwa. W ten sposób obok licznej rodziny przedsiębiorstw z bezpośrednim udziałem skarbu cechą charakterystyczną naszej gospodarki państwowej stanowią koncerny przedsiębiorstw państwowych i półpaństwowych, tworzące się dokoła kilkunastu szczególnie „prężnych” instytucyj. Stanowią

one jak gdyby ogniska ekspansji polskiego etatyzmu w dziedzinę spółek handlowych, właściwe „punkty węzłowe” w rozwoju powiązań koncernowych państwa.

W tym miejscu uważamy za konieczne uczynić pewne wyjaśnienia terminologiczne. Otóż pragnąc przedstawić w pracy niniejszej całość udziałów państwa w spółkach handlowych, pojęcie „powiązań” względnie „udziałów koncernowych” traktujemy możliwie szeroko. W ten sposób obok właściwych powiązań koncernowych, tj. dających możliwość decydującego wpływu jednego przedsiębiorstwa na inne, obejmie ono również całkiem drobne udziały, które, ściśle biorąc, nie mają tego znaczenia. Podobnie do udziałów koncernowych zaliczać będziemy również udziały we wspólnych biurach sprzedaży, posiadających formę spółek handlowych, aczkolwiek charakter powiązań koncernowych jest w danym wypadku sporny, wspomniane biura sprzedaży stanowią bowiem przede wszystkim konsekwencję umów kartelowych. Natomiast zgodnie z zadaniem pracy, która dotyczy wyłącznie udziałów państwa w spółkach handlowych i spółdzielniach, traktowanych jako odrębne całości, wykaz „powiązań koncernowych” państwa nie obejmie powiązań tego typu, a więc koncernów, które mają miejsce w obrębie poszczególnych przedsiębiorstw państwowych, zarówno prowadzonych w formie spółek handlowych, jak i wyposażonych w inną strukturę prawno-organizacyjną (por. np. Państwową Wytwórnię Prochu w Pionkach).

W rozdziałach II — V podajemy ułożony stosownie do powyższego wykaz spółek handlowych z udziałem państwa, który zawiera:

1. udziały koncernowe skarbu państwa,
2. udziały koncernowe banków państwowych,
3. udziały koncernowe państwowych przedsiębiorstw wydzielonych,
4. inne formy udziału państwa w spółkach handlowych.

W częściach 1, 2 i 3 wskazano również dalsze powiązania koncernowe, których punkt wyjścia stanowią poszczególne przedsiębiorstwa z udziałem skarbu państwa, banków lub przedsiębiorstw wydzielonych.

Zestawienie poniższe opiera się w pewnej mierze na wykazie, zamieszczonym w Sprawozdaniu N.I.K. za 1935/36 r., przy czym wykaz ten poddany został krytycznej ocenie oraz w konsekwencji w bardzo wielu wypadkach sprostowaniu i uzupełnieniu zawartych w nim wiadomości. Z kolei służył za podstawę „Rocznik Polskiego Przemysłu i Handlu” za rok 1938, wydany staraniem Związku Izb Przemysłowo - Handlowych. Części informacji dostarczyły sprawozdania banków i przedsiębiorstw państwowych itp. Wreszcie w całym szeregu wypadków okazało się konieczne przeprowadzenie własnych badań. W tym celu potrzebne informacje zbierano bądź drogą korespondencji z zainteresowanymi przedsiębiorstwami, bądź też drogą badania rejestru handlowego i akt służących za podstawę wpisu zarówno w sądzie okręgowym w Warszawie, jak i w kilku miastach prowincjonalnych.

Z reguły porównywano informacje o danym zjawisku, pochodzące z różnych źródeł, i na tej podstawie starano się odtworzyć istotny stan rzeczy. Ponieważ jednak w wielu kwestiach istniały nadal wątpliwości, czy odpowiednie dane są całkowicie wiarogodne lub aktualne, a z drugiej strony należało ułatwić orientację i umożliwić jednocześnie ostateczną ocenę czytelnikowi, opatrujemy w zasadzie każdą przytaczaną wiadomość krótkim wskazaniem źródła, z którego pochodzi lub na którym się opiera.

Jak już powiedziano, zestawienie obejmuje wszelkie udziały państwa w spółkach handlowych, a więc zarówno najdrobniejsze, jak i wyrażające się w pełnych 100% kapitału zakładowego. Stan posiadania państwa oraz wysokość kapitału usiłowano ustalić *zasadniczo na dzień 31 grudnia 1937 r.* Gdy to nie było możliwe, brano pod uwagę *ostatnie ogłoszone dotąd liczby lub informacje*, z tym jednak, iż udziały państwa wyzbyte przed dniem 1 stycznia 1938 r. względnie spółki zlikwidowane przed tą datą — o ile fakty te zostały odpowiednio stwierdzone — nie weszły w skład zestawienia.

W razie łącznych udziałów kilku instytucyj lub przedsiębiorstw w kapitale spółki handlowej, spółkę zaszeregowywano wg najwyższego udziału. Wreszcie w wypadkach wątpliwych (z reguły brak danych, z jaką mianowicie formą udziału pań-

stwa mamy do czynienia) zaliczono spółki do przedsiębiorstw z bezpośrednim udziałem skarbu państwa.

Kilku wyjaśnień wymaga jeszcze sprawa obliczania ogólnego udziału państwa w kapitale zakładowym spółki w wypadku łącznego uczestnictwa w danej spółce skarbu państwa, banków, przedsiębiorstw i instytucji państwowych, jak również spółek z udziałem kapitału państwowego. Oczywiście, nie następuje żadnych trudności łączne uczestnictwo skarbu, przedsiębiorstw wydzielonych, banków i innych instytucji państwowych, a także spółek handlowych opanowanych w 100% przez kapitał państwowy. Ustalając łączny udział państwa, dodawano wówczas wszystkie wspomniane udziały. Inaczej przedstawiała się sytuacja, gdy wchodziły w rachubę udziały spółek, w których państwo w formie bezpośredniej lub pośredniej było tylko *jednym z współwłaścicieli*. Jak wkrótce zobaczymy, w praktyce udziały państwa występują w nader różnym ustosunkowaniu do wysokości kapitału zakładowego. Za to w wielu wypadkach udział państwa jest tak znaczny, przedsiębiorstwo tak dalece opanowane przez kapitał publiczny, iż w gruncie rzeczy przestaje być ono spółką, a staje się przedsiębiorstwem państwowym. W związku z powyższym w pracy niniejszej przyjęto uważać za przedsiębiorstwa państwowe takie „spółki” handlowe, w których udział państwa wynosi co najmniej 75% (spółki akcyjne) lub 66,67% kapitału zakładowego (spółki z ograniczoną odpowiedzialnością). W tych wypadkach stosowano zasadę doliczania wspomnianych udziałów przy ustalaniu ogólnego udziału państwa w kapitale zakładowym. Natomiast udziały spółek, w których kapitał państwowy nie dosięga powyższych granic, przy obliczaniu łącznego udziału były całkowicie pomijane.

Uzasadnienie dla granicy 75 względnie 66,67%, którą przyjmujemy dla spółek handlowych z uczestnictwem kapitału państwowego, jest następujące.

Przeprowadzenie podziału na spółki handlowe o kapitale mieszanym i takie, w których państwo uzyskało tak wielką przewagę, iż w gruncie rzeczy wchodzi w rachubę przedsiębiorstwo, stanowiące własność państwa, wymaga w praktyce przyjęcia pewnej granicy umownej. Otóż wydaje się nam, iż najbardziej użyteczne mogą być pod tym względem przepisy prawa handlowego.

W rezultacie, jeśli chodzi o spółkę akcyjną, taką linię graniczną wyznacza, naszym zdaniem, art. 408 § 1 kodeksu handlowego, który wymaga większości trzech czwartych głosów na walnym zgromadzeniu celem powzięcia uchwały co do emisji obligacyj, zmiany statutu, zbycia przedsiębiorstwa, połączenia spółek i rozwiązania spółki. Wynika stąd, iż mniejszość, która nie może skupić więcej niż 25% głosów, mimo uprawnień, wynikających z art. 380 § 2 (wybory grupami do komisji rewizyjnej), art. 394 § 1 (sprawa zwołania nadzwyczajnego walnego zgromadzenia), art. 435 § 2 (sprawa pozbawienia dotychczasowych akcjonariuszów prawa poboru nowych akcji w części lub w całości) oraz art. 447 § 2 (uzupełnienie liczby likwidatorów) nie posiada, oprócz pewnego prawa do kontroli i korzyści, które daje art. 435 § 2, żadnych istotnych uprawnień. W szczególności mniejszość wspomniana nie może się sprzeciwić uchwałąm, sprowadzającym największe zmiany do istniejącego stanu rzeczy, aż do rozwiązania spółki włącznie.

Analogiczną rolę dla spółki z ograniczoną odpowiedzialnością spełnia przepis art. 237 § 1, który dla zmiany umowy spółki, nie wyłączając zmiany przedmiotu przedsiębiorstwa, sprawy połączenia spółek, rozwiązania spółki i zbycia przedsiębiorstwa wymaga uchwały zgromadzenia spółników zapadłej większością dwóch trzecich głosów oddanych (umowa spółki może jednak postanowić surowsze warunki powzięcia tych uchwał). W związku z tym, podobnie jak w wypadku spółki akcyjnej, nie można przyznać większego znaczenia uprawnieniom mniejszości w sprawie zwoływania walnego zgromadzenia spółników, które w sposób liberalny normuje art. 227 § 1.

Po tych wyjaśnieniach wstępnych możemy obecnie przystąpić do przedstawienia poszczególnych kategorii udziałów państwa w spółkach handlowych.

Rozdział II.

UDZIAŁY KONCERNOWE SKARBU PAŃSTWA.

1. Przedsiębiorstwa z bezpośrednim udziałem skarbu państwa.

Liczną grupę spółek handlowych, w których kapitale zakładowym uczestniczy kapitał państwowy, stanowią przedsiębiorstwa z bezpośrednim udziałem skarbu państwa. Nie zawsze jednak w tym wypadku udział w przedsiębiorstwie prawa handlowego znajduje się pod zarządem i opieką Ministerstwa Skarbu. Przeciwnie, dość często kompetentne jest odpowiednie ministerstwo resortowe. Trzeba nawet przyjąć jako regułę, iż w zasadzie podlegają ministerstwu resortowemu takie udziały, które z uwagi na przedmiot czy charakter wchodzących w rachubę przedsiębiorstw znajdują się w obrębie zainteresowań lub działalności wspomnianego ministerstwa.

Lista bezpośrednich udziałów skarbu państwa w spółkach handlowych przedstawia się jak następuje:

1. **Bank Akceptacyjny**, spółka akcyjna w Warszawie. Kapitał akcyjny 20.000.000 zł (bilans na dzień 31.XII.1937 r.). Udziały w kap. akc.: skarb państwa 10.400.000 zł — 52%, Bank Gospodarstwa Krajowego 2.400.000 zł — 12%, Państwowy Bank Rolny 2.400.000 zł — 12%, ogółem udział państwa 15.200.000 zł — 76%; Bank Polski 4.800.000 zł — 24% (Rocznik Polskiego Przemysłu i Handlu, rok 1938, w dalszym ciągu cytowany krótko: Rocznik 1938, i Sprawozdanie Kontroli Państwowej z czynności kontroli, dokonanych w okresie budżetowym 1935/36 r., w dalszym ciągu krótko: Sprawozdanie K.P. 1935/36).

2. **Bank Związku Spółek Zarobkowych**, spółka akcyjna w Poznaniu. Kapitał akcyjny 20.000.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: skarb państwa 15.600.000 zł — 78% (Sprawozdanie K.P. 1935/36).

3. **Centrala Spirytusowa**, spółka akcyjna w likwidacji. Kapitał akcyjny 390.000 zł (bil. 30.IX.1937). Udziały w kap. akc.: skarb państwa 1.500 zł — 0,4% (Sprawozdanie K.P. 1935/36).

4. **Centralna Kasa Spółek Rolniczych** w Warszawie. Kapitał zakładowy 4.360.915,55 zł (bil. 31.XII.1937). Udziały w kap. zakł.: skarb państwa 362.786,04 zł — 8,32% (Rocznik 1938). Centrala finansowa spółdzielni rolniczych.

5. **Cukrownia Mątwy**, spółka z ogr. odp. w Inowrocławiu. Kapitał zakładowy 3.200.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: skarb państwa 8.800 zł — 0,27% (Sprawozdanie K.P. 1935/36 i Uwagi Kontroli Państwowej o zamknięciach rachunków państwa i wykonaniu budżetu za 1934/35 r., w dalszym ciągu cytowane krótko: Uwagi K.P. 1934/35).

6. **Cukrownia w Gostyniu**, spółdzielnia z ogr. odp. w Gostyniu. Kapitał zakładowy 1.671.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: skarb państwa 2.000 zł — 0,12% (Sprawozdanie K.P. 1935/36).

7. **Cukrownia „Wielki Podlaś”**, spółka z ogr. odp. Kapitał zakładowy — brak informacji. Udziały w kap. zakł.: skarb państwa 2.250 zł (Sprawozdanie K.P. 1935/36).

8. **Cukrownia „Żnin”**, spółka z ogr. odp. w Żniniu. Kapitał zakładowy 1.600.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: skarb państwa 19.200 zł — 1,2% (Sprawozdanie K.P. 1935/36).

9. **Gdynia-Ameryka Linie Żeglugowe**, spółka akcyjna w Gdyni. Kapitał akcyjny 9.000.000 zł. Udziały w kap. akc.: skarb państwa 6.750.000 zł — 75%, The East Asiatic Company, Ltd., Kopenhaga 2.250.000 zł — 25% (Rocznik 1938).

10. **Gwarectwo „Maksymilian”**. Kapitał zakładowy — brak informacji. Udziały w kap. zakł.: skarb państwa 88% kuksów (preliminarz budżetowy na 1938/39 r.).

11. **„Huta Pokój”, Śląskie Zakłady Górniczo-Hutnicze**, spółka akcyjna w Katowicach. Kapitał akcyjny 50.000.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: skarb państwa 26.000.000 zł — 52% (Sprawozdanie K.P. 1935/36), Mikołaj hr. Ballestrem 8.675.000 zł — 17,35%, Oberschles. Eisenbahnbedarfs A.G., Gleiwitz (Gliwice) 15.325.000 zł — 30,65% (załącznik do bilansu „Huty Pokój” za 1936 r.). Udział w wysokości 26 miln. zł nabył w 1934 r. Bank Gospodarstwa Krajowego na zlecenie i na rachunek skarbu państwa.

12. **Kościańska Kolej Powiatowa**, spółka akcyjna w Kościanie. Kapitał akcyjny 945.000 zł (bil. 31.XII.1937). Udziały w kap. akc.: skarb państwa 315.000 zł — 33,33%, samorządy 630.000 zł — 66,67% (Rocznik 1938 i Sprawozdanie K.P. 1935/36). Wg danych z r. 1934/35 jedna akcja znajdowała się w rękach prywatnych. Spółka została sfuzjonowana z kościańską koleją wąskotorową.

13. **Landwirtschaftliche Hauptgesellschaft**, spółka z ogr. odp. w Poznaniu. Kapitał zakładowy 2.000.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: skarb państwa 150 zł — 0,007% (Sprawozdanie K.P. 1935/36).

14. **„Paged”, Polska Agencja Drzewna**, spółka z ogr. odp. w Gdyni. Kapitał zakładowy 1.500.000 zł (bil. 30.IX.1937, Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: skarb państwa 1.490.000 zł — 99,33%, Polska Agencja Morska, spółka z ogr. odp. w Gdyni 10.000 zł — 0,67% (Rocznik 1938 i Sprawozdanie K. P. 1935/36).

15. **„Piłotno”,** spółka akcyjna w Stęszewie. Kapitał akcyjny 500.000 zł (bil. 31.XII.1937). Udziały w kap. akc.: skarb państwa 4.250 zł — 0,85% (Sprawozdanie K. P. 1935/36).

16. **Podkarpackie Towarzystwo Elektryczne**, spółka akcyjna we Lwowie. Kapitał akcyjny 2.500.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: skarb państwa 20.000 zł — 0,8% (Rocznik 1938), gmina Borysław 2.000 zł — 0,08%, Electro-Gaz S. A. Paris 2.478.000 zł — 99,12% (dane z lat dawniejszych).

17. **Podlaska Wytwórnia Samolotów**, spółka akcyjna w Warszawie. Kapitał akcyjny 1.000.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: skarb państwa 840.000 zł — 84% (Sprawozdanie K. P. 1935/36).

18. **Polskie Kopalnie Skarbowe na Górnym Śląsku („Skarboferme”)**, spółka dzierżawna, spółka akcyjna w Katowicach. Kapitał akcyjny 17.630.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: skarb państwa 8.815.000 zł — 50% (Sprawozdanie K. P. 1935/36), grupa francuska 8.815.000 zł — 50%.

19. **Polskie Linie Lotnicze „Lot”,** spółka z ogr. odp. w Warszawie. Kapitał zakładowy 8.000.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: skarb państwa 7.080.000 zł — 86%, samorzady śląskie 920.000 zł — 14% (Rocznik 1938 i Sprawozdanie K. P. 1935/36).

20. **Polsko - Brytyjskie Towarzystwo Okrętowe**, spółka akcyjna w Gdyni. Kapitał akcyjny 10.143.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: skarb państwa 9.232.000 zł — 91,02%, Ellerman's Wilson Line, Ltd., Hull 911.000 zł — 8,98% (Sprawozdanie K. P. 1935/36 i Rocznik 1938).

21. **Poznańska Spółka Okowiciana**, spółdzielnia dla zbytu okowity z ogr. odp. w Poznaniu. Kapitał zakładowy 589.356 zł (bil. 30.IX.1936). Udziały w kap. zakł.: skarb państwa 2.064 zł — 0,35% (Sprawozdanie K. P. 1935/36).

22. **Przedsiębiorstwo Osadnicze „Ślązak”,** spółka z ogr. odp. w Katowicach. Kapitał zakładowy 14.010.000 zł (bil. 30.VI.1937, Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: skarb państwa 3.600.000 zł — 25,7%, skarb śląski 6.300.000 zł — 45,0%, Państwowy Bank Rolny 3.720.000 zł — 26,5%, ogółem udział państwa 13.620.000 zł — 97,2%, związki samorządowe 390.000 zł — 2,8% (Rocznik 1938 i in.). W styczniu 1938 r. walne zgromadzenie spółki postanowiło obniżyć kapitał zakładowy do 12.803.800 złotych.

23. **„Siew”, Hodowla Roślin**, spółka akcyjna we Włoszanie. Kapitał akcyjny 250.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: skarb państwa 28.000 zł — 11,2% (Sprawozdanie K. P. 1935/36).

24. **Spółdzielnia Mleczarska we Wrześni**. Kapitał zakładowy — brak informacji. Udziały w kap. zakł.: skarb państwa 180 zł (Sprawozdanie K. P. 1935/36).

25. **Syndykat Emigracyjny**, spółka z ogr. odp. w Warszawie. Kapitał zakładowy 612.612 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: skarb państwa 428.400 zł — 69,93%, „Żegluga Polska” 7.140 zł — 1,16%, Gdynia-Ameryka Linie Żeglugowe 35.700 zł — 5,83%, Polsko-Brytyjskie Tow. Okrętowe 14.280 zł — 2,33%, ogółem udział państwa 485.520 zł — 79,25%; 17 zagranicznych towarzystw okrętowych 127.092 zł — 20,75% (dane z rejestru handlowego, protokół walnego zgromadzenia spółki z dn. 17.VIII.1933 r.; wg Rocznika 1938 udział skarbu państwa wynosi 428.400 zł).

26. **Technika Gorzelnicza**, spółka akcyjna w Warszawie, w likwidacji. Kapitał akcyjny 950.000 zł. Udziały w kap. akc.: skarb państwa 38.000 zł — 4%. Od 1932 r. włącznie firma znajduje się w stanie upadłości (dane z rejestru handlowego; por. również Sprawozdanie K. P. 1935/36).

27. **Toruński Port Drzewny**, spółka akcyjna w Toruniu. Kapitał akcyjny 1.200.000 zł (bil. 31.III.1937). Udziały w kap. akc.: skarb państwa 600.000 zł — 50%, miasto Toruń 597.600 zł — 49,8%, akcjonariusze prywatni 2.400 zł — 0,2% (dane z 1935 r.).

28. **Towarzystwo Starachowickich Zakładów Górniczych**, spółka akcyjna w Warszawie. Kapitał akcyjny 26.400.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: skarb państwa 9.667.700 zł — 36,62% (Sprawozdanie K. P. 1935/36), Bank Gospodarstwa Krajowego 4.850.250 zł — 18,37% (dane uzyskane od B. G. K. na dzień 31.XII.1937 r.), ogółem udział państwa 14.517.950 zł — 54,99%.

29. **Warszawskie Towarzystwo Kopalń Węgla i Zakładów Hutniczych**, spółka akcyjna w Warszawie. Kapitał akcyjny 21.000.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: skarb państwa 168.800 zł — 0,8% (Sprawozdanie K. P. 1935/36).

30. **Wileński Bank Ziemiński**, spółka akcyjna w Wilnie. Kapitał akcyjny 6.300.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: skarb państwa 1.800 zł — 0,03% (Sprawozdanie K. P. 1935/36).

31. **Zakłady Hohenlohego**, spółka akcyjna w Welnowcu. Kapitał akcyjny 24.250.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: skarb państwa 1.875.000 zł — 7,73%, grupa francuska 1.875.000 zł — 7,73%, inni akcjonariusze prywatni 20.500.000 zł — 84,54% (Sprawozdanie K. P. 1935/36 i in.).

32. **Zakłady Przemysłowe w Nieżychowie**, spółka z ogr. odp. w Nieżychowie. Kapitał zakładowy 475.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: skarb państwa 22.500 zł — 4,7% (Sprawozdanie K. P. 1935/36).

33. **Zjednoczenie Górniczo-Hutnicze**, spółka z ogr. odp. w Warszawie. Kapitał zakładowy 1.000.000 zł. Udziały w kap. zakł.: skarb państwa 400.000 zł — 40%, skarb śląski 400.000 zł — 40%, Bank Gospodarstwa Krajowego 200.000 zł — 20%, ogółem udział państwa 1.000.000

zł — 100% (dane z rejestru handlowego). Spółka holdingowa utworzona w 1936 r. celem przejęcia większościowego pakietu akcji „Wspólnoty Interesów”.

34. **Zjednoczony Bank Ziemiański**, spółka akcyjna w Warszawie, w likwidacji. Kapitał akcyjny 10.000.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: skarb państwa 10.000.000 zł — 100% (Sprawozdanie K.P. 1935/36). Bank powstał w 1930 r., przy czym w kapitale akcyjnym w 75% uczestniczyło Towarzystwo Kredytowe Ziemskie, w 25% skarb państwa. W r. 1932 w związku z sanacją Tow. Kredytowego Ziemskiego, przeprowadzoną przez czynniki państwowe, Bank przeszedł w całości w ręce skarbu państwa, który wspomniany udział 75% w kapitale akcyjnym odkupił od Tow. Kredytowego Ziemskiego za 1 zł.

35. **Żegluga Polska**, spółka akcyjna w Gdyni. Kapitał akcyjny 8.300.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: skarb państwa 8.300.000 zł — 100% (Sprawozdanie K.P. 1935/36).

Poza tym skarb państwa posiada udziały w następujących przedsiębiorstwach, które będą wykazane w dalszych częściach niniejszego opracowania: Bank Polski (0,57%), Chłodnia i Składy Portowe w Gdyni (16,9%), Stocznia Gdańska (4,5%), Towarzystwo Osiedli Robotniczych (10%) i Wspólnota Interesów Górniczo-Hutniczych (11,38%).

Łącznie więc, wg posiadanych przez nas materiałów, skarb państwa uczestniczy w formie bezpośredniej jako akcjonariusz lub udziałowiec w 40 spółkach handlowych.

Aż do 1936 r. w posiadaniu skarbu państwa znajdowała się II emisja akcji Banku Polskiego na sumę 50.000.000 zł. W tym samym czasie kapitał akcyjny Banku wynosił 150.000.000 zł, wspomniany udział skarbu stanowił więc 33,33%. Udział ten został odstąpiony Bankowi Polskiemu. W związku z powyższym kapitał akcyjny Banku w czerwcu 1936 r. zmniejszono do obecnej wysokości 100.000.000 zł. Oprócz tego cały szereg spółek, w których kapitale zakładowym był zaangażowany skarb państwa, uległ likwidacji, że wymienimy tylko spółki, których likwidacja została ukończona w czasach ostatnich, jak „Polros”, Polskie Towarzystwo Handlu z Rosją, spółka z ogr. odp. w Warszawie z kapitałem zakładowym 30.000 zł (Rocznik 1936) i udziałem skarbu państwa w wys. 61,7% (Sprawozdanie K.P. 1935/36), Polska Huta Skarbowa Ołowiu i Srebra w Strzybnicy, spółka dzierżawna, spółka akcyjna w Tarnowskich Górach z kapita-

łem akcyjnym 5.000.000 zł i udziałem skarbu państwa 50% (Sprawozdanie K. P. 1935/36) i szereg innych.

Oddzielnie wspomnieć należy o przedsiębiorstwie Pabianickie Zakłady Włókiennicze dawniej R. Kindler, spółka akcyjna w Pabianicach z kapitałem akcyjnym 7.274.700 zł (Rocznik 1938). Udział skarbu w kapitale tej spółki w kwocie 2.424.900 zł, czyli 33,33% (Sprawozdanie K. P. 1935/36), został sprzedany pod koniec roku 1937 w ręce prywatne.

Z kolei przystąpimy do przedstawienia dalszych powiązań koncernowych przedsiębiorstw wymienionych w poz. 1 — 35. Udziały tych przedsiębiorstw w spółkach handlowych tworzą następujące większe skupienia, które zostaną omówione w kolejności: koncern „Wspólnoty Interesów”, koncern „Huty Pokój”, koncern Banku Związku Spółek Zarobkowych, koncern „Skarbofermu”, inne powiązania koncernowe.

2. Koncern „Wspólnoty Interesów”.

Oprócz bezpośredniego udziału w kapitale akcyjnym „Wspólnoty Interesów” skarbu śląskiego, skarb państwa powiązany jest z koncernem Wspólnoty za pośrednictwem spółki holdingowej Zjednoczenie Górniczo-Hutnicze, w której wszystkie udziały należą do państwa. Najważniejsza pozycja tego koncernu, Wspólnota Interesów Górniczo-Hutniczych, stanowi największe przedsiębiorstwo przemysłowe w Polsce. Bliższe dane, dotyczące tej spółki, są następujące:

Wspólnota Interesów Górniczo-Hutniczych, spółka akcyjna w Katowicach. Kapitał akcyjny 149.350.000 zł (bil. 31.XII.1937). Udziały w kap. akc.: Zjednoczenie Górniczo-Hutnicze, spółka z ogr. odp. w Warszawie ok. 121.800.000 zł — 81,56%, skarb śląski ok. 17.000.000 zł — 11,33%, ogółem udział państwa ok. 138.800.000 zł — 93%; grupa akcjonariuszów prywatnych ok. 10.550.000 zł — 7% (informacje własne autora). Przedsiębiorstwo powstało, a właściwie uległo reorganizacji w 1937 r. przez sfuzjonowanie 2 spółek akcyjnych, wchodzących poprzednio w skład tzw. „Wspólnoty Interesów”, a mianowicie Katowickiej Spółki Akcyjnej dla Górnictwa i Hutnictwa (z kap. akc. 100.300.000 zł) i Górnośląskich Zjednoczonych Hut Królewskiej i Laury (z kap. akc. 84.000.000 zł). W pierwszej z nich Zjednoczenie Górniczo-Hutnicze przejęło w 1936 r. akcje wartości nominalnej 66.311.152 zł, w drugiej cały kapitał akcyjny, tj. 84.000.000 zł, razem 150.311.152 zł, czyli 81,56% kap. akc. obu spółek.

Przy dokonanej fuzji kapitał akcyjny został obniżony od łącznej kwoty 184.300.000 zł do 149.350.000 zł. Jednocześnie, jak już wiemy, pewien udział w zreorganizowanym przedsiębiorstwie nabył skarb śląski — na pokrycie należności skarbu od wspomnianych dwóch spółek.

Wg uzyskanych przez nas informacji od zarządu przedsiębiorstwa, obecna forma władania akcjami Wspólnoty jest przejściowa. Akcje, znajdujące się chwilowo w posiadaniu Zjednoczenia Górniczo-Hutniczego (w nominalnej wartości ok. 121,8 miln. zł), są przeznaczone na sprzedaż w ręce państwowe lub prywatne zależnie od decyzji rządu, jaka w tej mierze zapadnie. Suma uzyskana ze sprzedaży akcji pokryje obligacje, wydane przez „Wspólnotę Interesów” dawnym akcjonariuszom na zapłacenie ich udziałów netto w obu spółkach, wchodzących poprzednio w skład Wspólnoty. Z chwilą sprzedaży powyższych akcji okres tymczasowy zostanie zakończony.

„Wspólnota Interesów” posiada cały szereg powiązań koncernowych, które, w razie definitywnego przejęcia przez państwo większościowego pakietu akcji przedsiębiorstwa, znajdującego się przejściowo w gestii Zjednoczenia Górniczo-Hutniczego, weszłyby ostatecznie w skład państwowego koncernu (wartość bilansowa „akcyj i udziałów w innych przedsiębiorstwach” wynosiła wg bilansu Wspólnoty na dzień 31 grudnia 1937 r. 6.254.633,41 zł; wartość nominalna była nieco wyższa). Poniżej podajemy listę tych powiązań, opartą przeważnie na informacjach uzyskanych od biura ekonomicznego „Wspólnoty Interesów” w kwietniu i maju 1938 r. i odnoszących się do dnia 31 grudnia 1937 r.

1. **Bismarckhütte**, G. m. b. H., Berlin. Kapitał zakładowy 200.000 mk. niem. Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 200.000 mk. niem. — 100% (dane uzyskane od „Wspólnoty Interesów” na dzień 31 grudnia 1937 r., w dalszym ciągu cytowane krótko: dane W. I. 1937).

2. **Biuro Sprzedaży Mostów i Konstrukcyj Żelaznych**, spółka z ogr. odp. w Katowicach. Kapitał zakładowy 50.000 zł. Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 12.500 zł — 25% (załącznik do bilansu „Wspólnoty Interesów” za rok 1936, w dalszym ciągu cytowany krótko: bil. W. I. 1936; Rocznik 1938), „Huta Pokój”, Śląskie Zakłady Górniczo-Hutnicze 5.000 zł — 10% (dane uzyskane od „Huty Pokój” na dzień 31 grudnia 1937 r., w dalszym ciągu cytowane krótko: dane H. P. 1937). Wg danych W. I. 1937 Biuro zostało rozwiązane w 1936 r. dekretem ministra przemysłu i handlu i znajduje się obecnie w ostatniej fazie likwidacji.

3. **Biuro Sprzedaży Polskich Walcowni Rur**, spółka z ogr. odp. w Katowicach. Kapitał zakładowy 1.000.000 zł (bil. 31.XII.1937). Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 400.000 zł — 40% (dane W. I. 1937, Rocznik 1938).

4. **Biuro Sprzedaży Wyrobów Wspólnoty Interesów „Bistał”**, spółka z ogr. odp. w Warszawie. Kapitał zakładowy 95.000 zł. Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 94.500 zł — 99,47%, „Żelazohurt”, Organizacja Sprzedaży Wyrobów Wspólnoty Interesów Górniczo - Hutniczych 500 zł — 0,53%, razem 95.000 zł — 100% (dane z rejestru handlowego, dane W. I. 1937; por. również Rocznik 1938).

5. **Biuro Sprzedaży Zjednoczonych Fabryk Drutu i Gwoździ**, spółka z ogr. odp. w Warszawie, w likwidacji. Kapitał zakładowy 100.000 zł (Rocznik 1938, dane W. I. 1937). Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 2.000 zł — 2% (dane W. I. 1937).

6. **Centrala Zakupu Żelaza Polskich Hut Żelaznych**, spółka z ogr. odp. w Warszawie. Kapitał zakładowy 21.600 zł (Rocznik 1938, dane W. I. 1937). Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 8.400 zł — 38,9% (dane W. I. 1937, Rocznik 1938), „Huta Pokój” 3.600 zł — 16,67% (załącznik do bilansu „Huty Pokój” za rok 1936).

7. **„Chemia”**, spółka z ogr. odp. w Katowicach, w likwidacji. Kapitał zakładowy 35.000 zł. Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 35.000 zł — 100% (bil. W. I. 1936). Wg danych W. I. 1937 spółka znajduje się w końcowej fazie likwidacji.

8. **„Derywał”**, Spółka Sprzedażna Produktów Smołowcowych, spółka z ogr. odp. w Katowicach. Kapitał zakładowy 20.000 zł (Rocznik 1938, dane W. I. 1937). Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 10.000 zł — 50% (dane W. I. 1937, Rocznik 1938); pozostałą część kap. zakł., tj. 10.000 zł — 50%, posiada — o ile nam wiadomo — Związek Koksowni, spółka z ogr. odp.

9. **„Emalia i Stal”**, spółka z ogr. odp. w Parusowcu. Kapitał zakładowy 20.000 zł. Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 20.000 zł — 100% (dane W. I. 1937). Spółka jest nieczynna od 1927 r.

10. **Fitznerowska Fabryka Śrub i Nitów**, spółka z ogr. odp. w Siemianowicach. Kapitał zakładowy 1.000.000 zł (Rocznik 1938, dane W. I. 1937). Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 1.000.000 zł (dane W. I. 1937).

11. **Górniczno - Hutnicze Towarzystwo Handlowe**, spółka akcyjna w Krakowie. Kapitał akcyjny 100.000 zł. Udziały w kap. akc.: „Wspólnota Interesów” 100.000 zł — 100% (dane W. I. 1937, Rocznik 1938).

12. **Konstrukcje Stalowe**, spółka z ogr. odp. w Warszawie. Kapitał zakładowy 25.000 zł. Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 7.500 zł — 30%, „Huta Pokój” 5.000 zł — 20%, Zjednoczone Fabryki Maszyn, Kotłów i Wagonów L. Zieleniewski i Fitzner-Gamper 3.000 zł — 12% (dane z rejestru handlowego, częściowo również dane W. I. 1937, dane H. P. 1937 oraz Rocznik 1938).

13. **Lignoza**, spółka akcyjna w Katowicach. Kapitał akc. 5.000.000 zł (bil. 31.XII.1937). Udziały w kap. akc.: „Wspólnota Interesów” 523.000 zł — 10,46% (dane W. I. 1937), Polskie Kopalnie Skarbowe na Górnym Śląsku 345.800 zł — 6,92% (wg Rocznika 1938 — 330.800 zł, tj. 6,62%) i szereg przedsiębiorstw prywatnych. Poza tym 50% akcji posiada sama Lignoza (dane z czerwca 1937 r.).

14. **Małopolski Przemysł Chałupniczy**, spółdzielnia z ogr. odp. w Krakowie. Kapitał zakładowy — brak informacji. Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 5.000 zł (bil. W. I. 1936, częściowo Rocznik 1938).

15. **Morski Eksport Węgla**, spółka z ogr. odp. w Gdyni. Kapitał zakładowy 100.000 zł. Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 75.000 zł — 75% (dane W. I. 1937, Rocznik 1938).

16. **„Paliwo”**, spółka z ogr. odp. w Katowicach. Kapitał zakładowy 500.000 zł. Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 56.500 zł — 11,3% (dane W. I. 1937), Polskie Kopalnie Skarbowe na Górnym Śląsku 41.000 zł — 8,2% (dane uzyskane od Polskich Kopalń Skarbowych w kwietniu 1938 r.).

17. **Polski Eksport Żelaza**, spółka z ogr. odp. w Katowicach. Kapitał zakładowy 450.000 zł. Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 450.000 zł — 100% (dane W. I. 1937, Rocznik 1938).

18. **Polskie Towarzystwo Handlu Zagranicznego „Tozag”**, spółka z ogr. odp. w Warszawie, w likwidacji. Kapitał zakładowy 35.500 zł. Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 2.750 zł — 7,75% (dane z rejestru handlowego; dane W. I. 1937 nie zawierają tej informacji, natomiast udział powyższy jest wykazany w załączniku do bilansu Wspólnoty na dzień 31 grudnia 1936 r.), Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych w Mościcach i w Chorzowie 1.250 zł — 3,52%, ogółem udział państwa 4.000 zł — 11,27% (dane z rejestru handlowego). Wg Sprawozdania K. P. 1935/36 w kapitale zakładowym spółki uczestniczy również Państwowa Kopalnia Węgla „Brzeszcze” w wys. 375,50 zł — 1,06%.

19. **„Progress”**, Zjednoczone Kopalnie Górnośląskie, spółka z ogr. odp. w Katowicach. Kapitał zakładowy 100.000 zł. Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 50.000 zł — 50% (dane W. I. 1937, Rocznik 1938).

20. **Spółdzielnia Mieszkaniowo - Budowlana „Dom”**, w Warszawie. Kapitał zakładowy 5.400 zł. Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 200 zł — 3,7%; nadto udział w budynkach 22.415,03 zł wobec 1.504.414,40 zł ogólnej wartości (dane W. I. 1937, częściowo Rocznik 1938).

21. **Stocznia Gdynska**, spółka akcyjna w Gdyni. Kapitał akcyjny 250.000 zł (zmniejszony w 1937 r. z poprzedniej sumy 2.000.000 zł). Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 211.000 zł — 84,4% (dane W. I. 1937), gmina m. Gdyni 19.875 zł — 7,95%, Zjednoczone Fabryki Maszyn, Kotłów i Wagonów L. Zieleniewski i Fitzner-Gamper 19.125 zł — 7,65% (dane z rejestru handlowego).

22. **Syndykat Polskich Hut Żelaznych**, spółka z ogr. odp. w Katowicach. Kapitał zakładowy 5.000.000 zł (Rocznik 1938, dane W. I. 1937). Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 2.232.600 zł — 44,65% (da-

ne W. I. 1937, Rocznik 1938), „Huta Pokój” 948.800 zł — 18,98%, Tow. Starachowickich Zakładów Górniczych 88.400 zł — 1,77% (Rocznik 1938).

23. **Syndykat Polskich Odlewni Stali**, spółka z ogr. odp. w Warszawie. Kapitał zakładowy 100.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 13.400 zł — 13,4% (dane W. I. 1937), „Huta Pokój” 1.900 zł — 1,9%, S. A. „Ferrum” 12.000 zł — 12%, „Huta Ludwików” i Suchedniowska Fabryka Odlewów 5.200 zł — 5,2%, Tow. Starachowickich Zakładów Górniczych 4.400 zł — 4,4% itd. (dane z rejestru handlowego).

24. **Towarzystwo dla Sprzedaży Surówki Żelaznej**, spółka z ogr. odp. w Warszawie. Kapitał zakładowy 11.500 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 3.500 zł — 30,43% (dane W. I. 1937, Rocznik 1938), „Huta Pokój” 3.500 zł — 30,43%, Tow. Starachowickich Zakładów Górniczych 1.500 zł — 13,04% itd. (Rocznik 1938).

25. **Zjednoczenie Polskich Emalierni**, spółka z ogr. odp. w Katowicach. Kapitał zakładowy 680.000 zł (bil. 31.XII.1937). Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 217.600 zł — 32% (bil. W. I. 1936). Wg danych W. I. 1937 kartel ten został rozwiązany na początku 1937 r. W chwili obecnej spółka znajduje się w końcowej fazie likwidacji.

26. **Związek Eksportowy Polskich Hut Żelaznych**, spółka z ogr. odp. w Katowicach. Kapitał zakładowy 13.000 zł. Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 4.000 zł — 30,77% (dane W. I. 1937, Rocznik 1938).

27. **Żelazohurt**, Organizacja Sprzedaży Wyrobów Wspólnoty Interesów Górniczo-Hutniczych s.a., spółka z ogr. odp. w Katowicach. Kapitał zakładowy 599.000 zł. Udziały w kap. zakł.: „Wspólnota Interesów” 599.000 zł — 100% (dane W. I. 1937, Rocznik 1938).

Poza tym „Wspólnota Interesów” posiada udział w spółkach: Internationale Gesellschaft der Stickstoff-Industrie, A. G., Basel oraz Polski Komitet Azotowy, spółka z ogr. odp. w Chorzowie (5%), o których piszemy w dalszej części niniejszego zestawienia. Łącznie więc, wg posiadanych przez nas informacji, koncern „Wspólnoty Interesów” liczy 29 pozycji (razem z przedsiębiorstwem macierzystym 30). Część spośród wymienionych przedsiębiorstw koncernowych (np. Lignoza, spółka akcyjna w Katowicach) posiada dalsze powiązania, których dla braku materiałów nie będziemy tu jednak omawiali. Stanowią one przedłużenie koncernu Wspólnoty.

W 1937 r. została ukończona likwidacja spółki akcyjnej Częstochowskie Towarzystwo Górniczo-Przemysłowe z kapitałem akcyjnym 1.188.000 zł, w której 100% akcji stanowiło własność „Wspólnoty Interesów” (ściślejsz Górnośląskich Zjednoczonych Hut Królewskiej i Laury,

spółki akcyjnej w Katowicach — por. Rocznik 1936). W tym samym roku uległy likwidacji spółki z ogr. odp.: „Benzol” w Katowicach (kapitał zakładowy 10.000 zł, udział Wspólnoty 100%) i Górnośląska Centrala Ziemniaczana w Katowicach (kapitał zakładowy 20.900 zł, udział Wspólnoty 9,18%). Wreszcie w czasach ostatnich sprzedane zostały udziały Wspólnoty w spółce z ogr. odp. „Smołodrogi”, Towarzystwo Budowy Dróg Smołowanych (kapitał zakładowy 300.000 zł, udział Wspólnoty 25,2%) i w Spółdzielni Mieszkaniowej w Wielkich Hajdukach (udział Wspólnoty 3.000 zł) (dane W. I. 1937).

3. Koncern „Huty Pokój”.

Jak już wiemy, skarb państwa posiada 52% akcji „Huty Pokój”, Śląskich Zakładów Górniczo-Hutniczych, spółki akcyjnej w Katowicach. Ponieważ „Huta Pokój” uczestniczy ze swej strony w całym szeregu dużych przedsiębiorstw, które z kolei posiadają dalsze rozgałęzienia, koncern „Huty Pokój” stanowi jeden z ważniejszych fragmentów państwowego koncernu.

Lista przedsiębiorstw, powiązanych bezpośrednio z „Hutą Pokój”, wg informacji uzyskanych od tego przedsiębiorstwa w maju 1938 r. (na dzień 31 grudnia 1937 r.) i innych źródeł jest następująca:

1. **Baidonstahl**, G. m. b. H., Berlin. Kapitał zakładowy 20.000 mk. niem. Udziały w kap. zakł.: „Huta Pokój” 20.000 mk. niem. — 100% (dane otrzymane od „Huty Pokój” na dzień 31 grudnia 1937 r., w dalszym ciągu cytowane krótko: dane H. P. 1937).

2. **Friedenschütte**, G. m. b. H., Gleiwitz (Gliwice). Kapitał zakładowy 20.000 mk. niem. Udziały w kap. zakł.: „Huta Pokój” 20.000 mk. niem. — 100% (dane H. P. 1937).

3. **„Huta Ludwików”**, spółka akcyjna w Kielcach. Kapitał akcyjny 1.750.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: „Huta Pokój” 1.730.300 zł — 98,87% (dane H. P. 1937).

4. **„Informacja”**, spółka z ogr. odp. w Katowicach. Kapitał zakładowy 30.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: „Huta Pokój” 500 zł — 1,5% (dane H. P. 1937).

5. **Spółka Akcyjna „Ferrum”**, w Katowicach. Kapitał akcyjny 4.500.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: „Huta Pokój” 1.807.400 zł — 40,16% (dane H. P. 1937).

6. **Zakłady Południowe w Nisku**, spółka z ogr. odp. w Katowicach. Kapitał zakładowy 30.000 zł. Udziały w kap. zakł.: „Huta Pokój” 15.000 zł — 50%, Tow. Starachowickich Zakładów Górniczych 15.000 zł — 50% (dane H. P. 1937). Spółka prowadzi budowę zakładów w Stalowej Woli pod Niskiem (Centralny Okręg Przemysłowy). Została założona w 1937 r.

7. **Zjednoczone Fabryki Maszyn, Kotłów i Wagonów L. Zieleniewski i Fitzner - Gamper**, spółka akcyjna w Krakowie. Kapitał akcyjny 15.000.000 zł (bil. 31.XII.1937). Udziały w kap. akc.: „Huta Pokój” 7.515.000 zł — 50,1% (dane H. P. 1937), Bank Gospodarstwa Krajowego 569.700 zł — 3,8% (dane uzyskane od B.G.K. na dzień 31 grudnia 1937 r.).

8. **Związek Koksowni**, spółka z ogr. odp. w Katowicach. Kapitał zakładowy 7.000.000 zł (Rocznik 1938), podwyższony z 5.000.000 zł. Udziały w kap. zakł.: „Huta Pokój” 670.000 zł — 9,57%, Rudzkie Gwarectwo Węglowe 3.594.000 zł — 51,34%, Rybnickie Gwarectwo Węglowe 1.990.000 zł — 28,43%, Gräflich Schaffgotsche Werke, Gleiwitz (Gliwice) 530.000 zł — 7,57%, „Godula”, spółka akcyjna w Katowicach 212.000 zł — 3,03%, Oberschles. Eisenbahnbedarfs A. G., Gleiwitz (Gliwice) 4.000 zł — 0,06% (dane H. P. 1937).

Oprócz wyżej wymienionych „Huta Pokój” posiada udziały w spółkach: Biuro Sprzedaży Mostów i Konstrukcyj Żelaznych (10%), Centrala Zakupu Żelaza Polskich Hut Żelaznych (16,67%), Konstrukcje Stalowe (20%), Syndykat Polskich Hut Żelaznych (18,98%), Syndykat Polskich Odlewni Stali (1,9%) i Towarzystwo dla Sprzedaży Surówki Żelaznej (30,43%), o których była mowa przy opisie koncernu „Wspólnoty”.

Jak wynika z powyższego, na podstawie posiadanych przez nas materiałów do koncernu „Huty Pokój” możemy zaliczyć 14 spółek handlowych, w których wspomniane przedsiębiorstwo posiada bezpośredni udział.

W roku 1937 został sprzedany udział „Huty Pokój” w spółce Kokerei-Vereinigung, G. m. b. H., Berlin, z kapitałem zakładowym 20.000 mk. niem. Udział ten wynosił 5.700 mk. niem., czyli 28,53% kap. zakł.

Ponadto zasługują na uwagę trzy spółki, w kapitale których uczestniczą Zjednoczone Fabryki Maszyn, Kotłów i Wagonów L. Zieleniewski i Fitzner-Gamper, spółka akcyjna w Krakowie, jak już wiemy, skoncernowane z „Hutą Pokój”:

1. **W. Fitzner**, spółka z ogr. odp. w Siemianowicach Śląskich. Kapitał zakładowy 400.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: Zjednoczone Fabryki L. Zieleniewski i Fitzner-Gamper 400.000 zł — 100% (dane H. P. 1937).

2. **Pierwsza Fabryka Lokomotyw w Polsce**, spółka akcyjna w Warszawie. Kapitał akcyjny 8.000.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: Zjednoczone Fabryki L. Zieleniewski i Fitzner-Gamper 1.952.000 zł — 24,4% (dane H. P. 1937).

3. **Polskie Zakłady Babcock - Zieleniewski**, spółka akcyjna w Sosnowcu. Kapitał akcyjny 1.000.000 zł (bil. 30.IX.1937, Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: Zjednoczone Fabryki L. Zieleniewski i Fitzner-Gamper 499.000 zł — 49,9% (dane H. P. 1937), Babcock & Wilcox, Ltd., London (Rocznik 1938).

Spółki powyższe można również uważać za część składową koncernu „Huty Pokój”. Zasięg koncernu jest, jak widzimy, nader znaczny.

4. **Koncern Banku Związku Spółek Zarobkowych.**

O połączeniach koncernowych Banku Związku Spółek Zarobkowych w Poznaniu, w którego kapitale akcyjnym w 78% uczestniczy skarb państwa, brak niemal zupełnie wiadomości. Pewnej, choć zupełnie niewystarczającej wskazówki dostarcza pod tym względem bilans Banku na dzień 31 grudnia 1936 r.; znajdujemy tam pozycję „akcje i udziały w przedsiębiorstwach konsorcjalnych” w wys. 2.227.848 zł. Oprócz tego figuruje w bilansie (w dziale: „papiery wartościowe własne”) pozycja „akcje” w wys. 1.463.317,81 zł, w której mieszczą się głównie posiadane przez Bank akcje Banku Polskiego.

Wg otrzymanych przez nas informacji od Banku Związku Spółek Zarobkowych (pismo z dnia 2 marca 1938 r.) i in., przeważnie niestety całkiem ogólnikowych, Bank posiada większe wpływy — z tytułu własności *większościowego* portfela akcji lub udziałów wzgl. akcji uprzywilejowanych — w następujących spółkach handlowych:

1. **H. Cegielski**, spółka akcyjna w Poznaniu. Kapitał akcyjny 9.240.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: m. in. Bank Związku Spółek Zarobkowych.

2. **Centrala Rolników**, spółka akcyjna w Poznaniu. Kapitał akcyjny 1.800.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: m. in. Bank Związku Spółek Zarobkowych.

3. **C. Hartwig**, spółka akcyjna w Poznaniu. Kapitał akcyjny 1.200.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: m. in. Bank Związku Spółek Zarobkowych. Wg Sprawozdania Banku za r. 1936 Bank przejął w spółce nową emisję akcji.

4. **Spółka Osadnicza w Poznaniu**, spółka akcyjna. Kapitał akcyjny 300.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: Bank Związku Spółek

Zarobkowych oraz Związek Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarczych w Poznaniu ok. 225.000 zł — 75% (Rocznik 1938).

5. **Zachodnio-Polski Syndykat Węglowy**, spółka z ogr. odp. w Poznaniu. Kapitał zakładowy 600.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: m. in. Bank Związku Spółek Zarobkowych. Wg Sprawozdania Banku za r. 1936 Bank przejął w spółce dalszy udział.

Oprócz przytoczonych 5 pozycji (oraz pakietu akcji Banku Polskiego) w skład koncernu Banku Związku Spółek Zarobkowych wchodzi zapewne szereg innych jeszcze udziałów w przedsiębiorstwach, jednakże listy tych udziałów nie udało się nam ustalić.

O ile wiadomo, znaczniejszy udział posiadał Bank Związku Spółek Zarobkowych w firmie Dr. Roman May, Chemiczne Fabryki, spółka akcyjna w Poznaniu, z kapitałem 10.400.000 zł (Rocznik 1938). Obecnie zakłady te są wydzierżawione przedsiębiorstwu Wielkopolska Spółka Dzierżawna Koncernu Dr. Roman May, spółka z ogr. odp. w Poznaniu (Rocznik 1938).

5. Koncern „Skarbofermu”.

Polskie Kopalnie Skarbowe na Górnym Śląsku, spółka dzierżawna, spółka akcyjna w Katowicach (tzw. „Skarboferme”), w której skarb państwa posiada 50% akcji, uczestniczy ze swej strony w kilku spółkach handlowych. Jeśli pominąć przedsiębiorstwa, które w czasach ostatnich uległy likwidacji (jak Polskie Towarzystwo Węglowe „Petow”, spółka z ogr. odp. w Bydgoszczy, „Skarbopol”, spółka z ogr. odp. w Gdańsku), wchodzi w rachubę następujące udziały:

1. „**Kabeka**”, Königsgrube Bielschowitz-Knurów Steinkohlen- und Koks-Verkaufsgesellschaft, G.m.b.H., Wien. Kapitał zakładowy 30.000 szyl. austr. Udziały w kap. zakł.: Polskie Kopalnie Skarbowe na G. Śląsku 30.000 szyl. austr. — 100% (dane uzyskane od Polskich Kopalń Skarbowych w kwietniu 1938 r.; por. również Rocznik 1938).

2. „**Skarbopol**”, Morski Eksport Węgla i Koksu z Polskich Kopalń Skarbowych na Górnym Śląsku, spółka z ogr. odp. w Gdyni. Kapitał zakładowy 100.000 zł. Udziały w kap. zakł.: Polskie Kopalnie Skarbowe na G. Śląsku 100.000 zł — 100% (dane P.K.S. 1938, Rocznik 1938).

Do wymienionych wyżej należy dodać pakiet akcji Banku Polskiego (1,51%) oraz udziały w spółce akcyjnej „Bergrtrans”

w Gdańsku, w spółce z ogr. odp. „Bergtrans” w Gdyni (17,5%), w spółce akcyjnej Internationale Gesellschaft der Stickstoff-Industrie w Bazylei (0,2%), w spółce akcyjnej Lignoza (6,92%), w spółce z ogr. odp. „Paliwo” (8,2%) i w spółce z ogr. odp. Polski Komitet Azotowy (10%), o których piszemy na innym miejscu. Razem więc Polskie Kopalnie Skarbowe — wg posiadanych przez nas informacji — biorą udział w 9 spółkach handlowych.

6. Inne powiązania koncernowe.

Przechodząc do omówienia innych powiązań koncernowych, wspomnieć należy na wstępie o dość licznych udziałach Tow. Starachowickich Zakładów Górniczych, spółki akcyjnej w Warszawie. W tych wypadkach mamy jednak z reguły do czynienia z łącznymi i przy tym większymi udziałami szeregu innych przedsiębiorstw, wchodzących w zakres niniejszego opracowania. Z tego względu, stosując konsekwentnie zasadę zaliczania według największego udziału (por. wyżej str. 13), wspomniane powiązania koncernowe omawiamy na innym miejscu. Sprawia to, iż w dziale niniejszym wyliczenie powyższych udziałów jest zbędne.

Natomiast musimy wymienić następujące powiązania koncernowe przedsiębiorstw z bezpośrednim udziałem skarbu państwa:

1. **Lubelska Wytwórnia Samolotów**, spółka z ogr. odp. w Warszawie. Kapitał zakładowy 50.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: Podlaska Wytwórnia Samolotów 49.000 zł — 98% i inż. Aleksander Sipowicz 1.000 zł — 2% (dane z rejestru handlowego). Spółka dzierżawi fabrykę samolotów należącą do Zakładów Mechanicznych E. Plage i T. Laśkiewicz, spółki z ogr. odp., znajdującej się w stanie upadłości (Rocznik 1938).

2. **„Frasa Leśna”**, spółka z ogr. odp. w Warszawie. Kapitał zakładowy 33.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: „Paged”, Polska Agencja Drzewna 15.000 zł — 45,45%, Związek Zawodowy Leśników Rzeczypospolitej Polskiej 6.000 zł — 18,18%, Stowarzyszenie Rodzina Urzędnicza - Rodzina Leśnika 6.000 zł — 18,18%, Przystosowanie Wojskowe Leśników 6.000 zł — 18,18% (dane z rejestru handlowego).

3. **Towarzystwo Turystyki Morskiej**, spółka z ogr. odp. w Gdyni. Kapitał zakładowy 100.000 zł. Udziały w kap. zakł.: Żegluga Polska 42.000 zł — 42%, Powszechny Bank Związkowy w Polsce, spółka akcyj-

na w Warszawie 25.000 zł — 25%, Jerzy Hildt 33.000 zł — 33%. Żegluga Polska nabyła swój udział od Powszechnego Banku Związkowego (dane z rejestru handlowego; por. również Rocznik 1938).

Wymienione wyżej trzy spółki handlowe nie wyczerpują zapewne powiązań koncernowych tego typu. Przeciwnie, istnieje niemal pewność, iż jest ich znacznie więcej. Niestety brak dostatecznych informacji i obawa, aby nie obarczać niniejszego studium nadmierną ilością mniej istotnych lub wątpliwych przykładów, zmuszają nas do zaniechania dalszego wyliczenia.

Pod koniec r. 1937 sprzedany został w ręce prywatne udział Żeglugi Polskiej w spółce z ogr. odp. w Gdyni p. n. „Polska Agencja Morska” (Polish Shipping Agency) z kapitałem zakładowym 350.000 zł (Rocznik 1938). Udział ten wynosił 203.000 zł—58% (Sprawozdanie K. P. 1935/36). Wg zebranych ostatnio wiadomości nieznaczne udziały we wspomnianej spółce posiadają nadal m. in. Centrala Zakupu Żelomu Polskich Hut Żelaznych, „Paged” i „Skarbopol”.

Rozdział III.

UDZIAŁY KONCERNOWE BANKÓW PAŃSTWOWYCH.

1. Koncern Banku Gospodarstwa Krajowego.

Koncern przedsiębiorstw Banku Gospodarstwa Krajowego stanowi bodaj jeden z najbardziej charakterystycznych przejawów ekspansji polskiego etatyzmu. Trzeba przyznać, iż częściowo powstał on mimo woli. Polityka kredytowa Banku doprowadziła w całym szeregu wypadków do całkowicie zbędnego zaangażowania się skarbu państwa w kapitale zakładowym lub akcyjnym słabych finansowo i gospodarczo przedsiębiorstw, często zupełnie obojętnych z punktu widzenia polityki gospodarczej, a które ratowano w ten sposób przed grożącą im upadłością. Rezultaty tej polityki nie były szczęśliwe. Jak stwierdza Najwyższa Izba Kontroli w swym Sprawozdaniu za 1931/32 r., „usilnie popierany przez Bank dział przedsiębiorstw konsorcjalnych przyniósł wielomilionowe straty, których w wielu wypadkach niewątpliwie dało by się uniknąć, stosując większą powściągliwość w udzielaniu kredytów, a przede wszystkim roztaczając baczniejszy nadzór nad ich zużytkowaniem” (część ogólna, str. 65).

Jeżeli chodzi o liczbę wspomnianych przedsiębiorstw i wysokość udziału B.G.K. w ich kapitale zakładowym lub akcyjnym, to prawie do ostatnich czasów brak było jakichkolwiek pewnych wiadomości. Sprawozdania B.G.K. nie zawierają bowiem w tym przedmiocie żadnych bliższych danych. Bardzo lakoniczne było w powyższej dziedzinie sprawozdanie za rok 1935. W roku następnym uległy te rzeczy pewnej poprawie,

jednakże w dalszym ciągu nie znajdujemy dostatecznych informacji. I tak ze sprawozdania za 1936 r. dowiadujemy się, iż wartość bilansowa „akcyj i udziałów w przedsiębiorstwach koncernowych i innych” wynosiła na dzień 31 grudnia 1936 r. 37.478.881,79 zł. Na kwotę powyższą składają się udziały w pięciu przedsiębiorstwach, wchodzących w skład „koncernu przemysłowego B.G.K.” (do którego sprawozdanie zalicza: 1. Tow. Starachowickich Zakładów Górniczych s. a., 2. Stowarzyszenie Mechaników Polskich z Ameryki s. a., 3. Zakłady Chemiczne „Grodzisk” s. a., 4. Przemysł Chemiczny „Boruta” s. a. i 5. Spółkę Akcyjną Eksploatacji Soli Potasowych), dalej udziały w innych przedsiębiorstwach i bankach oraz akcje kantorowe (str. 44). „Na dzień 31 grudnia 1936 r. — czytamy w sprawozdaniu — w posiadaniu Banku znajdowały się jeszcze trzy unieruchomione zakłady przemysłowe, cztery wydzierżawione oraz jednaście drobnych obiektów (młyny, cegielnie i piekarnie). Wszystkie te obiekty przeznaczone są przez Bank na sprzedaż”. Poza tym, „kontynuując akcję sprzedaży w ręce prywatne obiektów przemysłowych, przejętych przez Bank w obronie swych wierzytelności — B.G.K. sprzedał w roku sprawozdawczym jeden duży obiekt oraz 3 mniejsze, nadto sfinalizował pertraktacje co do sprzedaży 5-ciu dalszych obiektów. W dwóch latach poprzednich (1934, 1935) Bank sprzedał cztery większe przedsiębiorstwa przemysłowe” (str. 29).

Pewien wyłom w dotychczasowej metodzie ogłaszania, a właściwie nieogłaszania danych o przedsiębiorstwach koncernowych i udziałach B.G.K. stanowiło przemówienie wiceprezesa Banku, p. Józefa Kożuchowskiego, na konferencji prasowej B.G.K. w dniu 15 maja 1936 r. W referacie swym p. Kożuchowski nie tylko wymienił ważniejsze przedsiębiorstwa z udziałem Banku, ale podał także szereg liczb tego udziału. Informacje o „przedsiębiorstwach i akcjach koncernowych” B.G.K. znajdujemy również w Sprawozdaniu Kontroli Państwowej za 1935/36 r. W ten sposób tajemnica, jaką otaczano działalność lokacyjną B.G.K., została w pewnej mierze przełamana. Szkoda tylko, iż do tej pory brak wyraźniejszych zmian w tym samym kierunku w sprawozdaniach Banku, jak świadczy o tym omówione wyżej sprawozdanie za rok 1936.

Wg danych otrzymanych z B.G.K. wartość bilansowa udziałów Banku „w przedsiębiorstwach przemysłowych” na dzień 31 grudnia 1937 r. wynosiła:

z tytułu akcyj	35.333.345,79 zł
z tytułu udziałów	420.011,00 „
z tytułu akcyj kantorowych	1.728.665,00 „
	<hr/>
o g ó ł e m	37.482.021,79 zł

Lista udziałów B.G.K., ustalona m. in. na podstawie wykazu, sporządzonego przez Bank na dzień 31 grudnia 1937 r. i nadesłanego na ręce autora w kwietniu 1938 r., przedstawia się jak następuje:

1. **Bank Gdański**, spółka akcyjna w Gdańsku (Bank von Danzig A. G.). Kapitał akcyjny 7.500.000 gld. gdańskich. Udziały w kap. akc.: B. G. K. 2.635.500 gld. gd. — 35,14% (dane uzyskane od B. G. K. na dzień 31 grudnia 1937 r., w dalszym ciągu cytowane krótko: dane B. G. K. 1937; wg Sprawozdania K. P. 1935/36 B. G. K. był właścicielem 33,8% akcyj, tj. 2.535.200 gld. gd., skarb państwa 1,33%, tj. 100.000 gld. gd., razem udział państwa wynosił 35,13% — 2.635.200 gld. gd.); grupa gdańska 4.864.500 gld. gd. — 64,86% (dane z lat dawniejszych).

2. **Bank Polski**, spółka akcyjna w Warszawie. Kapitał akcyjny 100.000.000 zł (bil. 31.XII.1937). Udziały w kap. akc.: B. G. K. 1.646.300 zł — 1,6% (dane B. G. K. 1937; są to tzw. akcje kantorowe), skarb państwa 568.700 zł — 0,57% (preliminarz budżetowy na okres 1938/39), Państwowy Bank Rolny ok. 100.000 zł — 0,1% (Sprawozdanie Państwowego Banku Rolnego za rok 1936), Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych w Mościcach i w Chorzowie 68.600 zł — 0,07%, Państwowa Fabryka Olejów Mineralnych „Polmin” 5.000 zł — 0,005% (Sprawozdanie K. P. 1935/36) — i szereg innych udziałów instytucyj i przedsiębiorstw państwowych o wysokości nie ustalonej; ogółem udział państwa wg powyższych danych 2.388.600 zł — 2,39%; poza tym m. in. Polskie Kopalnie Skarbowe na Górnym Śląsku 1.505.100 zł — 1,51% (Rocznik 1938) itd.

3. **The British and Polish Trade Bank A. G.**, spółka akcyjna w Gdańsku. Kapitał akcyjny 5.000.000 gld. gd. (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: B. G. K. 4.075.000 gld. gd. — 81,5% (dane B. G. K. 1937), Bank Cukrownictwa, spółka akcyjna w Poznaniu 100.000 gld. gd. — 2%, grupa angielska 825.000 gld. gd. — 16,5% (dane z roku 1934/35).

4. **Gdański Monopol Tytoniowy**, spółka akcyjna w Gdańsku (Danziger Tabak-Monopol A. G.). Kapitał akcyjny 8.500.000 gld. gd. (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: B. G. K. 821.900 gld. gd. — 9,67% (dane

B. G. K. 1937), grupa banków polskich 1.048.100 gld. gd. — 12,33%, grupa gdańska 51%, grupa niemiecka 9%, grupa angielska 9%, grupa holenderska 9% (dane z lat dawniejszych).

5. **Gospodarze Zrzeszenie Samorządu Terytorialnego**, spółdzielnia z ogr. odp. w Warszawie. Kapitał zakładowy 268.500 zł. Udziały w kap. zakł.: B. G. K. 40.000 zł — 17,4% (dane B. G. K. 1937).

6. **Młyny Grudziądzkie „Cerealia”**, spółka akcyjna w Grudziądzu. Kapitał akcyjny 440.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: B. G. K. 421.300 zł — 95,8% (dane B. G. K. 1937, por. również Rocznik 1938).

7. **Młyn w Główniej „Cerealia”**, spółka akcyjna w Poznaniu. Kapitał akcyjny 600.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: B. G. K. 518.250 zł — 86,3% (dane B. G. K. 1937, por. również Rocznik 1938).

8. **Polskie Zjednoczenie Rybaków Morskich**, spółdzielnia z ogr. odp. w Gdyni. Kapitał zakładowy 27.865 zł (dane B. G. K. 1937, bil. 30.VI. 1936). Udziały w kap. zakł.: B. G. K. 10.000 zł — 35,9% (dane B. G. K. 1937).

9. **Przemysł Chemiczny „Boruta”**, spółka akcyjna w Zgierzu. Kapitał akcyjny 3.750.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: B. G. K. 3.014.300 zł — 80,4% (dane B. G. K. 1937).

10. **Spółka Akcyjna Eksploatacji Soli Potasowych („Tesp”)**, spółka akcyjna we Lwowie. Kapitał akcyjny 20.000.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: B. G. K. 19.422.475 zł — 97,11% (dane B. G. K. 1937).

11. **Stocznia Gdańska**, Międzynarodowe Towarzystwo Budowy Okrętów i Maszyn, spółka akcyjna w Gdańsku (The International Shipbuilding and Engineering, Co Ltd.). Kapitał akcyjny — akcje „A” 10.000 £ i akcje „B” (użytkowe bez prawa głosu) 291.000 £, razem 301.000 £ (dane B. G. K. 1937, Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: B. G. K. 450 £ akcyj „A” — 4,5% oraz 4.365 £ akcyj „B” — 1,5% (dane B. G. K. 1937), skarb państwa 450 £ akcyj „A” — 4,5% oraz 43.165 £ akcyj „B” — 14,8%, ogółem udział państwa 900 £ — 9% akcyj „A” i 47.530 £ — 16,3% akcyj „B”. Poza tym grupa prywatnych banków polskich posiada 1.100 £ — 11% akcyj „A”. Grupy angielska i francuska mają po 30%, a grupa gdańska 20% akcyj „A” (dane z roku 1934/35).

12. **Stowarzyszenie Mechaników Polskich z Ameryki**, spółka akcyjna w Warszawie. Kapitał akcyjny 4.950.000 zł (bil. 31.XII.1937). Poprzednia wysokość kapitału akcyjnego — 7.875.000 zł. W dn. 17 grudnia 1937 r. walne zgromadzenie spółki uchwaliło podwyższenie kapitału o sumę 4.950.000 zł oraz obniżenie tak podwyższonego kapitału o sumę 7.875.000 przez umorzenie dotychczasowych emisyj na pokrycie strat spółki. W rezultacie kapitał akcyjny spółki wynosi obecnie 4.950.000 zł. Udziały w kap. akc.: B. G. K. 2.732.400 — 55,2% (dane B. G. K. 1937; przed obniżeniem kapitału udział B. G. K. wynosił również 55,2%).

13. **Towarzystwo Osiedli Robotniczych**, spółka z ogr. odp. w Warszawie. Kapitał zakładowy 500.000 zł (bil. 31.XII.1937). Udziały w kap. zakł.: B. G. K. 200.000 zł — 40% (dane B. G. K. 1937), Fundusz Pracy

200.000 zł — 40%, skarb państwa 50.000 zł — 10%, ogółem udział państwa 450.000 zł — 90%; Zakład Ubezpieczeń Społecznych 50.000 zł — 10% (Sprawozdanie K. P. 1935/36 i in.).

14. **Towarzystwo Przetworów Drzewnych „Jarot”**, spółka z ogr. odp. w Rudniku, w likwidacji. Kapitał zakładowy 1.400.000 zł. Udziały w kap. zakł.: B. G. K. 1.390.000 zł — 99,29% (dane B. G. K. 1937). Fabryka została wydzierzawiona przez spółkę akcyjną Przemysł Chemiczny „Boruta”.

15. **Zakłady Chemiczne „Grodzisk”**, spółka akcyjna w Warszawie. Kapitał akcyjny 2.600.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: B. G. K. 2.328.200 zł — 89,54% (dane B. G. K. 1937).

Ponadto B. G. K. posiada udziały w następujących przedsiębiorstwach, które zostały zamieszczone w innych częściach niniejszego opracowania: Bank Akceptacyjny (12%), Krajowe Towarzystwo Melioracyjne (8,84%), Międzynarodowe Towarzystwo Osadnicze (25%), „Sepewe” — Eksport Wytworów Polskiego Przemysłu (4,76%), Towarzystwo Starachowickich Zakładów Górniczych (18,37%), Ziemskie Towarzystwo Parcelacyjne (35,7%), Zjednoczenie Górniczo-Hutnicze (20%) i Zjednoczone Fabryki Maszyn, Kotłów i Wagonów L. Zieleniewski i Fitzner-Gamper (3,8%). Razem 8 przedsiębiorstw.

W ten sposób B. G. K. uczestniczy ogółem w 23 spółkach handlowych. Czy lista powyższa jest kompletna — trudno przesądzać. W rachubę mogą jeszcze wchodzić drobne udziały B. G. K. z tytułu akcji kantorowych.

Należy podkreślić, iż B. G. K. sprzedał w latach ostatnich w ręce prywatne szereg udziałów, które przez czas dłuższy znajdowały się w jego posiadaniu. Tytułem przykładu wymienimy Fabrykę Obrabiarek „Pionier”, Fabrykę Śmigieł i Wyrobów Drzewnych W. Szomański i S-ka, Polskie Towarzystwo Akumulatorowe oraz Powszechne Domy Składowe we Lwowie. W r. 1937 została ukończona likwidacja spółki akcyjnej Bank Śląski z kapitałem akcyjnym 5.000.000 zł, w której 50% akcji znajdowało się w rękach B. G. K., oraz spółki z ogr. odp. Spółka Mieszkańcowa dla Miast z kapitałem 978.000 zł, w której B. G. K. posiadał 35,12% udziałów, tj. 343.440 zł (Sprawozdanie K. P. 1935/36).

Spśród powiązań koncernowych drugiego stopnia, aby nie mnożyć zbytnio przykładów, opiszemy jedynie te, które grupują się dokoła Zakładów Chemicznych „Grodzisk” oraz British and Polish Trade Bank.

I tak Zakłady w Grodzisku, w których 89,54% kapitału stanowi własność B.G.K., posiadają udziały w dwóch przedsiębiorstwach chemicznych, a mianowicie:

1. **Fabryka Chemiczna „Gzichów”**, spółka akcyjna w Warszawie. Kapitał akcyjny 300.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: Zakłady Chemiczne „Grodzisk” 150.000 zł — 50%, Hiag Verein Gesellschaft, Frankfurt nad Menem 150.000 zł — 50% (dane z 1937 r.).

2. **Zakłady Przemysłu Drzewnego „Wygoda”**, spółka z ogr. odp. w Warszawie. Kapitał zakładowy 500.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: Zakłady Chemiczne „Grodzisk” 450.000 zł — 90%, Fabryka Chemiczna „Gzichów” 50.000 zł — 10% (dane z 1937 r.).

British and Polish Trade Bank, w którym udział B.G.K. wynosi 81,5%, uczestniczy ze swej strony — wg uzyskanych przez nas wiadomości — w następujących spółkach handlowych:

1. **„Bergtrans”, Towarzystwo Żeglugowe**, spółka z ogr. odp. w Gdyni (dawniej Bergenske Baltic Transports Ltd.). Kapitał zakładowy 500.000 zł (bil. 31.XII.1937). Udziały w kap. zakł.: The British and Polish Trade Bank 112.500 zł — 22,5%, Polskie Kopalnie Skarbowe na G. Śląsku 87.500 zł — 17,5%, Władysław Potocki 60.000 zł — 12%, Bohdan Nagórski 30.000 zł — 6%, Adam Nagórski 10.000 zł — 2%, ogółem udział grupy polskiej 300.000 zł — 60%; udział grupy skandynawsko-angielskiej 200.000 zł — 40%. Opanowanie spółki przez kapitał polski zostało dokonane w 1937 r. (dane z rejestru handlowego).

2. **„Bergtrans”, Towarzystwo Żeglugowe**, spółka akcyjna w Gdańsku — Bergtrans Shipping Company Ltd. (dawniej Bergenske Baltic Transports Ltd.). Kapitał akcyjny 500.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: The British and Polish Trade Bank 112.500 zł — 22,5% (?), Polskie Kopalnie Skarbowe na G. Śląsku i in., ogółem udział grupy polskiej 300.000 zł — 60%; udział grupy skandynawsko-angielskiej 200.000 zł — 40%. Wejście kapitału polskiego do spółki zostało dokonane w 1937 r. (informacje ogłoszone w prasie).

3. **Dom Bankowy Dr Józef Kugel i S-ka**, spółka komandytowa w Gdyni. Kapitał zakładowy 300.000 zł (bil. 31.XII.1937). Udziały w kap. zakł.: The British and Polish Trade Bank 270.000 zł — 90% i Dr Józef Kugel 30.000 zł — 10%. British and Polish Trade Bank jest komandytariuszem, dr J. Kugel — spółnikiem odpowiedzialnym bez ograniczenia (dane z rejestru handlowego; por. również Rocznik 1938).

Spośród wyżej wymienionych dwie pierwsze spółki posiadają z kolei dalsze powiązania: „Bergtrans” w Gdyni jest właścicielem Agencji Okrętowej Polska—Lewant, zaś „Bergtrans” w Gdańsku — spółki z ogr. odp. „Bergsped”.

1. „**Bergsped**”, **Towarzystwo Eksped. i Magaz.**, spółka z ogr. odp. w Gdańsku. Kapitał zakładowy — brak informacji. Udziały w kap. zakł.: „**Bergtrans**”, Tow. Żeglugowe, spółka akcyjna w Gdańsku (Rocznik 1938).

2. **Polska-Lewant, Agencja Okrętowa**, spółka z ogr. odp. w Gdyni. Kapitał zakładowy 75.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: „**Bergtrans**”, Tow. Żeglugowe, spółka z ogr. odp. w Gdyni 75.000 zł — 100% (Rocznik 1938).

Powiązania powyższe, niejako trzeciego stopnia w stosunku do B.G.K., świadczą wyraźnie o skomplikowaniu struktury państwowego koncernu, a jednocześnie rzucają pewne światło na zagadnienie, jak głęboko sięga w nasze życie gospodarcze bezpośrednia ingerencja państwa jako przedsiębiorcy.

2. Koncern Państwowego Banku Rolnego.

Grupa przedsiębiorstw, w których udział posiada Państwowy Bank Rolny, stanowi w rozpatrywanej przez nas dziedzinie zjawisk pewien znamieny wyjątek. Mianowicie w ogłaszanych corocznie sprawozdaniach z działalności Banku zamieszczany jest od szeregu lat szczegółowy wykaz tych udziałów. W ostatnim sprawozdaniu za rok 1936 wykaz powyższy obejmuje 13 pozycyji imiennych i 14-tą zatytułowaną „inne akcje”. Wartość „akcyj i udziałów” w bilansie Banku na dzień 31.XII.1936 r. wynosiła 11.843.062,85 zł, przy czym część akcyj obliczono do bilansu po kursie giełdowym — zapewne z dn. 31.XII.1936 r. — większość zaś wg wartości nominalnej.

Do sprawozdania za rok 1936 dodano po raz pierwszy obszernie (trzystronicowe) omówienie udziałów Banku, w którym znajdujemy niemal wszystkie informacje, potrzebne do naszego opracowania.

Szereg danych o udziałach P.B.R. w przedsiębiorstwach zawiera również zestawienie, dołączone do Sprawozdania Kontroli za okres 1935/36.

W świetle powyższych informacji lista udziałów Banku w spółkach handlowych przedstawia się w sposób następujący:

1. **Bank Handlowy w Łodzi**, spółka akcyjna w Łodzi, w likwidacji. Kapitał akcyjny 4.400.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: P.B.R. 75.900 zł — 1,72% (Sprawozdanie P.B.R. 1936).

2. **Centrala Obrotu Nasionami Oleistymi**, spółka z ogr. odp. w Warszawie. Kapitał zakładowy 32.500 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: P. B. R. 7.500 zł — 23,1% (Sprawozdanie K. P. 1935/36 i Sprawozdanie P. B. R. 1936).

3. **Chłodnia i Składy Portowe w Gdyni**, spółka z ogr. odp. w Gdyni. Kapitał zakładowy 12.156.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: P. B. R. 10.000.000 zł — 82,3%, skarb państwa 2.056.000 zł — 16,9%, ogółem udział państwa 12.056.000 zł — 99,2%; gmina m. Gdyni 100.000 zł — 0,8% (Rocznik 1938 i Sprawozdanie P. B. R. 1936). W bilansie P. B. R. na dzień 31.XII.1936 r. udział w Chłodni i Składach Portowych w Gdyni figuruje w wysokości tylko 5.500.000 zł.

4. **Cukrownia Rolnicza „Podole”**, spółka akcyjna w Tarnopolu (we Lwowie?). Kapitał akcyjny 2.700.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: P. B. R. 570.000 zł — 21,1%, organizacje rolnicze i samorząd rolniczy (Sprawozdanie P. B. R. 1936). Spółka została założona w końcu roku 1936.

5. **Kasa Targowa w Warszawie**, spółka z ogr. odp. Kapitał zakładowy 1.500.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: P. B. R. 500.000 zł — 33,3% (Sprawozdanie P. B. R. 1936), gmina m. Warszawy i Giełda Mięsna w Warszawie (Rocznik 1938). Spółka założona w roku 1934.

6. **Krajowe Towarzystwo Melioracyjne**, spółka akcyjna w Warszawie, w likwidacji. Kapitał akcyjny 2.000.000 zł (bil. 31.XII.1937). Udziały w kap. akc.: P. B. R. 1.290.170 zł — 64,5%, B. G. K. 176.800 zł — 8,84%, ogółem udział państwa 1.466.970 zł — 73,34% (Sprawozdanie P. B. R. 1936 i Sprawozdanie K. P. 1935/36); Polski Bank Komunalny, spółka akcyjna w Warszawie 100.000 zł — 5% (dane z roku 1934/35) i in.

7. **Małopolskie Zakłady Melioracyjne i Techniczne**, spółka z ogr. odp. we Lwowie. Kapitał zakładowy 60.000 zł (Rocznik '1938). Udziały w kap. zakł.: P. B. R. 30.600 zł — 51% (Sprawozdanie P. B. R. 1936 i Rocznik 1938).

8. **Międzynarodowe Towarzystwo Osadnicze**, spółka akcyjna w Warszawie. Kapitał akcyjny 500.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: P. B. R. 250.000 zł — 50% (wg Sprawozdania P. B. R. 1936 Bank przejął ten udział „na rachunek skarbu państwa”), B. G. K. 125.000 zł — 25% i Bank „Polska Kasa Opieki” 125.000 zł — 25%, ogółem udział państwa 500.000 zł — 100% (dane z rejestru handlowego). Spółka powstała w 1936 r.

9. **Spółdzielnia Producentów Ryb w Wilnie**. Kapitał zakładowy — brak informacji. Udziały w kap. zakł.: P. B. R. 300 zł (Sprawozdanie K. P. 1935/36 i Sprawozdanie P. B. R. 1936).

10. **Towarzystwo Zakładów Żyrardowskich**, spółka akcyjna w Warszawie. Kapitał akcyjny 15.120.000 zł (bil. 31.XII.1937). Udziały w kap. akc.: P. B. R. 9.608.900 zł — 63,55% (Monitor Polski 1937). Udział powyższy został nabyty w końcu 1936 r.

11. **Zakłady Nakładowe Przemysłu Chałupniczego we Lwowie** — brak bliższych informacji. Udziały w kap. zakł.: P. B. R. 5.000 zł (Sprawozdanie P. B. R. 1936).

12. **Ziemskie Towarzystwo Parcelacyjne**, spółka akcyjna we Lwowie. Kapitał akcyjny 1.400.000 zł (Rocznik 1938). Do 1937 r. kap. akc. wynosił 800.000 zł. Udziały w kap. akc.: P. B. R. 500.000 zł — 35,71% (wiadomości uzyskane od biura ekonomicznego P. B. R. w maju 1938 r.), B. G. K. 500.000 zł — 35,71% (dane B. G. K. 1937), ogółem udział państwa 1.000.000 zł — 71,42%.

Oprócz wymienionych P.B.R. posiada udziały w następujących spółkach, które zostały wykazane na innym miejscu: Bank Akceptacyjny (12%), Bank Polski (0,1%), Przedsiębiorstwo Osadnicze „Ślązak” (26,5%). Łącznie zatem P.B.R., według posiadanych przez nas wiadomości, bierze udział w 15 spółkach handlowych ¹⁾.

O powiązaniach koncernowych tych spółek — brak danych.

3. Koncern Pocztowej Kasy Oszczędności.

Pewną osobliwość przedstawia koncern Pocztowej Kasy Oszczędności, bowiem rozgałęzieniami swymi sięga on daleko poza granice państwa. O ile nam wiadomo, Pocztowa Kasa Oszczędności w formie bezpośredniej bierze udział tylko w jednej spółce handlowej, którą jest:

Bank „Polska Kasa Opieki”, spółka akcyjna w Warszawie. Kapitał akcyjny 5.000.000 zł (bil. 31.XII.1937). Udziały w kap. akc.: Pocztowa Kasa Oszczędności 5.000.000 zł — 100% (Sprawozdanie K. P. 1935/36, Rocznik 1938, „Bank” 1938 — nr 2).

¹⁾ Już po oddaniu do druku rękopisu autor otrzymał pismo od Państwowego Banku Rolnego (datowane z dnia 23 maja 1938 r.), w którym potwierdzona została a k t u a l n o ś ć podanych wyżej informacji o udziałach P. B. R. Natomiast P. B. R. wyraża pogląd, iż udział w Banku Handlowym w Łodzi nie posiada charakteru powiązania koncernowego. „I to nie tylko ze względu na jego przemysłowo-miejski charakter, ale też ze względu na pochodzenie tego udziału, który jest formą szukania przez P. B. R. dodatkowych zabezpieczeń dla swoich dawnych należności wobec likwidacji tej instytucji i obaw przed stratami” (por. w tej sprawie nasze uwagi o znaczeniu terminu „powiązania koncernowe” itp. w pracy niniejszej, jak również o zadaniach i zakresie tej pracy, zamieszczone na str. 12 i nast.).

Bank „Polska Kasa Opieki” posiada szereg ekspozytur i agencji zagranicznych. Główne oddziały Banku znajdują się: w Paryżu, Tel-Awiv, Buenos-Aires oraz wydział przekazowy Gdynia-Ameryka Line w New-Yorku. Spośród nich oddział w Buenos-Aires posiada formę spółki akcyjnej. Ponieważ Bank P.K.O. jest również właścicielem spółki „Orbis”, lista udziałów Banku przedstawia się jak następuje:

1. **Banco Polaco—Polska Kasa Opieki**, spółka akcyjna w Buenos-Aires. Kapitał akcyjny 1.000.000 pesów argentyńskich („Bank”, 1938, nr 2). Udziały w kap. akc.: Bank P. K. O., spółka akcyjna w Warszawie 1.000.000 pesów arg. — 100%.

2. **Polskie Biuro Podróży „Orbis”**, spółka z ogr. odp. w Warszawie. Kapitał zakładowy 500.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: Bank P. K. O. 499.000 zł — 99,8%, udziałowcy prywatni (Emil Modrycki, Witold Góra i Kazimierz Kościeszka-Strzegocki) 1.000 zł — 0,2% (dane z rejestru handlowego).

Poza tym należy jeszcze wspomnieć o udziale Banku „Polska Kasa Opieki” w Międzynarodowym Tow. Osadniczym, sp. z ogr. odp., w wys. 125.000 zł (por. wyżej).

Z kolei „Orbis” prowadzi szereg oddziałów w kraju i zagranicą, z tych ostatnich — o ile wiadomo — trzy w formie spółek z ogr. odp.:

1. **Polskie Biuro Podróży „Orbis” — Oddział w Berlinie**, spółka z ogr. odp. w Berlinie. Kapitał zakładowy 20.000 mk. niem. (bil. 1.I.1936). Udziały w kap. zakł.: „Orbis”, spółka z ogr. odp. w Warszawie 20.000 mk. niem. — 100%. Forma prawna spółki z ogr. odp. została nadana w r. 1935.

2. **Polskie Biuro Podróży „Orbis” — Oddział w Brukseli**, spółka z ogr. odp. w Brukseli. Kapitał zakładowy 19.500 fr. belg. (bil. 1.I.1936). Udziały w kap. zakł.: „Orbis”, spółka z ogr. odp. w Warszawie 19.500 fr. belg. — 100%.

3. **Polskie Biuro Podróży „Orbis” — Oddział w Paryżu**, spółka z ogr. odp. w Paryżu. Kapitał zakładowy 100.000 fr. franc. (bil. 1.I.1936). Udziały w kap. zakł.: „Orbis”, spółka z ogr. odp. w Warszawie 100.000 fr. franc. — 100%.

Oprócz tego „Orbis” posiada udziały w następujących przedsiębiorstwach: Kolej Linowa w Krynicy (5%) oraz Tow. Budowy i Eksploatacji Kolei Linowej Zakopane (Kuźnice) —

Kasprowy Wierch (5%), o których piszemy na innym miejscu niniejszego opracowania. Łącznie więc wg posiadanych przez nas informacji „Orbis” bierze udział w 5 spółkach handlowych.

Jak widzimy, schemat koncernu Pocztovej Kasy Oszczędności wykazuje również daleko posuniętą wielostopniowość powiązań koncernowych.

Rozdział IV.

UDZIAŁY KONCERNOWE PAŃSTWOWYCH PRZEDSIĘBIORSTW WYDZIELONYCH.

1. Koncern Polskich Kolei Państwowych.

Dość liczne powiązania koncernowe posiada przedsiębiorstwo Polskie Koleje Państwowe. W dużej mierze są to spółki akcyjne dla eksploatacji kolei lokalnych, które stopniowo wykupywane są przez państwo. W myśl rozporządzenia Prezydenta z dnia 24 września 1926 r. o utworzeniu przedsiębiorstwa Polskie Koleje Państwowe, zmienionego następnie rozporządzeniem Prezydenta z dnia 29 listopada 1930 r., „majątek ruchomy, przeznaczony do użytku kolei państwowych... przechodzi na własność przedsiębiorstwa”. W związku z tym akcje kolei lokalnych i innych, nabywane przez państwo i traktowane jako ruchomość, stanowią własność P.K.P. i z tego tytułu figurują w ich bilansach.

Wartość bilansowa akcji i obligacji spółek kolejowych, znajdujących się w portfelu P.K.P., wynosiła na dzień 31 grudnia 1936 r. 14.182.602,71 zł, zaś wartość akcji i udziałów kolejowych, administrowanych przez Krajowy Fundusz Kolejowy, 6.591.280 zł, razem więc 20.773.882,71 zł.

Lista udziałów P.K.P. w spółkach handlowych, ustalona na podstawie dostępnych nam materiałów, przedstawia się jak następuje:

1. **Francusko - Polskie Towarzystwo Kolejowe**, spółka akcyjna w Warszawie. Kapitał akcyjny 15.000.000 fr. francuskich (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: P. K. P. 7.000.000 fr. fr. — 46,67% (Sprawozdanie K. P. 1935/36), grupa francuska 8.000.000 fr. fr. — 53,33%.

2. **Kolej Herby—Kielce ***), spółka akcyjna w Warszawie, w likwidacji. Kapitał akcyjny 2.607.961,15 zł (bil. 31.XII.1936). Udziały w kap. akc.: P.K.P. 1.858.758,80 zł — 71,27% (Sprawozdanie K.P. 1935/36; na skutek obniżenia kapitału akcyjnego wartość nominalna jednej akcji zmniejszyła się z 645 zł do 112,40 zł). Wg informacji zamieszczonych w prasie z dniem 10.IV.1938 r. kolej została całkowicie przejęta przez państwo.

3. **Kolej Lokalna Chelmża—Mełno ***), spółka akcyjna w Grudziądzu. Kapitał akcyjny 477.000 zł (bil. 31.XII.1936). Udziały w kap. akc.: P.K.P. 443.300 zł — 90,86% (Sprawozdanie z wykonania planu finansowo - gospodarczego i planu funduszu inwestycyjnego przedsiębiorstwa Polskie Koleje Państwowe za 1936 r., w dalszym ciągu cytowane krótko: Sprawozdanie P.K.P. 1936), samorząd 28.200 zł — 6,36% (Rocznik 1938).

4. **Kolej Lokalna Delatyn—Kołomyja—Stefanówka ***), spółka akcyjna we Lwowie. Kapitał akcyjny 5.551.200 zł (bil. 31.XII.1936). Udziały w kap. akc.: P.K.P. 4.025.520 zł — 72,51% (Rocznik 1938 i Sprawozdanie P.K.P. 1936), samorząd 1.417.680 zł — 25,55%, akcjonariusze prywatni 108.000 zł — 1,94% (Rocznik 1938). Gwarancja państwowa.

5. **Kolej Lokalna Kraków—Kocmyrzów ***), spółka akcyjna w Krakowie, w likwidacji. Kapitał akcyjny 3.354.000 zł (bil. likwidacyjny 31.XII.1937). Udziały w kap. akc.: P.K.P. 3.206.950 zł — 95,61% (Sprawozdanie K.P. 1935/36).

6. **Kolej Lokalna Lwów—Bełzec ***), spółka akcyjna we Lwowie, w likwidacji. Kapitał akcyjny 9.874.000 zł (bil. 31.X.1936). Udziały w kap. akc.: P.K.P. 2.241.500 zł — 22,7% (Sprawozdanie K.P. 1935/36). Linia została skupiona przez skarż państwa.

7. **Kolej Lokalna Lwów—Jaworów ***), spółka akcyjna we Lwowie. Kapitał akcyjny 2.479.210 zł (bil. 31.XII.1936). Udziały w kap. akc.: P.K.P. 680.050 zł — 27,43% (Sprawozdanie P.K.P. 1936), pozostałe akcje — o ile wiadomo — znajdują się w rękach akcjonariuszów prywatnych (por. Rocznik 1938).

8. **Kolej Lokalna Lwów—Stożanów ***), spółka akcyjna we Lwowie. Kapitał akcyjny 8.691.120 zł (bil. 31.XII.1937). Udziały w kap. akc.: P.K.P. 7.215.120 zł — 83% (Sprawozdanie K.P. 1935/36). Linia została skupiona przez skarż państwa na mocy ustawy z dnia 18.III. 1931 r. (Dz. U. R. P. nr 39, poz. 314).

9. **Kolej Lokalna Łupków—Cisna ***), spółka akcyjna we Lwowie. Kapitał akcyjny 1.140.620 zł (bil. 31.XII.1936). Udziały w kap. akc.: P.K.P. 622.380 zł — 54,56% (Sprawozdanie K.P. 1935/36 i Sprawozdanie P.K.P. 1936), pozostałe akcje — o ile wiadomo — znajdują się w rękach akcjonariuszów prywatnych (por. Rocznik 1938). Min. Komunikacji kredytuje niedobory.

10. **Kolej Lokalna Przeworsk—Dynów**, spółka akcyjna we Lwowie. Kapitał akcyjny 2.811.600 zł (bil. 31.XII.1936). Udziały w kap. akc.:

*) Eksploatowana przez P.K.P.

P. K. P. 2.073.600 zł — 73,75% (Sprawozdanie P. K. P. 1936), samorząd 329.760 zł — 11,73%, akcjonariusze prywatni 408.240 zł — 14,52% (dane z r. 1934/35). Gwarancja państwowa.

11. **Kolej Lokalna Szczakowa—Bolecin ***), spółka akcyjna we Lwowie (poprzednia nazwa: Kolej Lokalna Piła—Jaworzno; przemianowanie nastąpiło w 1937 r.). Kapitał akcyjny 2.979.360 zł (uchwała walnego zgromadzenia spółki z grudnia 1937 r.). Udziały w kap. akc.: P. K. P. — brak informacji (wg Sprawozdania K. P. 1935/36 udział P. K. P. wynosił 50,52%; w latach następnych kapitał akcyjny ulegał zmianom). Gwarancja państwowa.

12. **Kolej Lokalna Tarnopol—Zbaraż ***), spółka akcyjna we Lwowie, w likwidacji. Kapitał akcyjny 1.197.000 zł (bil. otw. likw. 1.VI. 1937). Udziały w kap. akc.: P. K. P. 1.177.680 zł — 98,39% (Rocznik 1938, Sprawozdanie K. P. 1935/36), akcjonariusze prywatni 19.320 zł — 1,61% (Rocznik 1938).

13. **Kolej Lokalna Tarnów—Szczucin ***), spółka akcyjna we Lwowie. Kapitał akcyjny 2.520.000 zł (bil. 31.XII.1936). Udziały w kap. akc.: P. K. P. 1.620.000 zł — 64,28% (obliczenia własne autora; wg danych Sprawozdania P. K. P. 1936 udział skarbu wynosi 64,68%), samorząd 707.040 zł — 28,06%, akcjonariusze prywatni 192.960 zł — 7,66% (dane z r. 1934/35). Gwarancja państwowa.

14. **Kolej Lokalna Toruń—Czarnowo ***), spółka akcyjna w Toruniu, w likwidacji. Kapitał akcyjny 268.090 zł (bil. likw. 31.XII.1936). Udziały w kap. akc.: P. K. P. 187.850 zł — 70,1% (Sprawozdanie K. P. 1935/36), akcjonariusze prywatni 80.240 zł — 29,9% (dane z r. 1934/35).

15. **Kolej Lokalna Toruń—Lubiec ***), spółka akcyjna w Toruniu, w likwidacji. Kapitał akcyjny 476.000 zł (bil. likw. 31.XII.1937). Udziały w kap. akc.: P. K. P. 381.000 zł — 80,05% (Sprawozdanie K. P. 1935/36; wg Rocznika 1938 spółka jest własnością skarbu państwa), Pomorski Wojewódzki Związek Komunalny 95.000 zł — 19,95% (dane z r. 1934/35).

16. **Kolej Żelazna Chabówka—Zakopane ***), spółka akcyjna we Lwowie. Kapitał akcyjny 9.483.840 zł (bil. 31.XII.1937). Udziały w kap. akc.: P. K. P. 8.971.920 zł — 91,6% w stosunku do kapitału akcyjnego 9.640.080 zł (Sprawozdanie K. P. 1935/36). Linia została skupiona przez skarb państwa na mocy ustawy z dn. 18.III.1931 (Dz. U. R. P. nr 39, poz. 315).

17. **Kolejka Twardogóra — Nowe**, spółka akcyjna w Nowem. Kapitał akcyjny 129.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: P. K. P. 51.600 zł — 40% (Sprawozdanie K. P. 1935/36), samorząd 51.600 zł — 40%, akcjonariusze prywatni 25.800 zł — 20% (dane z r. 1934/35).

18. **Towarzystwo Akcyjne Kolei Puck—Krokowa ***), spółka akcyjna w Pucku. Kapitał akcyjny 1.018.000 mk. niemieckich (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: P. K. P. 748.000 mk. niem. — 73,48% (Sprawozda-

*) Eksploatowana przez P. K. P.

nie P. K. P. 1936). Spółka dotychczas na terenie Państwa Polskiego nie ukonstytuowana. Kolej znajduje się w przymusowym zarządzie Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Toruniu.

19. **Towarzystwo Akcyjne Kolei Zajęczkowo Lubawskie — Nowe Miasto Pomorskie ***), spółka akcyjna w Nowym Mieście. Kapitał akcyjny 1.175.000 mk. niemieckich (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: P. K. P. 719.000 mk. niem. — 61,19% (Sprawozdanie P.K.P. 1936). Spółka nie ukonstytuowana. Kolej znajduje się w przymusowym zarządzie Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Toruniu.

20. **Towarzystwo Akcyjne Kolejki Wejherowo—Zamostne ***), spółka akcyjna w Wejherowie. Kapitał akcyjny 1.606.000 mk. niemieckich. Udziały w kap. akc.: P.K.P. 660.000 mk. niem. — 41,09% (Sprawozdanie P.K.P. 1936). Spółka nie ukonstytuowana. Kolej znajduje się w przymusowym zarządzie Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Toruniu.

21. **Towarzystwo Budowy i Eksploatacji Kolei Linowej Zakopane (Kuznice) — Kasprowy Wierch**, spółka z ogr. odp. w Warszawie. Kapitał zakładowy 400.000 zł. Udziały w kap. zakł.: P. K. P. 204.000 zł — 51%, stow. Liga Popierania Turystyki 22.000 zł — 5,5%, Polskie Biuro Podróży „Orbis” 20.000 zł — 5%, ogółem udział państwa 246.000 zł — 61,5%; Towarzystwo Krzewienia Narciarstwa 20.000 zł — 5%, Stocznia Gdańska 134.000 zł — 33,5% (dane z rejestru handlowego).

Jak wynika z powyższego zestawienia, ogólna ilość bezpośrednich udziałów P.K.P. w spółkach handlowych wynosi 21. Spośród wymienionych spółek kolei lokalnych znaczna część znajduje się w stanie likwidacji, tak iż w niedługim czasie wspomniana lista udziałów może ulec dużym zmianom. Należy jednak pamiętać, iż likwidacji spółek towarzyszy w danym wypadku przejęcie ich majątku przez państwo.

Lista spółek kolejowych, które w czasach ostatnich zostały zlikwidowane i przejęte przez państwo, jest następująca:

1. **Kolej Lokalna Borki Wielkie—Grzymałów**, spółka akcyjna. Kapitał akcyjny 600.000 zł. Kolej została skupiona na rzecz państwa z dniem 1.I.1933 r. na podstawie ustawy z dnia 28.I.1932 r. (Dz. U. R. P. nr 16, poz. 90).

2. **Kolej Lokalna Drohobycz — Truskawiec**, spółka akcyjna we Lwowie. Kapitał akcyjny 1.402.500 zł (Rocznik 1936 oraz bil. likw. 31.IV. 1937). Linia została skupiona przez państwo na mocy ustawy z dnia 28.I.1932 r. (Dz. U. R. P. nr 16, poz. 91). Likwidację spółki ukończono w 1937 r.

3. **Kolej Lokalna Lwów — Podhajce**, spółka akcyjna we Lwowie. Kapitał akcyjny 4.550.000 zł (dane z r. 1934/35). Linia została skupiona przez państwo.

*) Eksploatowana przez P. K. P.

4. **Kolej Lokalna Muszyna—Krynica**, spółka akcyjna we Lwowie. Kapitał akcyjny 1.170.000 zł (Rocznik 1936 oraz bil. likw. 31.XII.1936). Linia została skupiona przez państwo na mocy ustawy z dnia 28.I.1932 r. (Dz. U. R. P. nr 16, poz. 93). Likwidację spółki ukończono w 1937 r.

5. **Kolej Lokalna Siersza—Trzebinia—Skawce**, spółka akcyjna we Lwowie. Kapitał akcyjny 5.199.840 zł (Rocznik 1936 oraz bil. likw. 31.XII.1936). W chwili ukończenia likwidacji (r. 1937) wszystkie akcje stanowiły własność państwa.

Spośród kolei nabytych przez państwo od spółek handlowych i związków samorządowych możemy wymienić:

1. **Kolej Fabryczno—Łódzka** — skupiona na rzecz skarbu państwa na podstawie ustawy z dnia 18 marca 1931 r. (Dz. U. R. P. nr 39, poz. 313).

2. **Kolej Rawicz—Kobylin** — skupiona na rzecz skarbu państwa na mocy umów zawartych w dniu 24.III.1932 r.

3. **Kolej Warszawa—Młociny—Łomianki** — kupiona przez skarbu państwa od firmy „Kolej Elektryczna Warszawa—Młociny—Modlin, Spółka Akcyjna w likwidacji” na podstawie umowy z dnia 22.XII.1934 r.

4. **Pińczowskie Koleje Dojazdowe** — skupione na rzecz skarbu państwa na podstawie umowy z dnia 28.III.1931 r.

Oprócz wymienionych wyżej 21 udziałów P.K.P. w spółkach handlowych — wg posiadanych przez nas informacji — państwo uczestniczy w 7 przedsiębiorstwach kolei komunalnych, które nie są spółkami handlowymi. Są to koleje powiatowe na terenie Wielkopolski. Wymieniamy je tutaj niejako na marginesie poprzedniego wyliczenia:

1. **Bydgoskie Koleje Powiatowe**, w Bydgoszczy. Kapitał zakładowy 1.415.389,08 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: wg Sprawozdania K. P. 1935/36 udział państwa wynosił 8,82% (w latach następnych kapitał zakładowy ulegał zmianom).

2. **Gostyńska Kolej Powiatowa**, w Gostyniu. Kapitał zakładowy 1.845.556 zł (dane z lat dawniejszych). Udziały w kap. zakł.: wg Sprawozdania K. P. 1935/36 udział państwa wynosił 31,9%.

3. **Jarocińska Wąskotorowa Kolej Powiatowa**, w Jarocinie. Kapitał zakładowy 1.840.971,46 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: wg Sprawozdania K. P. 1935/36 udział państwa w stosunku do kap. zakł. 2.037.677 zł wynosił 424.958 zł — 20,8% (wg Rocznika 1938 — ok. 21%). Kapitał zakładowy ulega zmianom.

4. **Krotoszyńsko-Pleszewska Kolej Powiatowa**, w Pleszewie. Kapitał zakładowy 993.751,91 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: wg Sprawozdania K. P. 1935/36 udział państwa wynosił 0,04%. Kapitał zakładowy ulega znacznym zmianom.

5. **Średzka Kolej Powiatowa**, w Środzie. Kapitał zakładowy 3.000.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: wg Sprawozdania K. P. 1935/36 udział państwa w stosunku do kapitału zakładowego 2.503.116 zł wynosił 558.624 zł — 22,31%.

6. **Wrzesińska Kolej Powiatowa**, we Wrześni. Kapitał zakładowy 660.384,02 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: państwo 29.630 zł — 4,48% (Sprawozdanie K. P. 1935/36; kap. zakł. zmianie nie uległ).

7. **Znińska Kolej Powiatowa**, w Żninie. Kapitał zakładowy 645.602,79 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: wg Sprawozdania K. P. 1935/36 udział państwa w stosunku do kap. zakł. 1.132.432 zł wynosił 363.964 zł — 32,13%.

2. **Koncern Polskiej Poczty, Telegrafu i Telefonu.**

Pierwszy bilans przedsiębiorstwa Polska Poczta, Telegraf i Telefon został sporządzony po upływie 9 lat od chwili wydania rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o utworzeniu tego przedsiębiorstwa. Jest to bilans otwarcia na dzień 1 kwietnia 1937 r. W aktywach wspomnianego bilansu figuruje pozycja zatytułowana „akcje i udziały w innych przedsiębiorstwach” — w wysokości 22.647.920 zł. Na pozycję tę składają się następujące udziały P.P.T. i T. w spółkach handlowych (zwiększone w porównaniu ze stanem na dzień 1 kwietnia 1937 r. o sumę 74.250 zł, o którą wzrósł w r. 1937 udział Poczty w kapitale zakładowym Reklamy Pocztovej):

1. **Polska Akcyjna Spółka Telefoniczna**, spółka akcyjna w Warszawie. Kapitał akcyjny 42.477.120 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: P. P. T. i T. (bezpośrednio) 18.204.480 zł — 42,8%, P. P. T. i T. (przez Bank Handlowy w Warszawie, s. a.) 3.146.740 zł — 7,5%, razem P. P. T. i T. 21.351.220 zł — 50,3%, Tow. Telefonów L. M. Erickson, Stockholm 21.103.540 zł — 49,6% i Aleksander Tallen - Wilczewski 22.360 zł — 0,1% (Rocznik 1938 i Sprawozdanie K. P. 1935/36).

2. **„Polskie Radio”**, spółka akcyjna w Warszawie. Kapitał akcyjny 1.250.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: P. P. T. i T. 1.197.700 zł — 95,8% (Rocznik 1938). Do 1935 r. udział państwa wynosił 40% i został zwiększony w II połowie 1935 r.

3. **Reklama Pocztowa**, spółka z ogr. odp. w Warszawie. Kapitał zakładowy 175.000 zł (Rocznik 1938; kapitał został podwyższony w r. 1937 ze 100.000 zł). Udziały w kap. zakł.: P. P. T. i T. 173.250 zł — 99%, „Polskie Radio” 1.750 zł — 1%, ogółem udział państwa 175.000 zł — 100% (dane z rejestru handlowego i Rocznik 1938).

Te trzy przedsiębiorstwa stanowią części składowe koncernu Poczty. Spośród dalszych powiązań (drugiego stopnia) zasługuje na uwagę:

Spółka Wydawnicza „Ra”, spółka z ogr. odp. w Warszawie. Kapitał zakładowy 67.200 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: „Polskie Radio” 66.400 zł — 98,81%, Samopomoc Pracowników S. A. „Polskie Radio”, spółdzielnia z ogr. odp. 800 zł — 1,19% (Rocznik 1938).

3. Koncern wytwórni wojskowych.

Każda z pięciu skomercjalizowanych wytwórni wojskowych przedstawia odrębną całość, wyposażoną, jak wiadomo, w samoistną osobowość prawną. Mimo to szereg wspólnych przepisów, jakie obowiązują te wytwórnie, analogiczna sytuacja wobec budżetu i wreszcie ta sama władza nadzorcza (Ministerstwo Spraw Wojskowych) powodują, iż wydaje się rzeczą właściwą łączne traktowanie tych przedsiębiorstw oraz ich udziałów w spółkach handlowych. W ten sposób mamy przed sobą jak gdyby jeden wielki koncern wojskowych wytwórni skomercjalizowanych i ich odgałęzień w poszczególnych dziedzinach przemysłu i handlu. Powyższa metoda jest tym bardziej wskazana, iż w szeregu wypadków wytwórnie wojskowe uczestniczą jednocześnie w tych samych przedsiębiorstwach.

Według zebranych informacji — głównie z rejestru handlowego — udziały skomercjalizowanych wytwórni wojskowych w spółkach handlowych są następujące:

1. **Centrala Materiałów Wybuchowych**, spółka z ogr. odp. w Katowicach. Kapitał zakładowy 300.000 zł (bil. 31.XII.1937). Udziały w kap. zakł.: Państwowa Wytwórnia Prochu 24.000 zł — 8% (Sprawozdanie K. P. 1935/36; wg wiadomości z r. 1934/35 udział Państw. Wytwórni Prochu wynosił 60.000 zł — 20%), Lignoza, spółka akcyjna w Katowicach i Zjednoczone Zakłady Materiałów Wybuchowych i Azotowych, spółka akcyjna w Łaziskach Górnych (Rocznik 1938).

2. **„Polromania”, Towarzystwo Przemysłowe**, spółka akc. w Warszawie, w likwidacji. Kapitał akcyjny 400.000 zł (Monitor Polski 1937). Udziały w kap. akc.: Państwowa Wytwórnia Prochu 76.000 zł — 19%, Państwowe Wytwórnie Uzbrojenia 76.000 zł — 19%, ogółem udział państwa 152.000 zł — 38%; Stow. Mechaników Polskich z Ameryki 12.000 zł — 3%, „Sepewe” 76.000 zł — 19%, Tow. Starachowickich Zakładów Górniczych 76.000 zł — 19% i in. (dane z rejestru handlowego).

3. „Sepewe” — Eksport Wytworów Polskiego Przemysłu, spółka akcyjna w Warszawie (przekształcona w listopadzie 1937 r. ze spółki z ogr. odp. pn. „Sepewe” — Eksport Przemysłu Obronnego). Kapitał akcyjny 2.205.000 zł. Udziały w kap. akc.: Państwowa Wytwórnia Prochu 210.000 zł — 9,52%, Państwowe Wytwórnie Uzbrojenia 590.000 zł — 26,76%, Państwowe Zakłady Inżynierii 15.000 zł — 0,68%, Państwowe Zakłady Lotnicze 45.000 zł — 2,04%, Zakłady Mechaniczne „Ursus” 15.000 zł — 0,68%, Bank Gospodarstwa Krajowego 105.000 zł — 4,76%, Podlaska Wytwórnia Samolotów 20.000 zł — 0,91%, ogółem udział państwa 1.000.000 zł — 45,35%; poza tym posiadają udziały Tow. Starachowickich Zakł. Górniczych 325.000 zł — 14,74%, Stow. Mechaników Polskich z Ameryki 20.000 zł — 0,91%, Zrzeszenie Polskich Przemysłowców Lotniczych i 11 spółek prywatnych (dane z rejestru handlowego).

4. Spółdzielnia Spożywców „Proch”. Kapitał zakładowy — brak informacyj. Udziały w kap. zakł.: Państwowa Wytwórnia Prochu 50 zł (Sprawozdanie K.P. 1935/36).

5. Zakłady Mechaniczne „Ursus”, spółka akcyjna w Warszawie. Kapitał akcyjny 250.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: Państwowe Zakłady Inżynierii 248.200 zł — 99,28% (Sprawozdanie K.P. 1935/36 i dane z rejestru handlowego). 90,36% akcji „Ursusa” nabyły Państwowe Zakłady Inżynierii w 1930 r. od Banku Gospodarstwa Krajowego, płacąc gotówką... 1.000 zł oraz przyjmując na siebie żyro za spłatę w ciągu 35 lat zadłużenia przedsiębiorstwa w B.G.K. w kwocie 26,4 miln. zł (kapitał akcyjny spółki wynosił poprzednio 15.000.000 zł).

6. Zjednoczenie Elekrowni Okręgu Radomsko-Kieleckiego („Zeork”), spółka akcyjna w Warszawie. Kapitał akcyjny 5.100.000 zł (bil. 31.XII.1937). Udziały w kap. akc.: Państwowa Wytwórnia Prochu 1.700.000 zł — 33,33%, Państwowe Wytwórnie Uzbrojenia 1.700.000 zł — 33,33%, ogółem udział państwa 3.400.000 zł — 66,67%; Tow. Starachowickich Zakładów Górniczych 1.700.000 zł — 33,33% (dane z rejestru handlowego — protokół walnego zgromadzenia spółki z dn. 4.I.1938 r.).

Łącznie bezpośrednie udziały wytwórni wojskowych występują więc — o ile sądzić na podstawie dostępnych nam materiałów — w 6 spółkach handlowych (w tym jeden zupełnie drobny udział w spółdzielni „Proch”).

Jeśli chodzi o powiązania koncernowe drugiego stopnia, wymienimy tu jedynie dwa przedsiębiorstwa: „Tissa”, Towarzystwo Importu Surowców, utworzone w 1938 r. przez „Sepewe”, oraz Zakład Elektryczny Okręgu Podstołecznego (tzw. „Zeop”), powołany do życia w 1936 r. przez „Zeork” i elektrownię miejską w Warszawie.

1. „Tissa”, Towarzystwo Importu Surowców, spółka akc. w Warszawie. Kapitał akcyjny 2.500.000 zł. Udziały w kap. akc.: „Sepewe” 2.440.000 zł — 97,6%, akcjonariusze prywatni (O. Czuruk, T. Karszo-Siedlewski, Cz. Klarnier, W. Sokołowski, S. Witkowski i K. Zarębski po 10.000 zł) 60.000 zł — 2,4% (dane z rejestru handlowego). Spółka powstała w marcu 1938 r.

2. Zakład Elektryczny Okręgu Podstołecznego („Zeop”), spółka z ogr. odp. w Warszawie. Kapitał zakładowy 100.000 zł. Udziały w kap. zakł.: „Zeork” 50.000 zł — 50%, gmina m. Warszawy 50.000 zł — 50% (dane z rejestru handlowego). Spółka została zawiązana w 1936 r.

4. Koncern „Polmin”.

Dość liczne powiązania koncernowe posiada Państwowa Fabryka Olejów Mineralnych „Polmin”, przedsiębiorstwo wydzielone z administracji i skomercjalizowane na podstawie rozporządzenia ramowego z 1927 r. Lista udziałów „Polminu” w spółkach handlowych, sporządzona na podstawie zebranych przez nas informacji, które w niektórych wypadkach nasuwają jednak pewne wątpliwości, przedstawia się jak następuje:

1. Państwowe Zakłady Naftowe, spółka z ogr. odp. w Gdańsku. Kapitał zakładowy 100.000 gld. gd. (dane z lat dawniejszych). Udziały w kap. zakł.: „Polmin” 100.000 gld. gd. — 100% (Sprawozdanie K. P. 1935/36). Spółka nie prowadzi działalności handlowej, własne urządzenia składowe dzierżawi spółce Polish Petroleum Company, Ltd., Gdańsk.

2. „Pionier”, Spółka Akcyjna dla Poszukiwania i Wydobywania Materiałów Bitumicznych, spółka akcyjna we Lwowie. Kapitał akcyjny 15.000.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: „Polmin” 1.739.000 zł — 11,71% (Uwagi K. P. 1935/36).

3. Polish Petroleum Company, Ltd. — Polskie Towarzystwo Naftowe, spółka z ogr. odp. w Gdańsku. Kapitał zakładowy 25.000 gld. gd. (dane z lat dawniejszych). Udziały w kap. zakł.: „Polmin” 13.000 gld. gd. — 52% (Sprawozdanie K. P. 1935/36), Tow. Naftowe „Limanova”, spółka z ogr. odp. w Warszawie, w likwidacji 6.000 gld. gd. — 24%, Polskie Związkowe Rafinerie Olejów Skalnych, spółka akcyjna we Lwowie 6.000 gld. gd. — 24% (dane z lat dawniejszych).

4. „Pollon”, Naftowa Spółka z ogr. odp. we Lwowie. Kapitał zakładowy 360.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: „Polmin” 360.000 zł — 100% (Sprawozdanie K. P. 1935/36, Rocznik 1938).

5. „Polminpoz”, spółka z ogr. odp. we Lwowie. Kapitał zakładowy 20.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: „Polmin” 20.000 zł — 100% (Sprawozdanie K. P. 1935/36).

6. „Rella-Mella”, Naftowa i Przemysłowa spółka z ogr. odp. w Bo-ryslawiu. Kapitał zakładowy 700.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: „Polmin” 375.900 zł — 53,7% (Sprawozdanie K. P. 1935/36). Wg nowszych źródeł udział „Polminu” w kap. zakł. spółki wynosi 651.000 zł — 93%.

7. Spółdzielnia Spożywców „Jedność”, spółdzielnia w Drohobyczu. Kapitał zakładowy — brak informacji. Udziały w kap. zakł.: „Polmin” 25% (Sprawozdanie K. P. 1935/36).

8. Towarzystwo Handlowe Przemysłu Naftowego, spółka z ogr. odp. we Lwowie. Kapitał zakładowy 200.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: „Polmin” 39.200 zł — 19,6% (Sprawozdanie K. P. 1935/36), kopalnie i rafinerie prywatne 160.800 zł — 80,4%.

Razem — wg posiadanych przez nas informacji — związa-nych jest z „Polminem” 8 spółek handlowych (w tym jedna spółdzielnia). W bilansie „Polminu” na dzień 31 marca 1937 r. pozycja „udziały w obcych przedsiębiorstwach” wynosiła 2.423.759,79 zł.

Oprócz wyżej wymienionych „Polmin” posiadał przez pewien czas niewielki udział (6.400 zł — 1,08%) w spółce akcyjnej Fabryka Konserw Zygmunta Ruckera we Lwowie, która w 1937 r. uległa likwidacji (Monitor Polski). W okresie 1935/36 sprzedany został udział „Polminu” w kapitale akcyjnym Banku Naftowego we Lwowie. Udział ten, wyno-szący 300.000 zł (20%), nabyła od „Polminu” firma „Gazolina” (Uwagi K. P. 1935/36).

Spośród spółek koncernowych „Polminu” na specjalną uwa-gę zasługują „Pollon” i „Polminpoz”, będące w 100% własno-ścią państwowego przedsiębiorstwa, oraz gazoliniarnia „Rella-Mella”, która w czasach ostatnich przeszła prawie w całości w ręce „Polminu”. Przy pomocy „Pollonu” prowadzi rafineria w Drohobyczu wiercenia poszukiwawcze, finansowane pożyczkami „Polminu” (w jednym tylko 1935/36 r. osiągnęły one kwotę 2.368.771,67 zł). Poza tym część inwestycji dokonywana jest za pośrednictwem „spółki” „Polminpoz”, co również znaj-duje pokrycie w pożyczkach „Polminu” (w r. 1935/36 — 198.205,55 zł). W ten sposób posiadanie dwu wyżej wymienio-nych „spółek” umożliwia „Polminowi” dokonywanie o wiele większych wydatków inwestycyjnych, aniżeli na to pozwala przepis art. 8 rozporządzenia o komercjalizacji, który ustala w tym celu granicę 50% preliminowanego zysku brutto.

Nie dość na tym. Zakłady gazolinowe „Polminu” — „Polminpoz” i „Rella-Mella” zostały zaliczone przez organizację kartelową Polski Eksport Naftowy do kategorii małych zakładów, stanowiących własność „mniejszego przedsiębiorstwa” i z tego tytułu otrzymały uprawnienie do zbytu całej wytwórczości w kraju. W ten sposób „Polmin” został częściowo uwolniony od uciążliwego obowiązku uczestniczenia odpowiednią kwotą całej produkcji w masie eksportowej, której sprzedaż na rynku krajowym jest zabroniona.

Jak wynika z powyższego, przytoczone powiązania koncernowe „Polminu” stanowiły dla tego przedsiębiorstwa sposób uchylecia się od niewygodnych przepisów rozporządzenia o komercjalizacji wzgl. postanowień umowy kartelowej PEN-u.

5. Koncern Zjednoczonych Fabryk Związków Azotowych w Mościcach i w Chorzowie.

Inną genezę i odmienny zupełnie charakter wykazują powiązania koncernowe Zjednoczonych Fabryk Związków Azotowych w Mościcach i w Chorzowie.

W ostatnim bilansie przedsiębiorstwa na 30.VI.1937 r. wartość „akcyj i udziałów w obcych przedsiębiorstwach” wyniosła 1.819.628,61 zł. Składają się na tę pozycję udziały w następujących spółkach handlowych:

1. „Azot”, spółka akcyjna w Jaworznie. Kapitał akcyjny 2.000.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. akc.: Mościce i Chorzów 2.000.000 zł — 100% (Sprawozdanie K. P. 1935/36, Rocznik 1938).

2. *Internationale Gesellschaft der Stickstoff - Industrie, A. G., Basel* (Bazylea). Kapitał akcyjny 6.000.000 fr. szw.; na poczet kapitału wpłacono dotychczas 1.200.000 fr. szw. Udziały w kap. akc. posiadają wszyscy producenci azotu, należący do Międzynarodowego Syndykatu Azotowego. W tym akcjonariusze polscy: Mościce i Chorzów 71.000 fr. szw., z tego wpłacono 14.200 fr. szw. — 1,19%, Polskie Kopalnie Skarbowe na Górnym Śląsku 12.000 fr. szw., wpłacone również tylko w 1/5, tj. 2.400 fr. szw. — 0,2% (dane uzyskane od Polskich Kopalń Skarbowych w kwietniu 1938 r.; wg Rocznika 1938 udział „Skarbofermu” wynosi 2%, a więc 120.000 wzgl. 24.000 fr. szw.), Wspólnota Interesów Górniczo-Hutniczych i Związek Koksowni, spółka z ogr. odp. (pismo Zjedn. Fabryk Związków Azotowych z dnia 10 lutego 1938 r.).

3. **Okręgowy Zakład Elektryczny w Tarnowie**, spółka akcyjna w Mościcach. Kapitał akcyjny 2.250.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap.

akc.: Mościce i Chorzów 2.250.000 zł — 100% (wiadomości ogłoszone w prasie). Spółka została założona w r. 1937.

4. **Polski Komitet Azotowy**, spółka z ogr. odp. w Chorzowie. Kapitał zakładowy 10.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: Mościce i Chorzów 8.000 zł — 80%, Wspólnota Interesów 500 zł — 5%, ogółem udział państwa 8.500 zł — 85%; Polskie Kopalnie Skarbowe na Górnym Śląsku 1.000 zł — 10%, Związek Koksowni, spółka z ogr. odp. 500 zł — 5% (informacje od Polsk. Komitetu Azotowego, pismo z dnia 25.I.1938 r.). Spółka została zawiązana w 1937 r.

Oprócz tego Zjednoczone Fabryki uczestniczą w Polskim Tow. Handlu Zagranicznego (3,52%) oraz posiadają pewną ilość akcji Banku Polskiego (por. wyżej). Do przedsiębiorstwa należy również udział w uzdrowisku „Wierzbie”, stanowiącym własność Przemysłowej Kasy Chorych P. F. Z. A. w Chorzowie, która jest odrębną osobą prawną. Udział ten wynosi 6/11 wartości książkowej uzdrowiska, tj. w chwili obecnej 71.486,50 zł wobec 131.058,60 zł ogólnej wartości i został zamortyzowany w kwocie 47.002,47 zł (informacje uzyskane od Z. F. Z. A., pismo z dnia 10 lutego 1938 r.).

Łącznie więc Zjednoczone Fabryki uczestniczą w kapitale 5-ciu, względnie — jeśli liczyć Bank Polski — 6-ciu spółek handlowych.

6. Koncern Państwowych Zakładów Przemysłowo-Zbożowych.

Państwowe Zakłady Przemysłowo-Zbożowe stanowią przedsiębiorstwo skomercjalizowane, o którego — przynajmniej częściowej — likwidacji mówi się już od dłuższego czasu. Obecnie aktualne jest zawieszenie działalności handlowej przedsiębiorstwa, które ma się ograniczyć do planowej akcji budowy elewatorów zbożowych w Polsce.

P.Z.P.Z. uczestniczą w trzech spółkach handlowych, z których dwie zostały założone w r. 1937, przy czym jedna z nich (Związek Gospodarczy Spółdzielni Rolniczo - Handlowych) ma właśnie w znacznym stopniu zastąpić dotychczasową działalność P.Z.P.Z. Poniżej podajemy wykaz tych spółek.

1. **Polskie Biuro Eksportu Zboża**, spółka z ogr. odp. w Gdańsku. Kapitał zakładowy 21.000 zł (dane z r. 1935). Udziały w kap. zakł.: P. Z. P. Z. 7.000 zł — 33,33% (Sprawozdanie K. P. 1935/36), Związek Eksporterów Zboża Rzeczypospolitej Polskiej w Poznaniu 14.000 zł — 66,67% (Rocznik 1938 i in.).

2. **Spółka Eksploatacji Elewatorów Zbożowych w Polsce**, spółka z ogr. odp. w Gdyni. Kapitał zakładowy 50.000 zł. Udziały w kap. zakł.: P.Z.P.Z. 25.000 zł — 50% i Centrala Rolników, spółka akcyjna w Poznaniu 25.000 zł — 50% (dane z rejestru handlowego). Przedsiębiorstwo dzierżawi wszystkie elewatory spółki z ogr. odp. „Elewatory Zbożowe w Polsce”, w której 100% udziałów (5.200.000 zł) posiada Bank Polski (Sprawozdanie Banku Polskiego za 1937 i in.). Zostało założone w 1937 r.

3. **Związek Gospodarczy Spółdzielni Rolniczo-Handlowych**, spółdzielnia z odp. udz. w Warszawie. Kapitał zakładowy (w chwili zawiązania spółdzielni — X.1937) 2.019.000 zł. Udziały w kap. zakł.: (j. w.): P.Z.P.Z. 2.000.000 zł — 99,06%, spółdzielnie rolniczo-handlowe 19.000 zł — 0,94% (dane z rejestru handlowego). Przewiduje się zwiększenie udziału spółdzielni rolniczych do 700.000 zł. W związku z tym kapitał zakładowy będzie wynosił 2.700.000 zł, zaś udziały w kap. zakł.: P.Z.P.Z. 2.000.000 zł — 74,07%, spółdzielnie rolniczo-handlowe 700.000 zł — 25,93% (wywiad z prez. St. Królikowskim, Codzienna Gazeta Handlowa, 17.II.1938). W myśl statutu jeden członek nie może posiadać więcej niż 70% wszystkich głosów. Spółdzielnia została założona w październiku 1937 r. Stanowi centralę handlową.

W bilansie P.Z.P.Z. na dzień 31.VII.1936 r. znajdujemy poz. „udziały w przedsiębiorstwach” w wys. 7.000 zł. Oczywiście, nie obejmuje ona udziałów w spółkach (wymienionych wyżej w punktach 2 i 3), które powstały w roku 1937.

7. Inne powiązania koncernowe.

Zestawienie udziałów innych państwowych przedsiębiorstw wydzielonych w spółkach handlowych z uwagi na brak źródeł napotyka na przeszkody. Poniżej podajemy tytułem przykładu dwa takie udziały, przy czym co do aktualności drugiego z nich trudno powiedzieć coś pewnego.

1. **Compagnie Européenne des Tickers**, Amsterdam. Kapitał zakładowy — brak informacyj. Udziały w kap. zakł.: Polska Agencja Telegraficzna 11.000 florenów holenderskich (wartość bilansowa tego udziału wg bilansu P.A.T. na dzień 31.XII.1936 r. wynosi 39.574,70 zł).

2. „**Osada**”, **Spółka Akcyjna Budowy Domów**, w Gnieźnie. Kapitał akcyjny 100.000 zł (bil. 31.XII.1937). Udziały w kap. akc.: Państwowe Zakłady Wodociągowe na Górnym Śląsku 1.000 zł — 1% (Sprawozdanie K. P. 1935/36).

Rozdział V.

INNE FORMY UDZIAŁU PAŃSTWA W SPÓŁKACH HANDLOWYCH.

1. Ukryte formy udziału państwa w kapitale zakładowym.

Oprócz jawnego udziału skarbu państwa, przedsiębiorstw i banków państwowych w kapitale spółek handlowych spotykamy niekiedy w naszej rzeczywistości gospodarczej kilka innych — można by powiedzieć — „ukrytych” form udziału państwa w przedsiębiorstwach prawa handlowego.

Tak więc uczestnictwo państwa może się przejawiać np. w ten sposób, iż w kapitale zakładowym spółki bierze udział stowarzyszenie, będące faktycznie przedłużeniem administracji państwowej. Na czele takiego stowarzyszenia stoją urzędnicy państwowi, budżet pokrywany jest przez instytucję państwową itp. Przykładu spółki handlowej, w której całkowitą przewagę posiada powyższego typu stowarzyszenie, dostarcza założone niedawno przedsiębiorstwo pn. Kolej Górską w Krynicy.

Kolej Górską w Krynicy, spółka z ogr. odp. w Warszawie. Kapitał zakładowy 200.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: Liga Popierania Turystyki 150.000 zł — 75%, Polskie Biuro Podróży „Orbis” 10.000 zł — 5%, ogółem udział państwa 160.000 zł — 80%; gmina m. Krynicy 20.000 zł — 10%, L. von Roll, Tow. Akcyjne dla Przedsiębiorstw Komunalnych w Zurychu 20.000 zł — 10% (dane z rejestru handlowego). Spółka została zawiązana w 1937 r.

Inną formę udziału państwa przedstawia spółka handlowa, związana ściśle z administracją państwową, w której wszystkie lub część udziałów należy do — *wyższych urzędników państwo-*

wych. Tego rodzaju sytuacja ma miejsce, jeśli chodzi o spółkę wydawniczą „Przemysł i Handel”.

„Przemysł i Handel”, Spółka Wydawnicza z ogr. odp. w Warszawie. Kapitał zakładowy 30.000 zł. Udziały w kap. zakł.: Czesław Peche (dyrektor departamentu w Ministerstwie Przemysłu i Handlu) 24.000 zł i Władysław Gieysztor 6.000 zł (dane z rejestru handlowego).

Jak się zdaje, pewną analogię w tym kierunku przedstawia również Ajencja Telegraficzna „Express”.

Ajencja Telegraficzna „Express” A. T. E., spółka z ogr. odp. w Warszawie. Kapitał zakładowy 10.000 zł (Rocznik 1938). Udziały w kap. zakł.: Leon Barysz (naczelný dyrektor (B. G. K.)) 4.500 zł i Michał Rogoyski 5.500 zł (dane z rejestru handlowego; por. również Rocznik 1938).

2. Przedsiębiorstwa z gestią państwową.

Przechodzimy do ostatniej grupy przedsiębiorstw, w których udział państwa przejawia się w ten sposób, iż kapitał zakładowy lub akcyjny pozostaje wprawdzie w rękach prywatnych, natomiast zarząd przedsiębiorstwa sprawowany jest całkowicie przez państwo. Są to przedsiębiorstwa z gestią państwową. Widzimy tu również jedną ze stosowanych obecnie form ratowania zamrożonych należności państwowych z tytułu udzielonych kredytów itp.

Jako typowy wypadek tego rodzaju wymienić należy Zjednoczone Zakłady Włókiennicze K. Scheiblera i L. Grohmana, spółkę akcyjną w Łodzi (kapitał akcyjny 69.000.000 zł — bil. 31.XII.1937). Na początku r. 1933 w związku z grożącą spółce upadłością większościowy portfel akcji, należących do rodziny Scheiblerów i Grohmanów, w łącznej sumie 55% kapitału akcyjnego, oddany został w gestię „zastępczą” Banku Gospodarstwa Krajowego na okres 5-cio letni, aż do ukończenia sanacji spółki (Sprawozdanie B.G.K. 1936). Bank ten, będąc głównym wierzycielem (zadłużenie Zakładów wobec B.G.K. wynosi w chwili obecnej razem z odsetkami ok. 32.000.000 zł), objął faktyczny zarząd przedsiębiorstwa, nie angażując się jednak formalnie w kapitale akcyjnym.

Na początku roku 1938 Zakłady zawarły układ ze swymi wierzycielami: Banca Commerciale i Bankiem Polskim, którzy

w rezultacie wspomnianego układu mają być spłaćeni w ciągu lat trzech. Natomiast gestię B.G.K. postanowiono przedłużyć na dalsze trzy lata, tj. aż do czasu załatwienia sprawy spłaty długu Zakładów wobec Banku.

Pewną formę udziału państwa w prowadzeniu prywatnych przedsiębiorstw można by również widzieć w niektórych nadzorach lub sekwestrach sądowych, jak np. trwający przez kilka lat i odwołany w styczniu 1937 r. nadzór sądowy nad „Wspólnotą Interesów” lub — również dziś nieaktualny — sekwestr sądowy w Towarzystwie Zakładów Żyrardowskich, spółce akcyjnej w Warszawie. W obu wspomnianych wypadkach, wobec przedłużania się gestii państwowej, sprawa własności przedsiębiorstw, które, formalnie biorąc, pozostawały „prywatnymi”, przedstawiała się — trzeba przyznać — w sposób szczególnie zawikłany. Zasługuje też na podkreślenie, iż zarówno we „Wspólnocie Interesów”, jak i w Żyrardowie nadzór wzgl. sekwestr sądowy — odegrał jedynie rolę pewnego okresu przejściowego przed mniej lub dalej idącym upaństwowieniem tych przedsiębiorstw.

Jeśli chodzi o przykład tego typu gestii państwowej, aktualny w chwili obecnej, możemy przytoczyć Spółdzielczą Przetwórnę Mięsną, spółdzielnię z ogr. odp. w Wołkowysku. Poczynając od r. 1935 spółdzielnię tę prowadzi Państwowy Bank Rolny w charakterze zarządcy sądowego (Sprawozdanie P.B.R. za 1936 r.).

Rozdział VI.

CHARAKTERYSTYKA POWIĄZAŃ KONCERNOWYCH PAŃSTWA.

Dokonany w rozdziałach II—V przegląd różnych form udziału państwa w spółkach handlowych świadczy wymownie, jak głęboko zdołał już sięgnąć w nasze życie gospodarcze udział państwa jako właściciela lub quasi właściciela przedsiębiorstw, prowadzonych w ramach przepisów prawa handlowego.

Jeśli przyjrzymy się bliżej poszczególnym koncernom, o których była mowa w poprzednich rozdziałach, zauważymy z łatwością, iż charakter i natura tych koncernów wykazują daleko idące różnice. Z jednej strony trzeba więc wyróżnić koncerty, przejęte od spółek prywatnych względnie tworzone stopniowo przez przedsiębiorstwa państwowe; cechą charakterystyczną tych organizmów stanowi realizowana przy pomocy powiązań koncernowych dążność do rozszerzenia lub uzupełnienia programu produkcji. Na drugim biegunie znajdują się natomiast takie „koncerny”, jak Banku Gospodarstwa Krajowego lub — w mniejszym stopniu — Państwowego Banku Rolnego, których podstawą są powiązania finansowe, a motywem ich powstania — obrona własnych należności, względy ogólnej polityki gospodarczej państwa itp.

W rezultacie koncerty obu powyższych typów różnią się między sobą znacznie spoistością. Podczas gdy pierwsze z nich są tworem organicznymi, drugie posiadają w dużej mierze charakter przypadkowy.

Na szczególne podkreślenie zasługuje również, na co zwracaliśmy już uwagę w rozdziale I, daleko idące zrózniczkowanie

struktury powiązań koncernowych państwa. Wyraża się ono przede wszystkim w równoległym istnieniu obok skarbu państwa szeregu innych państwowych instytucyj „macierzystych”, które posiadają liczne udziały w spółkach handlowych i spółdzielniach. Ponieważ wspomniane spółki z bezpośrednim lub pośrednim udziałem państwa wykazują także ze swej strony liczne udziały w innych spółkach handlowych, te ostatnie stanowią niejako dalszy ciąg powiązań koncernowych państwa. W rezultacie powstaje charakterystyczna *wielostopniowość* omawianych powiązań. W ten sposób w ramach działalności przedsiębiorczej państwa wytwarzają się typowe stosunki holdingowe, przy czym rolę centralnego holdingu lub — jeśli tu można użyć tego wyrażenia — centralnej „spółki” holdingowej odgrywa skarb państwa¹⁾.

Powiązania dwustopniowe w stosunku do skarbu państwa, który przyjmujemy jako zasadniczy punkt wyjścia, należą, jak dowodzi dokonany przez nas przegląd, do rzeczy codziennych w zakresie państwowego koncernu. Warto zauważyć, iż tego rodzaju połączenie przedstawia właściwie trzystopniowy holding. Przykładem powyższych powiązań może służyć związek koncernowy:

1. skarb państwa,
2. „Huta Pokój”, Śląskie Zakłady Górniczo-Hutnicze, s. a. (skarb państwa 52%),
3. Zjednoczone Fabryki Maszyn, Kotłów i Wagonów L. Zieleniewski i Fitzner-Gamper, s. a. („Huta Pokój” 50,1% oraz B.G.K. 3,8%),

przy czym w nawiasie podajemy procentowy udział w kapitale zakładowym spółki, który posiada instytucja nadrzędna. Ten sam charakter trzystopniowych holdingów wykazują połączenia koncernowe Banku Gospodarstwa Krajowego, których formuła wygląda jak następuje:

¹⁾ Pojęcie „holdingu” wzgl. „spółki holdingowej”, stosowane w pracy niniejszej w odniesieniu do zjawisk z dziedziny gospodarki państwowej, rzecz jasna, nie zawsze pokrywa się całkowicie ze ścisłym znaczeniem tego terminu, mającym na względzie spółki handlowe, których głównym zadaniem jest skupienie i zazwyczaj gestia udziałów w innych przedsiębiorstwach.

1. skarb państwa,
2. Bank Gospodarstwa Krajowego (100%),
3. Spółka Akcyjna Eksploatacji Soli Potasowych (97,11%).

Podobnie będą się przedstawiały udziały Państwowego Banku Rolnego np.:

1. skarb państwa,
2. Państwowy Bank Rolny (100%),
3. Chłodnia i Składy Portowe w Gdyni, sp. z o. o. (P.B.R. 82,3%, ogólny udział państwa 99,2%),

jak również państwowych przedsiębiorstw wydzielonych z administracji:

1. skarb państwa,
2. Państwowa Fabryka Olejów Mineralnych „Polmin” (100%),
3. „Pollon”, Spółka Naftowa z o. o. (100%).

Bardzo często występują także holdingi czterostopniowe, na które składają się powiązania trzeciego stopnia w stosunku do skarbu państwa. Możemy tu wymienić wszystkie udziały koncernowe „Wspólnoty Interesów”, jeśli będziemy uważali tę ostatnią za związaną przede wszystkim ze Zjednoczeniem Górniczo-Hutniczym, a nie ze skarbem śląskim, który w kapitale Wspólnoty posiada udział bezpośredni. Powiązania te mają postać następującą:

1. skarb państwa,
2. Zjednoczenie Górniczo-Hutnicze, sp. z o. o. (100%),
3. Wspólnota Interesów Górniczo-Hutniczych, s. a. (Zjednoczenie 81,56%, ogółem udział państwa 93%),
4. Stocznia Gdyńska, s. a. (84,4%).

Dalej wchodzi w rachubę niektóre odgałęzienia koncernu B.G.K. np.:

1. skarb państwa,
2. Bank Gospodarstwa Krajowego (100%),
3. Zakłady Chemiczne „Grodzisk”, s. a. (89,54%),
4. Zakłady Przemysłu Drzewnego „Wygoda”, sp. z o. o. (90%).

Tutaj należy również część powiązań Pocztovej Kasy Oszczędności, których szemat jest następujący:

1. skarb państwa,
2. Poczta Kasa Oszczędności (100%),
3. Bank „Polska Kasa Opieki”, s. a. (100%),
4. Banco Polaco, s. a. w Buenos-Aires (100%).

Wreszcie możemy wymienić szereg holdingów pięciostopniowych, które, wg posiadanych przez nas informacji, stanowią narazie najdalej idące powiązania koncernowe państwa. Kilka spośród tych holdingów zawiera się w ramach koncernu B.G.K. Przytoczymy jeden z nich, uformowany niedawno, bo dopiero w 1937 r.:

1. skarb państwa,
2. Bank Gospodarstwa Krajowego (100%),
3. The British and Polish Trade Bank, A. G. (81,5%),
4. „Bergtrans”, Towarzystwo Żeglugowe, sp. z o. o. (22,5%),
5. Agencja Okrętowa Polska-Lewant, sp. z o. o. (100%).

Kilka przykładów pięciostopniowych holdingów widzimy także w koncernie Pocztovej Kasy Oszczędności. Oto jeden z nich:

1. skarb państwa,
2. Poczta Kasa Oszczędności (100%),
3. Bank „Polska Kasa Opieki”, s. a. (100%),
4. Polskie Biuro Podróży „Orbis”, sp. z o. o. (99,8%),
5. Tow. Budowy i Eksploatacji Kolei Linowej Zakopane (Kuźnice) — Kasprowy Wierch, sp. z o. o. (5%).

Poszczególne holdingi państwowe zachodzą nieraz jeden na drugi co tym bardziej komplikuje sytuację. W rezultacie w kapitale zakładowym licznych spółek, objętych ramami dokonanego w poprzednich rozdziałach zestawienia, widzimy jednocześnie udziały skarbu państwa obok udziałów innych instytucyj i przedsiębiorstw państwowych. Tak np. w spółce z ogr. odp. Przedsiębiorstwo Osadnicze „Słazak” uczestniczy skarb państwa, skarb śląski, Państwowy Bank Rolny i samorzady śląskie. Możemy również zanotować wypadki analogicznej współpracy między różnymi przedsiębiorstwami państwowymi, a także między przedsiębiorstwami państwowymi i mieszanymi, że wymienimy tylko spółkę „Sepewe” — Eksport Wytworów Polskiego Przemysłu, w której bierze udział 9 przedsiębiorstw państwo-

wych i mieszanych obok 11 spółek prywatnych i jednego stowarzyszenia.

W świetle powyższych stwierdzeń odnosimy wrażenie, iż termin „koncern państwowy” przestaje być w odniesieniu do przedsiębiorczości państwowej w Polsce wyrazem jakiejś licentia poetica, czymś sztucznym i niezbyt zrozumiałym. Przeciwnie, oddaje on wiernie cechę charakterystyczną tego działu gospodarstwa, którą stanowi bogata mozaika różnych form prawno-organizacyjnych i częściowo związana z tym zjawiskiem rozległość powiązań holdingowych skarbu państwa w dziedzinie spółek handlowych.

Opisane wyżej uczestnictwo państwa w kapitale zakładowym lub akcyjnym spółek handlowych posiada nader niejednolity charakter, jeśli chodzi o rozmiary tego udziału i znaczenie przedsiębiorstw, w jakich państwo partycypuje. W całym szeregu wypadków udział państwa wynosi pełne 100% (por. spółki akcyjne „Azot”, Okręgowy Zakład Elektryczny w Tarnowie i wiele innych) lub bardzo niewiele odbiega od tej granicy (np. spółki z ogr. odp. „Paged”, Polska Agencja Drzewna — 99,33%, Polskie Biuro Podróży „Orbis” — 99,8%, Chłodnia i Składy Portowe w Gdyni — 99,2% itd.), kiedy indziej wyraża się w tysiącznych częściach procentu (Landwirtschaftliche Hauptgesellschaft — 0,007%), co wywoływać musi zdziwienie i jednocześnie uzasadnioną wątpliwość, czy celowym jest tego rodzaju angażowanie się państwa. Raz udział ten dotyczy przedsiębiorstw o zasadniczym znaczeniu dla gospodarstwa narodowego i państwa („Wspólnota Interesów”, „Huta Pokój”, „Skarboferme”, Starachowice, Żegluga Polska i inne przedsiębiorstwa okrętowe itd.), w innych wypadkach odnosi się do spółek, którym w żaden sposób nie podobna przyznać większej wagi (np. Zakłady Przemysłowe w Niezychowie z udziałem państwa — 4,7% czy choćby Kolej Górską w Krynicy — 80% itp.).

Podobnie niejednolicie przedstawia się geneza uczestnictwa państwa w spółkach handlowych. I tak znaczna część udziałów powstała niejako w drodze „przymusowej”, w konsekwencji udzielonych nieostrożnie kredytów (por. Zakłady Mecha-

niczne „Ursus” i szereg przedsiębiorstw koncernowych B.G.K.). Państwo przejmowało pakiety akcji lub udziałów, podejmując z takich czy innych względów akcję sanacyjną w stosunku do zagrożonych placówek (Bank Związku Spółek Zarobkowych, Zjednoczony Bank Ziemiański) itd. Ale z drugiej strony występuje również świadome i planowe rozszerzanie tą drogą rozmiarów państwowej gospodarki i to zarówno kosztem kapitałów zagranicznych („Huta Pokój”, Tow. Zakładów Żyrardowskich), jak i kapitałów krajowych („Polskie Radio”, spółki kolei lokalnych, „Rella-Mella” itd.). Podobnie w całym szeregu wypadków — zwłaszcza w ostatnich kilku latach — w formie spółek handlowych powstają nowe przedsiębiorstwa państwowe (Okręgowy Zakład Elektryczny w Tarnowie, Reklama Pocztowa i in.).

W tej ostatniej sprawie nasuwa się następujące spostrzeżenie. Kodeks handlowy w art. 308 przepisuje, iż dla założenia spółki akcyjnej musi być przynajmniej trzech założycieli, „wyjawszy gdy założycielem spółki jest Państwo lub związek samorządu terytorialnego”. Natomiast z art. 160 kodeksu, który wymaga do powstania spółki z ograniczoną odpowiedzialnością „zawarcia umowy”, wynika, iż założycieli w każdym wypadku winno być co najmniej dwóch. W związku z powyższym widzimy, iż zakładane ostatnio z inicjatywy państwa spółki akcyjne są w 100% własnością państwa (Międzynarodowe Tow. Osadnicze, Okręgowy Zakład Elektryczny w Tarnowie), natomiast spółki z ograniczoną odpowiedzialnością „jedynie” powyżej 99% (por. przytoczone poprzednio „Pagged”, „Orbis”, Chłodnię i Składy Portowe w Gdyni; analogicznie w Reklamie Pocztowej 1% udziałów stanowi dotąd własność „Polskiego Radia”). Oczywiście, zarówno w pierwszym, jak i drugim wypadku mamy tak samo do czynienia z merytorycznie państwowym przedsiębiorstwem, gdyż, jak łatwo się zorientować, wynoszący ułamek procentu „udział” prywatny nie posiada w praktyce absolutnie żadnego znaczenia.

Znaczenie, jakie przypada w udziale spółce handlowej, jeśli chodzi o stosunek państwa do tzw. inicjatywy prywatnej, nie przedstawia się bynajmniej jednolicie. W jednych wypadkach spółka handlowa jest formą współpracy kapitału państwowego i prywatnego (Francusko-Polskie Tow. Kolejowe, Polska Akcyjna Spółka Telefoniczna, „Sepewe” itd.), w innych przedstawia płaszczyznę, na której dokonywa się rugowanie własności prywatnej na rzecz państwa.

Wreszcie nie trudno zauważyć, co zresztą zasługuje na specjalne podkreślenie, iż lista udziałów państwa w spółkach handlowych i spółdzielniach ulega stałym zmianom. Jak dotąd wyrażały się one bodaj głównie w obejmowaniu przez koncern państwowy coraz to nowych pozycji. Przy tym jest rzeczą charakterystyczną, iż znaczna część udziałów jest niedawnego pochodzenia, albo też została wydatnie zwiększona właśnie w czasach ostatnich.

Rozdział VII.

OGÓLNE ROZMIARY UDZIAŁU PAŃSTWA W SPÓŁKACH HANDLOWYCH.

Przejdziemy obecnie do określenia ogólnych rozmiarów udziału państwa w spółkach handlowych. W tym celu musimy ustalić, w ilu przedsiębiorstwach prawa handlowego uczestniczy Państwo Polskie oraz jaka jest wartość nominalna tych udziałów. Już na pierwszy rzut oka jest jasne, iż w obliczeniu takim nie można brać pod uwagę wszystkich powiązań koncernowych, o których była mowa w rozdziałach II—V. Natomiast, aby dać odpowiedź na postawione wyżej pytania, uważamy za konieczne uwzględnić: 1. bezpośrednie udziały skarbu państwa, banków i instytucyj państwowych oraz państwowych przedsiębiorstw wydzielonych, 2. powiązania koncernowe spółek handlowych, których kapitał zakładowy stanowi co najmniej w 75% (spółki akcyjne) wzgl. 66,67% (spółki z ograniczoną odpowiedzialnością) własność państwa (por. uwagi zamieszczone w rozdziale I, str. 14 i n.). Stoimy bowiem na stanowisku, iż w tych wszystkich wypadkach instytucja, bank, przedsiębiorstwo wydzielone lub spółka „macierzysta” — zastępują skarb państwa.

Z drugiej strony zestawienie nie obejmie powiązań koncernowych takich spółek, w których stan posiadania państwa (w formie bezpośredniej lub pośredniej) nie osiąga granicy 75 wzgl. 66,67%. Pewna ilość tych powiązań została, częściowo tytułem przykładu, przytoczona w dokonanym wyżej przeglądzie udziałów państwa w spółkach handlowych. Niewątpliwie stanowi ona jedną z części składowych państwowego koncernu.

Zdając sobie z tego sprawę, uważamy jednak, iż nie byłoby rzeczą celową dodawanie ich w łącznym zestawieniu do wymienionych poprzednio dwóch kategorii udziałów. Po pierwsze liczba tych powiązań koncernowych nie da się zapewne ustalić z dostateczną ścisłością, nie została też skompletowana w niniejszym opracowaniu. Po wtóre zaś udziały omawiane przedstawiają jednak mimo wszystko o wiele luźniejszy związek z państwem, aniżeli to ma miejsce w obu poprzednich wypadkach. Wreszcie, jeśli chodzi o spółki wymienione w rozdziale V (Inne formy udziału państwa w spółkach handlowych), uwzględnimy jedynie Kolej Górską w Krynicy.

W nawiązaniu do powyższych uwag zamieszczamy z kolei szczegółowe zestawienia udziałów w spółkach handlowych i spółdzielniach: skarbu państwa, banków państwowych, państwowych przedsiębiorstw wydzielonych, państwowych spółek handlowych oraz instytucyj państwowych — łącznie 20 odrębnych wykazów. Każdy z nich zawiera dane, które przedstawiają zarówno ilość udziałów, jak i ich *wartość nominalną*, przy czym oddzielnie ugrupowano udziały wyrażone w walutach obcych.

W omawianych zestawieniach udziały w spółkach handlowych i spółdzielniach podawane są w kolejności alfabetycznej, tak jak zostały zamieszczone w rozdziałach II—V, stosownie do zasady największego udziału, przyjętej — w razie istnienia łącznych udziałów — jako kryterium przy zaliczaniu spółek do poszczególnych koncernów. Oprócz tego w każdym zestawieniu dodano w uzupełnieniu poprzedniej listy udziały, które, w związku z wspomnianą regułą, w wykazach zasadniczych (rozdziały II—V) zostały uwzględnione przy omawianiu innych powiązań koncernowych.

Wartość nominalną udziałów Banku Związku Spółek Zrobkowych, wobec braku odpowiednich danych, podano w kwocie minimalnej, tj. z uwzględnieniem wyłącznie dolnej granicy, którą na podstawie zebranych informacji można było przyjąć bez obawy popełnienia błędu zbyt wysokiego szacowania tych udziałów. W rzeczywistości nominalna wartość powiązań koncernowych Banku jest więc zapewne o wiele wyższa, niż przytoczona w naszej tablicy.

1. BEZPOŚREDNIE UDZIAŁY SKARBU PAŃSTWA ¹⁾.

Wyszczególnienie	Wartość nominalna udziałów	
	w zł	w Ł ang.
1. Bank Akceptacyjny	10.400.000	—
2. Bank Związku Spółek Zarobkowych	15.600.000	—
3. Centrala Spirytusowa	1.500	—
4. Centralna Kasa Spółek Rolniczych	362.786	—
5. Cukrownia Mątwy	8.800	—
6. Cukrownia w Gostyniu	2.000	—
7. Cukrownia „Wielki Podlas”	2.250	—
8. Cukrownia „Żnin”	19.200	—
9. Gdynia-Ameryka Linie Żeglugowe	6.750.000	—
10. Gwarectwo „Maksymilian”	—	—
11. „Huta Pokój”	26 000.000	—
12. Kościańska Kolej Powiatowa	315.000	—
13. Landwirtschaftliche Hauptgesellschaft	150	—
14. „Paged”	1.490.000	—
15. „Płótno”	4.250	—
16. Podkarpackie Towarzystwo Elektryczne	20.000	—
17. Podlaska Wytwórnia Samolotów	840.000	—
18. „Skarboferme”	8.815.000	—
19. „Lot”	7.080.000	—
20. Polsko-Brytyjskie Tow. Okrętowe	9.232.000	—
21. Poznańska Spółka Okowiciana	2.064	—
22. „Ślżzak”	9.900.000	—
23. „Siew”	28.000	—
24. Spółdzielnia Mleczarska we Wrześni	180	—
25. Syndykat Emigracyjny	428.400	—
26. Technika Gorzelnicza	38.000	—
27. Toruński Port Drzewny	600.000	—
28. Tow. Starachowickich Zakładów Górniczych	9.667.700	—
29. Warszawskie Tow. Kopalń Węgla i Zakładów Hutniczych	168.800	—
30. Wileński Bank Ziemiński	1.800	—
31. Zakłady Hohenlohego	1.875.000	—
32. Zakłady Przemysłowe w Nieżychowie	22.500	—
33. Zjednoczenie Górniczo-Hutnicze	800.000	—
34. Zjednoczony Bank Ziemiański	10.000.000	—
35. Żegluga Polska	8.300 000	—
36. Bank Polski	568.700	—
37. Chłodnia i Składy Portowe w Gdyni	2.056.000	—
38. Stocznia Gdańska	—	43.615
39. Tow. Osiedli Robotniczych	50.000	—
40. „Wspólnota Interesów”	17.000.000	—
O g ó ł e m	148.450.080	43.615

¹⁾ Zestawienie obejmuje również udziały skarbu śląskiego, którego nie traktujemy jako odrębnej całości w stosunku do skarbu państwa.

2. UDZIAŁY BANKU GOSPODARSTWA KRAJOWEGO.

Wyszczególnienie	Wartość nominalna udziałów		
	w zł	w gld. gd.	w Ł. ang.
1. Bank Gdański	—	2,635 500	—
2. Bank Polski	1,646,300	—	—
3. The British and Polish Trade Bank	—	4,075,000	—
4. Gdański Monopol Tytoniowy	—	821,900	—
5. Gospodarze Zrzeszenie Samorządu Terytorialnego	40,000	—	—
6. Młyny Grudziądzkie „Cerealia”	421,300	—	—
7. Młyn w Główniej „Cerealia”	518,250	—	—
8. Polskie Zjednoczenie Rybaków Morskich	10,000	—	—
9. „Boruta”	3,014,300	—	—
10. Spółka Akcyjna Eksploatacji Soli Potasowych	19,422,475	—	—
11. Stocznia Gdańska	—	—	4,815
12. Stowarzyszenie Mechaników Polskich	2,732,400	—	—
13. Towarzystwo Osiedli Robotniczych	200,000	—	—
14. „Jarot”	1,390,000	—	—
15. „Grodzisk”	2,328,200	—	—
16. Bank Akceptacyjny	2,400,000	—	—
17. Krajowe Tow. Melioracyjne	176,800	—	—
18. Międzynarodowe Tow. Osadnicze	125,000	—	—
19. „Sepewe”	105,000	—	—
20. Tow. Starachowickich Zakładów Górniczych	4,850,250	—	—
21. Ziemskie Tow. Parcelacyjne	500,000	—	—
22. Zjednoczenie Górniczo-Hutnicze	200,000	—	—
23. L. Zieleniewski i Fitzner-Gamper	569,700	—	—
O g ó ł e m	40,649,975	7,532,400	4 815

3. UDZIAŁY PAŃSTWOWEGO BANKU ROLNEGO.

Wyszczególnienie	Wartość nominalna udziałów w zł
1. Bank Handlowy w Łodzi	75,900
2. Centrala Obrotu Nasionami Oleistymi	7,500
3. Chłodnia i Składy Portowe w Gdyni	10,000,000
4. „Podole”	570,000
5. Kasa Targowa w Warszawie	500,000
6. Krajowe Towarzystwo Melioracyjne	1,290,170
7. Małopolskie Zakłady Melioracyjne i Techniczne	30,600
8. Międzynarodowe Tow. Osadnicze	250,000
9. Spółdzielnia Producentów Ryb w Wilnie	300
10. Tow. Zakładów Żyrardowskich	9,608,900
11. Zakłady Nakładcze Przemysłu Chałupniczego	5,000
12. Ziemskie Tow. Parcelacyjne	500,000
13. Bank Akceptacyjny	2,400,000
14. Bank Polski	100,000
15. „Słazak”	3,720,000
O g ó ł e m	29,050,370

4. UDZIAŁY POCZTOWEJ KASY OSZCZĘDNOŚCI.

Wyszczególnienie	Wartość nominalna udziałów w zł
1. „Polska Kasa Opieki”	5.000.000
Ogółem	5.000.000

5. UDZIAŁY POLSKICH KOLEI PAŃSTWOWYCH.

Wyszczególnienie	Wartość nominalna udziałów		
	w zł	w fr. fr.	w mk. niem.
1. Francusko-Polskie Tow. Kolejowe	—	7.000.000	—
2. Kolej Herby—Kielce	1.858.759	—	—
3. Kolej Lokalna Chełmża—Mełno	443.300	—	—
4. Kolej Lokalna Delatyn—Kołomyja— Stefanówka	4.025.520	—	—
5. Kolej Lokalna Kraków—Kocmyrzów	3.206.950	—	—
6. Kolej Lokalna Lwów—Bełżec	2.241.500	—	—
7. Kolej Lokalna Lwów—Jaworów	680.050	—	—
8. Kolej Lokalna Lwów—Stojanów	7.215.120	—	—
9. Kolej Lokalna Łupków—Cisna	622.380	—	—
10. Kolej Lokalna Przeworsk—Dynów	2.073.600	—	—
11. Kolej Lokalna Szczakowa—Bolećcin	—	—	—
12. Kolej Lokalna Tarnopol—Zbaraż	1.777.680	—	—
13. Kolej Lokalna Tarnów—Szczucin	1.620.000	—	—
14. Kolej Lokalna Toruń—Czarnowo	187.850	—	—
15. Kolej Lokalna Toruń—Lubicz	381.000	—	—
16. Kolej Żelazna Chabówka—Zakopane	8.971.920	—	—
17. Kolejka Twardogóra—Nowe	51.600	—	—
18. Tow. Akcyjne Kolei Puck—Krokowa	—	—	748.000
19. Tow. Akcyjne Kolei Zajązdkowo Lu- bawskie—Nowe Miasto Pomorskie	—	—	719.000
20. Tow. Akcyjne Kolejki Wejherowo— Zamostne	—	—	660.000
21. Tow. Budowy i Eksploatacji Kolei Li- nowej Zakopane (Kuźnice) — Kasprowy Wierch	204.000	—	—
Ogółem	34.961.229	7.000.000	2.127.000

6. UDZIAŁY POLSKIEJ POCZTY, TELEGRAFU I TELEFONU.

Wyszczególnienie	Wartość nominalna udziałów w zł
1. Polska Akcyjna Spółka Telefoniczna	21.351.220
2. „Polskie Radio”	1.197.700
3. Reklama Poczta	173.250
Ogółem	22.722.170

7. UDZIAŁY WYTWÓRNI WOJSKOWYCH.

Wyszczególnienie	Wartość nominalna udziałów w zł
1. Centrala Materiałów Wybuchowych	24.000
2. „Polromania”	152.000
3. „Sepewe”	860.000
4. Spółdzielnia Spożyców „Proch”	50
5. „Ursus”	248.200
6. „Zeork”	3.400.000
Ogółem	4.684.250

8. UDZIAŁY PAŃSTWOWEJ FABRYKI OLEJÓW MINERALNYCH „POLMIN”.

Wyszczególnienie	Wartość nominalna udziałów	
	w zł	w gld. gđ.
1. Państwowe Zakłady Naftowe	—	100.000
2. „Pionier”	1.739.000	—
3. Polish Petroleum Company	—	13.000
4. „Pollon”	360.000	—
5. „Polminpoz”	20.000	—
6. „Rella-Mella”	651.000	—
7. Spółdzielnia Spożyców „Jedność”	—
8. Tow. Handlowe Przemysłu Naftowego	39.200	—
Ogółem	2.809.200	113.000

9. UDZIAŁY ZJEDNOCZONYCH FABRYK ZWIĄZKÓW AZOTOWYCH W MOŚCICACH I W CHORZOWIE.

Wyszczególnienie	Wartość nominalna udziałów	
	w zł	w fr. szw.
1. „Azot”	2.000.000	—
2. Okręgowy Zakład Elektryczny w Tarnowie	2.250.000	—
3. Polski Komitet Azotowy	8.000	—
4. Bank Polski	68.600	—
5. Intern. Gesellschaft der Stickstoff-Industrie	—	14.200
6. „Tozag”	1.250	—
Ogółem	4.327.850	14.200

10. UDZIAŁY PAŃSTWOWYCH ZAKŁADÓW PRZEMYSŁOWO- ZBOŻOWYCH.

Wyszczególnienie	Wartość nominalna udziałów w zł
1. Polskie Biuro Eksportu Zboża	7.000
2. Spółka Eksploatacji Elewatorów Zbożowych w Polsce	25.000
3. Związek Gospodarczy Spółdzielni Rolniczo- Handlowych	2.000.000
Ogółem	2.032.000

11. UDZIAŁY INNYCH PRZEDSIĘBIORSTW WYDZIELONYCH.

Wyszczególnienie	Wartość nominalna udziałów	
	w zł	w flor. hol.
1. Compagnie Européenne des Tickers (udział Polskiej Agencji Telegraficznej)	—	11.000
2. „Osada” (udział Państwowych Zakładów Wodociagowych na Górnym Śląsku)	1.000	—
3. „Tozag” (udział Kopalni Węgla „Brzeszcze”)	375	—
Ogółem . . .	1.375	11.000

12. UDZIAŁY ZJEDNOCZENIA GÓRNICZO-HUTNICZEGO.

Wyszczególnienie	Wartość nominalna
	udziałów w zł
1. Wspólnota Interesów Górniczo - Hutniczych	121.800.000
Ogółem . . .	121.800.000

13. UDZIAŁY WSPÓLNOTY INTERESÓW GÓRNICZO-HUTNICZYCH.

Wyszczególnienie	Wartość nominalna udziałów		
	w zł	w fr. szwajc.	w mk. niem.
1. Bismarckhütte	—	—	200.000
2. Biuro Sprzedaży Mostów i Konstr. Żel.	12.500	—	—
3. Biuro Sprzedaży Polsk. Walcowni Rur	400.000	—	—
4. „Bistal”	94.500	—	—
5. Biuro Sprzedaży Zjednoczonych Fabryk Drutu i Gwoździ	2.000	—	—
6. Centrala Zakupu Żelaza Polskich Hut Żelaznych	8.400	—	—
7. „Chemia”	35.000	—	—
8. „Derywat”	10.000	—	—
9. „Emalia i Stal”	20.000	—	—
10. Fitznerowska Fabryka Śrub i Nitów	1.000.000	—	—
11. Górniczo-Hutnicze Tow. Handlowe	100.000	—	—
12. Konstrukcje Stalowe	7.500	—	—
13. Lignoza	523.000	—	—
14. Małopolski Przemysł Chałupniczy	5.000	—	—
15. Morski Ekspert Węgla	75.000	—	—
16. „Paliwo”	56.500	—	—
17. Polski Ekspert Żelaza	450.000	—	—
18. Polskie Tow. Handlu Zagranicznego	2.750	—	—
19. „Progress”	50.000	—	—
20. Spółdzielnia Mieszk.-Budowlana „Dom”	200	—	—
21. Stocznia Gdyńska	211.000	—	—
22. Syndykat Polskich Hut Żelaznych	2.232.600	—	—
23. Syndykat Polskich Odlewni Stali	13.400	—	—
24. Tow. dla Sprzedaży Surówki Żelaznej	3.500	—	—
25. Zjednoczenie Polskich Emalierni	217.600	—	—
26. Związek Eksp. Polskich Hut Żelaznych	4.000	—	—
27. „Żelazohurt”	599.000	—	—
28. Internationale Gesellschaft der Stickstoff-Industrie	—	—	—
29. Polski Komitet Azotowy	500	—	—
Ogółem	6.133.950	.	200.000

14. UDZIAŁY BANKU ZWIĄZKU SPÓŁEK ZAROBKOWYCH.

Wyszczególnienie	Wartość nominalna udziałów w zł	
1. H. Cegielski co najmniej	4.620.000	
2. Centrala Rolników „	900.000	
3. C. Hartwig „	600.000	
4. Spółka Osadnicza w Poznaniu		
5. Zachodnio-Polski Syndykat Węglowy „	300.000	
Ogółem co najmniej	6.420.000	

15. UDZIAŁY ZAKŁADÓW CHEMICZNYCH „GRODZISK”.

Wyszczególnienie	Wartość nominalna udziałów w zł	
1. „Gzichów”	150.000	
2. „Wygoda”	450.000	
Ogółem	600.000	

16. UDZIAŁY THE BRITISH AND POLISH TRADE BANK.

Wyszczególnienie	Wartość nominalna udziałów w zł	
1. „Bergtrans” w Gdyni	112.500	
2. „Bergtrans” w Gdańsku	112.500	
3. Dom Bankowy Dr Józef Kugel i S-ka	270.000	
Ogółem	495.000	

17. UDZIAŁY BANKU „POLSKA KASA OPIEKI”.

Wyszczególnienie	Wartość nominalna udziałów	
	w zł	w pesach arg.
1. Banco Polaco—Polska Kasa Opieki w Buenos - Aires	—	1.000.000
2. „Orbis”	499.000	—
3. Międzynarodowe Tow. Osadnicze	125.000	—
Ogółem	624.000	1.000.000

18. UDZIAŁY POLSKIEGO BIURA PODRÓŻY „ORBIS”.

Wyszczególnienie	Wartość nominalna udziałów			
	w zł	w mk niem.	w fr. franc.	w fr. belg.
1. „Orbis”—Oddział w Berlinie	—	20.000	—	—
2. „Orbis”—Oddział w Brukseli	—	—	—	19.500
3. „Orbis”—Oddział w Paryżu	—	—	100.000	—
4. Kolej Górská w Krynicy	10.000	—	—	—
5. Tow. Budowy i Eksploatacji Kolei Linowej Zakopane (Kuźnice) — Kasprowy Wierch	20.000	—	—	—
Ogółem	30.000	20.000	100.000	19.500

19. UDZIAŁY INNYCH PAŃSTWOWYCH SPÓŁEK HANDLOWYCH.

Wyszczególnienie	Wartość nominalna udziałów w zł
1. „Bistal” (udział sp. z o. o. „Żelazohurt”)	500
2. Lubelska Wytwórnia Samolotów (udział Podlaskiej Wytwórni Samolotów)	49.000
3. „Prasa Leśna” (udział sp. z o. o. „Paged”)	15.000
4. „Sepewe” (udziały: Podlaskiej Wytwórni Samolotów — 20.000 i s. a. „Ursus” — 15.000 zł)	35.000
5. Spółka Wydawnicza „Ra” (udział „Polskiego Radia”)	66.400
6. Syndykat Emigracyjny (udziały: Linij Żeglugowych Gdynia - Ameryka — 35.700, Polsko - Brytyjskiego Tow. Okrętowego — 14.280 i Żeglugi Polskiej — 7.140 zł)	57.120
7. Tow. Turystyki Morskiej (udział Żeglugi Polskiej)	42.000
O g ó ł e m	265.020

20. UDZIAŁY INSTYTUCYJ PAŃSTWOWYCH.

Wyszczególnienie	Wartość nominalna udziałów w zł
1. Kolej Górską w Krynicy (udział Ligi Popierania Turystyki)	150.000
2. Tow. Budowy i Eksploatacji Kolei Linowej Zakopane (Kuznice) — Kasprowy Wierch (udział Ligi Popierania Turystyki)	22.000
3. Tow. Osiedli Robotniczych (udział Funduszu Pracy)	200.000
O g ó ł e m	372.000

Na podstawie zamieszczonych wyżej 20 szczegółowych tabel zajmiemy się obecnie sprawą ilości udziałów państwa w przedsiębiorstwach prawa handlowego.

Jak łatwo zauważyć, przeglądając załączone zestawienia, największa ilość udziałów przypada na powiązania koncernowe skarbu państwa, które obejmują łącznie 40 pozycji. Z kolei drugie miejsce zajmują udziały koncernowe „Wspólnoty Interesów” w liczbie 29. Na dalszych miejscach widzimy Bank Gospodarstwa Krajowego z 23 udziałami, Polskie Koleje Państwowe — 21 udziałów i Państwowy Bank Rolny — 15 udziałów w spółkach handlowych i spółdzielniach. W każdym z pozostałym wypadków — łącznie rozpatrujemy 20 grup udziałów — ilość bezpośrednich powiązań koncernowych nie przekracza dziesięciu.

Z kolei, opierając się na zgromadzonych materiałach, będzie należało obliczyć, jaka jest ogólna ilość spółek handlowych i spółdzielni, w których uczestniczy Państwo Polskie. Zbyteczne wyjaśniać, iż liczba wspomniana nie będzie równa sumie wszystkich udziałów, wykazanych w zamieszczonych wyżej zestawieniach. Wynika to stąd, iż w zestawieniach szczegółowych powtarzają się udziały w tych samych spółkach handlowych, co oczywiście nie może wpływać na obliczenie ogólnej ilości udziałów państwa. Przeprowadzając powyższe obliczenie, musimy się więc opierać — podobnie jak to miało miejsce w rozdziałach II—V — na zasadzie największego udziału jako kryterium dla wypadków łącznego uczestnictwa w kapitale zakładowym spółek różnych instytucyj lub przedsiębiorstw państwowych.

W rezultacie otrzymujemy następujące ogólne zestawienie ilości udziałów państwa w spółkach handlowych i spółdzielniach:

ILOŚĆ UDZIAŁÓW PAŃSTWA W SPÓLKACH HANDLOWYCH I SPÓLDZIELNIACH.

N a z w a instytucyj, przedsiębiorstwa itp., będących właścicielami udziałów	Ilość udziałów w spółkach handlowych i spółdzielniach
I. Skarb państwa	35
II. Banki państwowe:	
1. Bank Gospodarstwa Krajowego	15
2. Państwowy Bank Rolny	12
3. Poczтовая Kasa Oszczędności	1
Razem	28
III. Państwowe przedsiębiorstwa wy- dzielone:	
1. Polskie Koleje Państwowe	21 ¹⁾
2. Polska Poczta, Telegraf i Telefon	3
3. Wytwórnice wojskowe	6
4. Państwowa Fabryka Olejów Mineralnych „Pol- min”	8
5. Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych w Mo- ścicach i w Chorzowie	3
6. Państwowe Zakłady Przemysłowo-Zbożowe	3
7. Inne przedsiębiorstwa wydzielone	2
Razem	46

¹⁾ Oprócz tego P. K. P. uczestniczą w kapitale zakładowym 7 kolei komunalnych.

IV. Państwowe spółki handlowe:

1. Zjednoczenie Górniczo-Hutnicze sp. z o. o.	1
2. Wspólnota Interesów Górniczo-Hutniczych s. a.	27
3. Bank Związku Spółek Zarobkowych s. a.	5
4. Zakłady Chemiczne „Grodzisk” s. a.	2
5. The British and Polish Trade Bank s. a.	3
6. Bank „Polska Kasa Opieki” s. a.	2
7. Polskie Biuro Podróży „Orbis” sp. z o. o.	3
8. Inne państwowe spółki handlowe ¹⁾	4
Razem	<u>47</u>

V. Instytucje państwowe²⁾ 1

I—V. Ogółem udziały państwa 157

Sądząc z załączonej tablicy, państwo uczestniczy ogółem — wg posiadanych przez nas informacji — w 157 spółkach handlowych i spółdzielniach. Jeśli chodzi o poszczególne grupy udziałów wykazane w naszym zestawieniu, przewagę posiadają powiązania koncernowe państwowych spółek handlowych (w ogólnej liczbie 47), po tym idą powiązania koncernowe państwowych przedsiębiorstw wydzielonych (46), skarbu państwa (35), banków państwowych (28) i wreszcie innych instytucyj państwowych (1 udział). W związku z tym, co powiedziano wyżej, jest jasne, iż również liczby udziałów w poszczególnych grupach nie są zgodne, mianowicie są niższe, aniżeli wynikające ze zsumowania odpowiednich tablic spośród 20 zamieszczonych na stronach 68—74.

Będzie również rzeczą interesującą ustalić, jaka ilość spółek, w których kapitale zakładowym uczestniczy państwo, odpowiada pojęciu państwowych „spółek” handlowych. Stosując w tym celu ustaloną wyżej granicę 75% (dla spółek akcyjnych) i 66,67% (dla spółek z ograniczoną odpowiedzialnością), na podstawie materiałów, zawartych w rozdziałach II—V, otrzymujemy rezultaty następujące: ilość państwowych spółek akcyjnych wynosi w chwili obecnej 32, spółek z ograniczoną odpowiedzialnością 29. Oprócz tego wchodzi w rachubę jedna państwowa

¹⁾ Pozycja ta zawiera udziały następujących spółek: Podlaska Wytwórnia Samolotów s. a., „Paged”, Polska Agencja Drzewna sp. z o. o., „Polskie Radio” s. a. i Żegluga Polska s. a.

²⁾ Pozycja ta zawiera udział Ligi Popierania Turystyki.

spółka komandytowa (Dom Bankowy Dr Józef Kugel w Gdyni) i jedno gwarectwo (Gwarectwo „Maksymilian”). Łącznie więc istnieją w Polsce 63 państwowe „spółki” handlowe, co stanowi ok. 40% ogólnej liczby udziałów państwa w spółkach handlowych i spółdzielniach (w liczbie wspomnianych 63 spółek znajdują się również takie przedsiębiorstwa, w których granicę 75 wzgl. 66,67% osiąga łączny udział państwa i samorządu, pod warunkiem, iż udział państwa posiada przewagę).

Wykaz państwowych „spółek” handlowych podaje w książce „Koncern państwowy w Polsce” (Warszawa 1938), do której odsyłam czytelnika. Wymieniona tam ogólna liczba państwowych „spółek” (59) odbiega nieco od wyniku niniejszych obliczeń (63), autor nie dysponował bowiem w czasie pisania „Koncernu” całością zebranych obecnie materiałów. Różnice są następujące. Wykaz zawarty w „Koncernie” nie obejmuje spółek z ogr. odp.: Bismarckhütte (udział państwa 100%) i Fitznerowska Fabryka Śrub i Nitów (100%), spółek akcyjnych: Kolej Lokalna Delatyn — Kołomyja — Stefanówka (udział państwa 72,51%, samorządu 25,55%, razem 98,06%), Kolej Lokalna Przeworsk—Dynów (73,75% + 11,73% = 85,48%), Kolej Lokalna Tarnów—Szcucin (64,28% + 28,06% = 92,34%), jak również spółki komandytowej Dom Bankowy Dr Józef Kugel w Gdyni (90%). Z drugiej strony w wykazie wspomnianym zaliczono do spółek państwowych Spółkę Wydawniczą „Przemysł i Handel”, która w obecnym obliczeniu została pominięta, oraz spółkę z ogr. odp. „Benzol” zlikwidowaną w r. 1937.

Natomiast ani poprzednio, ani obecnie nie zaliczamy do liczby państwowych przedsiębiorstw prawa handlowego spółdzielni pn. Związek Gospodarczy Spółdzielni Rolniczo-Handlowych, w której udział państwa wynosił w chwili założenia 99,06%, wg statutu zaś będzie stanowił 74,07%. Stanowisko nasze opiera się na przepisie statutu Związku, który przewiduje, iż żaden z członków spółdzielni nie może posiadać więcej niż 70% głosów, przy czym dla zmiany statutu i likwidacji spółdzielni wymagana jest zgoda 75% udziałowców.

Z kolei, na podstawie ustalonego wyżej stanu posiadania państwa w spółkach handlowych i spółdzielniach, postaramy się obliczyć, ile wynosi *wartość nominalna* tych udziałów. Postępując analogicznie jak w zestawieniu poprzednim, tj. przyjmując tę samą podstawę obliczenia co w wypadku ustalania *ilości* udziałów, możemy się zapewne narazić na zarzut podwójnego zara-
rachowania tych samych kwot. Tak więc dodanie do ogólnej sumy

udziałów państwa kapitału akcyjnego „Wspólnoty Interesów” i ponadto portfelu Wspólnoty w spółkach koncernowych może nasuwać pewne wątpliwości. Ponieważ jednak w opracowaniu niniejszym zakładamy, iż państwowe „spółki” handlowe, jeśli chodzi o uczestnictwo w (innych) spółkach handlowych, stanowią na równi z bankami i przedsiębiorstwami wydzielonymi instytucje zastępcze w stosunku do skarbu państwa, przeto dodanie do ogólnej sumy udziałów skarbu państwa, banków, instytucyj i przedsiębiorstw wydzielonych — portfelu państwowych spółek handlowych wydaje się nam mimo wszystko celowe i dopuszczalne.

Ściśle biorąc, przy wprowadzaniu do naszego zestawienia udziałów spółek handlowych, w których państwo posiada decydującą przewagę (75 wzgl. 66,67%), należało by uwzględnić wartość nominalną wspomnianych udziałów jedynie w tym procencie, jaki odpowiada uczestnictwu państwa w kapitale „macierzystych” spółek. Ponieważ jednak spółki powyższe uważamy za przedsiębiorstwa państwowe, nie będziemy stosowali wspomnianego przeliczenia, natomiast pragniemy zwrócić uwagę na związane z tym pewne niedokładności w ostatecznych liczbach.

W ten sposób, dodając liczby ogólne, które wynikają z przytoczonych 20 szczegółowych wykazów, otrzymujemy załączone obok zestawienie wartości nominalnej udziałów państwa (bezpośrednich i pośrednich) w spółkach handlowych i spółdzielniach (układ tablicy jest analogiczny, jak w wypadku obliczania ilości udziałów państwa — por. wyżej str. 75—76).

Jaki widzimy, tablica powyższa zawiera udziały, wyrażone w 9 różnych walutach, wśród których oczywiście waluta polska posiada ogromną przewagę (ok. 431 miln. zł, podczas gdy wszystkie pozostałe nie przekraczają 15 miln. zł). Celem ułatwienia orientacji warto przeliczyć udziały podane w walutach obcych na złote polskie. Stosując przy powyższym przeliczeniu kursy, notowane na giełdzie warszawskiej w grudniu 1937 r., otrzymujemy w rezultacie następującą tabelkę (str. 79):

WARTOŚĆ NOMINALNA UDZIAŁÓW PAŃSTWA W SPÓŁKACH HANDLOWYCH I SPÓŁDZIELNIACH.

N a z w a instytucji, przedsiębiorstwa itp., będących właścicielami udziałów	W a r t o ś ć n o m i n a l n a u d z i a ł ó w								
	w tys. zł	w tys. gld. gd.	w tys. mk. niem.	w tys. fr. franc.	w tys. fr. szwajc.	w tys. fr. belg.	w £ ang.	w tys. flor. hol.	w tys. pesów arg.
I. Skarb państwa	148.450,0	—	—	—	—	—	43.615	—	—
II. Banki państwowe:									
1. Bank Gospodarstwa Krajowego .	40.650,0	7.532,4	—	—	—	—	4.815	—	—
2. Państwowy Bank Rolny	29.058,4	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Poczłowa Kasa Oszczędności . .	5.000,0	—	—	—	—	—	—	—	—
Razem	74.708,4	7.532,4	—	—	—	—	4.815	—	—
III. Państwowe przedsiębiorstwa wydzielone:									
1. Polskie Koleje Państwowe	34.961,2	—	2.127,0	7.000,0	—	—	—	—	—
2. Polska Poczta, Telegraf i Telefon	22.722,2	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Wytwórnice wojskowe	4.684,2	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Państwowa Fabryka Olejów Mine- ralnych „Polmin”	2.809,2	113,0	—	—	—	—	—	—	—
5. Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych w Mościcach i w Cho- rzowie	4.327,8	—	—	—	14,2	—	—	—	—
6. Państwowe Zakłady Przemysłowo- Zbożowe	2.032,0	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Udziały innych przedsiębiorstw wydzielonych	1,4	—	—	—	—	—	—	11,0	—
Razem	71.538,0	113,0	2.127,0	7.000,0	14,2	—	—	11,0	—
IV. Państwowe spółki han- dlowe:									
1. Zjednoczenie Górniczo - Hutnicze sp. z o. o.	121.800,0	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Wspólnota Interesów Górniczo- Hutniczych s. a.	6.134,0	—	200,0	—	—	—	—	—	—
3. Bank Związku Spółek Zarobko- kowych s. a.	6.420,0	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Zakłady Chemiczne „Grodzisk” s. a.	600,0	—	—	—	—	—	—	—	—
5. The British and Polish Trade Bank s. a.	495,0	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Bank „Polska Kasa Opieki” s. a.	624,0	—	—	—	—	—	—	—	1.000,0
7. Polskie Biuro Podróży „Orbis” sp. z o. o.	30,0	—	20,0	100,0	—	19,5	—	—	—
8. Inne państwowe spółki handlowe	265,0	—	—	—	—	—	—	—	—
Razem	136.368,0	—	20,0	100,0	—	19,5	—	—	1.000,0
V. Instytucje państwowe ¹⁾	372,0	—	—	—	—	—	—	—	—
I—V. Ogółem udziały pań- stwa	431.436,4	7.645,4	2.347,0	7.100,0	14,2	19,5	48.430	11,0	1.000,0

1) Pozycja ta zawiera udziały Ligi Popierania Turystyki i Funduszu Pracy.

**WARTOŚĆ NOMINALNA UDZIAŁÓW PAŃSTWA
W SPÓŁKACH HANDLOWYCH I SPÓŁDZIELNIACH**
(przeliczona na złote)

N a z w a instytucji, przedsiębiorstwa itp., będących właścicielami udziałów	U d z i a ł y w tys zł	w % ogólnej sumy udziałów państwa
I. Skarb państwa	149.599,8	33,55
II. Banki państwowe:		
1. Bank Gospodarstwa Krajowego	48.309,3	10,83
2. Państwowy Bank Rolny	29.058,4	6,52
3. Poczta Kasa Oszczędności	5.000,0	1,12
Razem	82.367,7	18,47
III. Państwowe przedsiębiorstwa wydzielone:		
1. Polskie Koleje Państwowe ¹⁾	38.585,5	8,65
2. Polska Poczta, Telegraf i Telefon	22.722,2	5,10
3. Wytwórnice wojskowe	4.684,2	1,05
4. Państwowa Fabryka Olejów Mineralnych „Polmin”	2.922,2	0,65
5. Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych w Mościcach i w Chorzowie	4.345,1	0,97
6. Państwowe Zakłady Przemysłowo-Zbożowe	2.032,0	0,46
7. Udziały innych przedsiębiorstw wydzielonych	33,7	0,01
Razem	75.324,9	16,89
IV. Państwowe spółki handlowe:		
1. Zjednoczenie Górniczo-Hutn. sp. z o. o.	121.800,0	27,31
2. Wspólnota Interesów Górniczo-Hutniczych s. a.	6.559,9	1,47
3. Bank Związku Spółek Zarobkow. s. a.	6.420,0	1,44
4. Zakłady Chemiczne „Grodzisk” s. a.	600,0	0,14
5. The British and Polish Trade Bank s.a.	495,0	0,11
6. Bank „Polska Kasa Opieki” s. a.	2.049,0	0,46
7. Polskie Biuro Podróży „Orbis” sp. z o.o.	107,9	0,02
8. Inne państwowe spółki handlowe	265,0	0,06
Razem	138.296,8	31,01
V. Instytucje państwowe	372,0	0,08
I — V. O g ó ł e m udział państwa	445.961,2	100,00

¹⁾ Udziały w nie ukonstytuowanych spółkach kolejowych (wartości nominalnej 2.127.000 mk. niem.), których koleje znajdują się w przymusowym zarządzie P. K. P., przyjęto w wys. 2.369.240 zł, tj. w sumie, jaka figuruje z tego tytułu w zestawieniu zamieszczonym w ostatnich Uwagach Kontroli Państwowej (Uwagi K. P. 1935/36, str. 363).

W sumie udziały państwa w spółkach handlowych i spółdzielniach wynoszą — wg posiadanych przez nas informacji — ok. 446,0 miln. zł. Ponieważ część tych udziałów, mianowicie udziały należące do koncernu Banku Związku Spółek Zarobkowych, zostały uwzględnione, jak wyjaśniono wyżej, wyłącznie w liczbach minimalnych, które napewno nie odpowiadają rzeczywistej wartości imiennej tych udziałów, a nadto wydaje się uzasadnione przypuszczenie, iż pewna liczba udziałów mogła jeszcze pozostać poza ramami naszego zestawienia wobec braku dostatecznych wiadomości, możemy przyjąć, iż ogólna suma udziałów państwa w spółkach handlowych i spółdzielniach przekracza w chwili obecnej kwotę 450 miln. zł.

Aby sobie uprzytomnić znaczenie tej liczby w ogólnym majątku państwa-przedsiębiorcy, warto przytoczyć, iż stanowi ona przeszło $\frac{1}{6}$ wartości olbrzymiego majątku Lasów Państwowych, dalej jest prawie równa sumie kapitałów własnych, które figurują w bilansach 3 banków państwowych (ogółem 479 miln. zł, przy czym dla Banku Gospodarstwa Krajowego i Państwowego Banku Rolnego przyjęto kapitały własne wg bilansów na dzień 31 grudnia 1936 r., zaś dla Pocztovej Kasy Oszczędności wg bilansu na 31 grudnia 1937 r.) ¹⁾. Wreszcie, jeśli sięgnąć do innej dziedziny, globalna suma udziału państwa w spółkach handlowych wynosi 4 i pół razy tyle co obecna wysokość kapitału zakładowego w Banku Polskim.

Jak wynika z załączonej tablicy, w ogólnej kwocie nominalnej wartości udziałów państwa (446,0 miln. zł) największą pozycję stanowią udziały skarbu państwa w wysokości 149,6 miln. zł, co stanowi 33,55%, tj. $\frac{1}{3}$ globalnej sumy udziałów (wśród powiązań koncernowych skarbu państwa na pierwsze miejsca wysuwają się udziały w przedsiębiorstwach: „Huta Pokój” 26,0 miln. zł, „Wspólnota Interesów” 17,0 miln. zł, Bank Związku Spółek Zarobkowych 15,6 miln. zł, Bank Akceptacyjny 10,4 miln. zł i Zjednoczony Bank Ziemiański 10,0 miln. zł). Z kolei wymienić należy udział holdingowej spółki Zjednoczenie Górnico-Hutnicze w wysokości 121,8 miln., czyli 27,31% ogólnej kwoty udziałów. Jest to udział tej spółki w kapitale akcyjnym „Wspólnoty Interesów”. Trzecie miejsce zajmują udziały koncernowe

¹⁾ Por. moją książkę pt. „Koncern państwowy w Polsce”, str. 13.

banków państwowych w kwocie 82,4 miln. zł (18,47%). Wśród nich główną rolę grają udziały Banku Gospodarstwa Krajowego w łącznej sumie 48,3 miln. zł — 10,83% (w tym 19,4 miln. zł udział w kapitale zakładowym „Tespu”). Udziały Państwowego Banku Rolnego sięgają 29,1 miln. zł, czyli 6,52% (w tym Chłodnia i Składy Portowe w Gdyni 10,0 miln.). Czwarte miejsce przypada z kolei państwowym przedsiębiorstwom wydzielonym, których udziały wynoszą 75,3 miln. zł i 16,89%. W grupie tej wysuwają się na czoło powiązania koncernowe Polskich Kolei Państwowych w sumie 38,6 miln. zł, tj. 8,65%, oraz Polskiej Poczty, Telegrafu i Telefonu — 22,7 miln. zł, czyli 5,10% (w tym 21,4 miln. zł udział w Polskiej Akcyjnej Spółce Telefonicznej). Natomiast bardzo nieznaczną kwotę stanowią udziały innych instytucji państwowych, które osiągają zaledwie 0,4 miln. zł i 0,08% ogólnej liczby udziałów.

Na podstawie przytoczonych wyżej danych możemy ułożyć z kolei tabliczkę największych udziałów państwa w spółkach handlowych, a więc takich, które wynoszą co najmniej 10 miln. zł. Pozwoli nam ona ocenić, jaką rolę w ogólnej sumie udziałów państwa odgrywają wielkie przedsiębiorstwa państwowe lub półpaństwowe, prowadzone w formie spółek handlowych.

Lista udziałów państwa, które przekraczają kwotę 10 miln. zł, zawiera ogółem 10 pozycji. Przedstawia się ona jak następuje:

**WYKAZ DZIESIĘCIU NAJWIĘKSZYCH UDZIAŁÓW PAŃSTWA
W SPÓLKACH HANDLOWYCH.**

Nazwa spółki	Kapitał zakładowy w miln. zł	Łączny udział państwa	
		w miln. zł	w % kap. zakł.
1. Wspólnota Interesów Górniczo-Hutniczych s. a.	149,3	138,8	93,0
2. „Huta Pokój” s. a.	50,0	26,0	52,0
3. Polska Akcyjna Spółka Telefoniczna	42,5	21,4	50,3
4. Spółka Akcyjna Eksploatacji Soli Potasowych	20,0	19,4	97,11
5. Bank Związku Spółek Zarobkowych s. a.	20,0	15,6	78,0
6. Bank Akceptacyjny s. a.	20,0	15,2	76,0
7. Tow. Starachowickich Zakładów Górniczych s. a.	26,4	14,5	54,99
8. „Słazak” sp. z o. o.	14,0	13,6	97,2
9. Chłodnia i Składy Portowe w Gdyni sp. z o. o.	12,2	12,1	99,2
10. Zjednoczony Bank Ziemiański s. a.	10,0	10,0	100,0
Ogółem	364,4	286,6	78,3

Powyższych 8 spółek akcyjnych i 2 spółki z ogr. odp. o łącznym kapitale zakładowym ok. 364,4 miln. zł reprezentują udział państwa w wysokości 286,6 miln., co stanowi 78,3% łącznej sumy kapitałów tych spółek, przy czym prawie połowa przypada na udział w kapitale zakładowym „Wspólnoty Interesów” (138,8 miln.). Przytoczonych 10 udziałów państwa przedstawia razem 63,6%, tj. blisko $\frac{2}{3}$ ogólnej sumy wartości nominalnej udziałów państwa w spółkach handlowych i spółdzielniach.

Rozdział VIII.

WZROST UDZIAŁU PAŃSTWA W SPÓŁKACH HANDLOWYCH.

Aby zdać sobie sprawę, jak dalece rozrósł się w Polsce udział państwa w spółkach handlowych, najlepiej będzie, gdy po szczegółowym omówieniu obecnych rozmiarów tego udziału przejdziemy z kolei do przedstawienia uczestnictwa kapitału państwowego w spółkach handlowych w roku 1927. Wybór tej ostatniej daty nie jest bynajmniej przypadkowy. Jeżeli porzucimy teren dokonanych wyżej obliczeń i zestawień i nie będziemy się zatrzymywali przy znanych już nam wykazach „przedsiębiorstw o kapitale mieszanym”, które zostały dołączone do Sprawozdania Kontroli Państwowej za rok 1935/36, dopiero dla roku 1927 znajdziemy materiały, pozwalające ustalić w pewnym przybliżeniu granice zasięgu kapitału państwowego w spółkach handlowych.

Jak wiadomo, na dzień 1 stycznia 1927 r. zostały dokonane, w wyniku badań przeprowadzonych pod kierunkiem inż. St. Kruszewskiego w Ministerstwie Skarbu, inwentaryzacja i oszacowanie majątku państwowego. Rezultaty tych badań ogłoszono w książce pt. „Majątek Państwa Polskiego”, opracowanej przez inż. Kruszewskiego i wydanej w 1931 r. nakładem Ministerstwa Skarbu. W książce powyższej znajdujemy również dane, dotyczące „udziału państwa w przedsiębiorstwach prywatnych” (rozdział IX) oraz „udziału skarbu państwa w bankach prywatnych” (rozdział XI).

Otóż, opierając się na wspomnianych materiałach, możemy mniej więcej ustalić, jak się przedstawiał w r. 1927 udział pań-

stwa w kapitale zakładowym spółek handlowych. W tym celu przeliczamy przytoczone w książce inż. Kruszewskiego dane na wartość nominalną odnośnych udziałów i akcji. Niestety nie jest to możliwe w odniesieniu do udziałów konsorcjalnych i akcji, znajdujących się w posiadaniu Banku Gospodarstwa Krajowego. Wobec braku odpowiednich informacji w książce inż. Kruszewskiego jesteśmy zmuszeni przyjąć je w takiej kwocie, w jakiej zostały wykazane w bilansie B.G.K. na dzień 31 grudnia 1926 r., a więc zapewne w ich wartości giełdowej. Nie sądzimy jednak, aby wpłynęło to zbyt znacznie na wynik ogólnego obliczenia.

Postępując w sposób powyższy i opierając się wyłącznie na danych ogłoszonych przez Ministerstwo Skarbu w książce „Majątek Państwa Polskiego”, otrzymujemy w rezultacie następujące zestawienie udziałów państwa w spółkach handlowych, sporządzone na dzień 1 stycznia 1927 r.:

UDZIAŁ PAŃSTWA W SPÓŁKACH HANDLOWYCH
w dniu 1 stycznia 1927 r.

Nazwa spółki handlowej z udziałem państwa	Kapitał zakładowy spółki w tys. zł	Wartość nominalna udziału państwa	
		w tys. zł	w % kapitału zakładowego
I. UDZIAŁY SKARBU PAŃSTWA			
1. „Azot”, s. a. w Jaworznie	1.600,0	279,5	14,47
2. Bank Gdański, s. a. w Gdańsku	13.184,2 ¹⁾	1.889,3 ²⁾	14,33
3. Bank Polski, s. a. w Warszawie	100.000,0	538,4	0,54
4. Bank Śląski, s. a. w Katowicach	5.000,0	2.480,0	49,6
5. Fabryka Kos Possehla, s. a. w Nowo-Wilejce	105,0	15,7	15,0
6. Podkarpackie Tow. Elektryczne, s. a. we Lwowie	500,0	20,0	4,0
7. Polska Akcyjna Spółka Telefoniczna, w Warszawie	17.159,9	7.353,0	42,85
8. Polska Huta Skarbowa Ołowiu i Srebra w Strzybnicy, spółka dzierżawna, s. a. w Tarnowskich Górach	215,1 ³⁾	107,5 ⁴⁾	50,0
Do przeniesienia . . .	137.764,2	12.683,4	.

¹⁾ 7.500.000 guldenów gdańskich.

²⁾ 1.075.000 guldenów gdańskich.

³⁾ 4.924,38 funtów szterlingów.

⁴⁾ 2.462,19 funtów szterlingów.

Nazwa spółki handlowej z udziałem państwa	Kapitał zakładowy spółki w tys. zł	Wartość nominalna udziału państwa	
		w tys. zł	w % kapitału zakładowego
Z przeniesienia . . .	137.764,2	12.683,4	.
9. Polska Wytw. Papierów Wartościowych, s. a. w Warszawie	400,0	.
10. Polski Bank Przemysłowy, s.a. we Lwowie	6.000,0	1.200,0	20,0
11. Polskie Kopalnie Rudy, s. a. w Warszawie	5,1	2,7	33,33
12. Polskie Kopalnie Skarbowe na Górnym Śląsku, spółka dzierżawna, s. a. w Katowicach	17.630,0	8.815,0	50,0
13. Polskie Radio, s. a. w Warszawie	1.125,0	500,0	40,0
14. Spółka Akcyjna Eksploatacji Soli Potasowych, s. a. we Lwowie . . .	5.000,0	3.351,3	67,0
15. Stocznia Gdańska i Warsztaty Kolejowe na przedmieściu Gdańska Troyl	18,0	.
16. Technika Gorzelnicza, s.a. w Warszawie	285,0	19,0	6,6
17. Toruński Port Drzewny, s. a. w Toruniu	1.500,0	750,0	50,0
18. Tow. Starachowickich Zakładów Górniczych, s. a. w Warszawie	26.400,0	14.519,5	55,0
19. Warszawskie Tow. Kopalń Węgla i Zakładów Hutniczych, s. a. w Warszawie	15.000,0	137,6	0,91
20. Zakłady Hohenlohego — Hohenlohe Werke, s. a. w Wełnowcu	24.250,0	1.875,0	7,73
21. Zakłady Mechaniczne „Ursus”, s. a. w Warszawie	1.612,5	112,5	6,96
22. Zjednoczone Warszawskie Tow. Transportu i Żeglugi Polskiej, s. a. w Warszawie	3.120,0	836,2	26,8
Ogółem	45.220,2	.
II. UDZIAŁY BANKU GOSPODARSTWA KRAJOWEGO	5.734,4 ¹⁾	.
I—II. UDZIAŁY PAŃSTWA	50.954,6	.

¹⁾ Pozycja ta zawiera „udziały w przedsiębiorstwach konsorcjalnych i akcje” wg bilansu B. G. K. na dzień 31.XII.1926 r., a więc zapewne podane w wartości giełdowej, a nie nominalnej.

Tablica powyższa obejmuje całość powiązań koncernowych państwa w 1927 r. Ogólna ilość udziałów bezpośrednich skarbu państwa wynosi 22. Oprócz tego pewna liczba udziałów Banku Gospodarstwa Krajowego zawiera się w pozycji, wymienionej

pod II. O ile można sądzić, nie przekracza ona dziesięciu. W ten sposób liczba około 30 powiązań koncernowych wyczerpuje na przełomie lat 1926 i 1927 całość udziału państwa w kapitale zakładowym spółek handlowych. Jaka ogromna różnica, jeśli porównać to z ilością 157 spółek koncernowych państwa, ustaloną powyżej dla r. 1937!

Przy tym rzuca się w oczy rzecz nader charakterystyczna. Oto w r. 1926 nie było w Polsce ani jednej spółki handlowej, w której udział kapitału państwowego osiągałby granicę 75 względnie 66,67%, inaczej mówiąc, w okresie tym nie ma jeszcze państwowych „spółek” handlowych. Spośród zawartych w naszej tabelce 22 przedsiębiorstw prawa handlowego wszystkie są spółkami akcyjnymi. Największy procentowo udział kapitału państwowego widzimy w Spółce Akcyjnej Eksploatacji Soli Potasowych (tzw. „Tesp”), jednakże i w tym wypadku wynosi on tylko 67%. W tych warunkach zestawienie z liczbą 63 państwowych „spółek” handlowych, która aktualna jest w chwili obecnej, wydaje się nader pouczające.

W grupie przedsiębiorstw, wykazanych w załączonej tablicy, widzimy wiele takich, które figurują również w dokonanym przez nas wykazie dla 1937 r. W niektórych wypadkach udział państwa pozostał procentowo ten sam, jakim był w 1926 r. (por. np. „Skarboferme”, Zakłady Hohenlohego, Tow. Starachowickich Zakładów Górniczych, Toruński Port Drzewny), w szeregu innych doznał jednak poważnego zwiększenia (por. np. P.A.S.T.), co w kilku znanych nam już przykładach doprowadziło nawet do całkowitego lub prawie całkowitego opanowania spółki przez kapitał państwowy („Azot”, „Polskie Radio”, „Tesp”, „Ursus”). W wykazie na dzień 1 stycznia 1927 r. znajdujemy również kilka takich udziałów państwa, które w dalszych latach zostały w ten lub inny sposób zlikwidowane (m. in. udział w Polskiej Wytwórni Papierów Wartościowych, Polskim Banku Przemysłowym we Lwowie itp.).

Jeśli chodzi o globalną sumę wartości nominalnej udziału państwa w spółkach handlowych na dzień 1 stycznia 1927 r., omawiana tablica (w której wszystkie dane przeliczono na złote) pozwala ustalić dla 22 spółek z bezpośrednim udziałem skarbu państwa kwotę 45,2 miln. zł, a łącznie z udziałami Banku Go-

spodarstwa Krajowego (ok. 5,7 miln. zł) razem ok. 51 miln. zł. Ponieważ udziały B.G.K. uwzględniono wyłącznie wg ich wartości bilansowej, należy przyjąć, iż ostateczna suma udziału państwa jest nieco większa, nie sądzimy jednak, aby przekraczała 60 miln. zł. (Przypominamy, iż w chwili obecnej wg naszych obliczeń udział ten wynosi ok. 450 miln. zł).

Z kolei będzie rzeczą ciekawą zbadać, w jaki sposób odbywał się wzrost udziału państwa w spółkach handlowych, zanim doszło do obecnej rozbudowy tej dziedziny działalności przedsiębiorczej państwa. Niestety dla kilku lat, które następują bezpośrednio po r. 1926, brak pod tym względem jakichkolwiek informacji. Jak już wyjaśniono w rozdziale I, pewnych ogólnych danych o sumie udziału państwa dostarczają corocznie Uwagi Kontroli Państwowej, zaś szczegółowych informacji — wykazy dołączane do zamknięć rachunków państwa, przedkładanych Kontroli Państwowej. Te ostatnie wykazy nie są jednak dołączane do zamknięć *drukowanych* i wskutek tego pozostają całkowicie nieznane. Po raz pierwszy wspomniane szczegółowe wykazy były przedłożone Kontroli przy rozpatrywaniu zamknięć za rok 1931/32. W związku z tym dopiero w Uwagach Kontroli za rok 1931/32 znajdujemy interesujące nas liczby globalne udziału państwa. Okres, który dzieli rok 1926 od dnia 31 marca 1932 r. (data pierwszego wykazu, przedstawionego Kontroli), wymyka się więc całkowicie spod naszych badań.

Ściśle biorąc, pierwszy wykaz udziałów państwa w spółkach handlowych dołączony był nie, jak powiedziano wyżej, do zamknięć przedstawionych Kontroli Państwowej za rok 1931/32, ale już do poprzednich zamknięć za rok 1930/31. Jednakże, jak czytamy w Uwagach Kontroli za rok 1930/31, zestawienie to nie obejmowało „udziałów skarbu państwa w znacznej ilości przedsiębiorstw prywatnych, wymienionych w uchwale Komitetu Ekonomicznego Ministrów z dnia 12.VII.1931 r.” (str. 632). W związku z powyższym „Ministerstwo Skarbu wyjaśniło, że to zestawienie zawiera wyłącznie udziały, należące bezpośrednio do skarbu państwa, a nie obejmuje udziałów, należących do przedsiębiorstw państwowych, banków państwowych oraz przedsiębiorstw o kapitale mieszanym. Zdaniem Najwyższej Izby — czytamy dalej — udziały przedsiębiorstw państwowych i monopolii w przedsiębiorstwach prywatnych stanowią również własność skarbu państwa i dlatego powinny być uwzględnione w zamknięciu rachunków państwa” (str. 7/8). Stanowisko, zajęte przez Kontrolę Państwową, spowodowało, iż w roku następnym (1931/32) do

zamknięć, przedłożonych Kontroli, dołączono „dwa zestawienia akcji, obligacyj i udziałów skarbu państwa w przedsiębiorstwach prywatnych i instytucjach kredytowych posiadanych bezpośrednio przez skarbu państwa (ministerstwa), przez monopole i przedsiębiorstwa oraz przez banki państwowe” (Uwagi K.P. 1931/32, str. 653).

Po tych wyjaśnieniach możemy obecnie przystąpić do ułożenia tabelki, ilustrującej wzrost udziału państwa w spółkach handlowych w okresie 1926—1937. Dane dla r. 1926 (ściśle: na dzień 1 stycznia 1927 r.) czerpiemy z książki „Majątek Państwa Polskiego”. Informacje dla lat 1932, 1933, 1934, 1935 i 1936 opierają się na oficjalnych, urzędowych wykazach, których rezultaty ostateczne w postaci kilku globalnych sum ogłaszane są corocznie w Uwagach Kontroli Państwowej o zamknięciach rachunków państwa i wykonaniu budżetu, poczynając od Uwag za rok budżetowy 1931/32. Wreszcie liczby wyprowadzone dla r. 1937 stanowią wynik własnych obliczeń autora, przedstawionych obszernie w rozdziale VII (liczby te odnoszą się w zasadzie do dnia 31 grudnia 1937 r.).

Wartość nominalną udziałów podajemy w 9 walutach. W oddzielnej rubryce figuruje łączna wartość udziałów, wyrażonych w walutach obcych, przeliczona na złote. Wreszcie ostatnia rubryka zawiera ogólną wartość udziałów państwa w miln. zł. Natomiast w zestawieniu naszym nie uwzględniamy zupełnie udziałów, których walutę stanowią marki polskie (w świetle liczb, ogłoszonych przez Kontrolę Państwową, udziały te w okresie 1931/32—1935/36 wynosiły od 215 do 216 miln. mkp., czyli ok. 120 zł).

Jak widzimy, udziały w walutach obcych, które częściowo reprezentują uczestnictwo państwa w przedsiębiorstwach zagranicznych (m. in. także w zagranicznych oddziałach spółek polskich, o ile te oddziały prowadzone są jako oddzielne spółki handlowe), nie grają w sumie większej roli. W 1926 r. wynosiły one łącznie ok. 2 miln. zł (bez uwzględnienia spółek, w których kapitały zakładowe wyrażone były w złotych w złocie). W latach 1932—1937 wahają się one od 12,7 do 18,4 miln. zł. W sumie tej najważniejszą pozycję stanowią udziały w przedsiębiorstwach gdańskich, które w latach ostatnich wynoszą 7,6 miln. guldenów gdańskich, tj. również ok. 7,6 miln. zł.

UDZIAŁ PAŃSTWA W SPÓŁKACH HANDLOWYCH I SPÓŁDZIELNIACH
w latach 1926—1937

Data	Wartość nominalna udziału państwa											ogółem w mln. zł
	w mln. zł	w tys. gd	w tys. mk. niem.	w tys. fr. franc.	w tys. fr. szwajc.	w tys. fr. belg.	w tys. £ ang.	w tys. flor. hol.	w tys. pesów arg.	razem w walutach obcych, prze- liczonych na zł, w mln. zł		
1.I.1927 ¹⁾	49,0 ²⁾	1.075,0	—	—	—	—	2,5	—	—	2,0	51,0	
31.III.1932 ³⁾	285,4	7.545,1	1.457,0	—	—	—	49,7	—	—	17,8	253,2	
31.III.1933 ³⁾	249,8	7.645,1	1.457,0	—	—	—	53,6	11,0	200,0	18,4	268,2	
31.III.1934 ³⁾	256,4	7.645,1	1.457,0	—	14,2	—	53,1	11,0	200,0	18,1	274,5	
31.III.1935 ³⁾	313,7	7.645,1	558,0	7.000,0	14,2	—	52,5	11,0	—	18,3	332,0	
31.III.1936 ³⁾	280,5	7.645,4	558,0	7.000,0	14,2	—	52,5	11,0	—	12,7	293,2	
31.XII.1937 ⁴⁾	431,4	7.645,4	2.347,0	7.100,0	14,2	19,5	48,4	11,0	1.000,0	14,5	445,9	

1) Źródło: St. K r u s e w s k i, Majątek Państwa Polskiego, Warszawa 1931.

2) W tym „udział państwa w przedsiębiorstwach prywatnych” — 39.005 tys. zł, „udział w Banku Polskim i w bankach prywatnych” — 4.218 tys. zł oraz udziały w przedsiębiorstwach konsorcjalnych i akcje, znajdujące się w posiadaniu B. G. K. — 5.734 tys. zł (tę ostatnią liczbę podajemy wg bilansu B. G. K., jest to więc zapewne wartość giełdowa akcji i udziałów konsorcjalnych), razem 49,0 mln. zł.

3) Źródło: Uwagi Kontroli Państwowej o zamknięciach rachunków państwa i wykonaniu budżetu (za 1931/32, 1932/33, 1933/34, 1934/35 i 1935/36 r.).

4) Źródło: obliczenia własne autora na podstawie wyników pracy niniejszej.

Z natury rzeczy najciekawsze są liczby zawarte w rubryce ostatniej (łącznie suma udziałów), one bowiem dają ogólny pogląd na wzrost udziału państwa w spółkach handlowych w okresie 1926 — 1937. Zanim jednak przejdziemy do ich omówienia, kilku uwag wymagać będzie nasuwająca się wątpliwość, czy mianowicie liczby zawarte w naszym zestawieniu dla poszczególnych lat są między sobą porównywalne.

Tak więc, jeśli chodzi o dane, dotyczące 1926 r., jak wiadomo, pewną trudność stanowi sprawa udziałów konsorcjalnych Banku Gospodarstwa Krajowego, uwzględnionych w wartości bilansowej, podczas gdy w innych wypadkach opieramy się na wartości nominalnej. Z drugiej strony należy również pamiętać o przerachowaniu bilansów, zarządzonym rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22.III.1928 r. na dzień 1 lipca tegoż roku. Oba te względy uzasadniają potrzebę pewnych poprawek w stosunku do liczby 51 miln., ustalonej na dzień 1 stycznia 1927 r., o ile chce się ją porównywać z danymi z lat ostatnich. Niestety, nie możemy określić ściśle wysokości tych poprawek, w świetle rozporządzalnych materiałów sądzimy jednak, iż nie powinny one przekroczyć kwoty 20 miln. zł.

Natomiast nie byłby słuszny zarzut, iż dla r. 1926 nie uwzględniono w tej samej mierze co w naszych obliczeniach powiązań koncernowych dalszych stopni itp. Wynika to przede wszystkim z tego powodu, iż w 1926 r., jak już wiemy, nie ma w Polsce państwowych „spółek” handlowych, a więc w konsekwencji nie jest również aktualna sprawa uwzględnienia tego rodzaju powiązań koncernowych, w których państwowe „spółki” odgrywają rolę ogniw pośredniczących.

Nieco odmiennie przedstawia się sytuacja w okresie 1932—1936. Z ogólnikowych wiadomości, ogłaszanych w Uwagach Kontroli Państwowej nie można wnosić, w jaki sposób zestawiane były oficjalne wykazy udziałów, dołączane do zamknięć rachunkowych, przedkładanych Kontroli (przypominamy, iż ogólne sumy tych wykazów weszły w skład naszej tabelki). Z drugiej strony wiadomo atoli, iż szereg powiązań koncernowych państwa, włączonych do naszego obliczenia dla r. 1937 — że wymienimy choćby udział państwa w koncernie „Wspólnoty Interesów” — powstał po dniu 31 marca 1936 r., której to daty

dotyczą ostatnie liczby ogłoszone przez Kontrolę. Podobnie pozostałe pozycje, co do których istniałaby wątpliwość, czy zostały one objęte oficjalnymi wykazami, reprezentują na ogół udziały państwa o niezbyt wielkiej wartości nominalnej. Sprawia to, iż zakres powiązań koncernowych państwa, wyrażony przez liczby oficjalne dla lat 1932—1936, w porównaniu z zespołem zjawisk, włączonych do przeprowadzonego w tej pracy obliczenia, nie wykazuje takich różnic, jakie można by podejrzewać przy pierwszym zbliżeniu się do tej sprawy.

W rezultacie dochodzimy zatem do wniosku, iż porównywanie liczb, zawartych w naszym zestawieniu, jest możliwe i celowe. Jednakże, przeprowadzając to porównanie, nie należy zapominać o jego nader przybliżonym i niedoskonałym charakterze. Trzeba sobie zdawać sprawę, iż porównanie to jest niedokładne, o czym świadczą poczynione wyżej zastrzeżenia. Nie da się bowiem zaprzeczyć, iż dokonane w pracy niniejszej obliczenie dla 1937 r. jest mimo wszystko bardziej kompletne i rozbudowane, aniżeli wykazy sporządzone oficjalnie dla lat poprzednich. Z drugiej strony jednak trudno twierdzić, aby powstałe w ten sposób niedokładności w ocenie porównawczej mogły mieć większy wpływ, jeśli chodzi o wytyczenie zasadniczej ewolucji, której podlegał w Polsce udział państwa w spółkach handlowych. Przy porównywaniu danych za poszczególne lata będzie bowiem zależało nie tyle na ścisłym ustaleniu liczbowym poszczególnych zmian, ile na stwierdzeniu *skali*, w jakiej te zmiany się dokonywują.

Aby odcyfrować należycie wspomnianą ewolucję, wydzielamy obecnie liczby, zawarte w ostatniej rubryce omawianego poprzednio zestawienia, i tworzymy odrębną tabelkę, w której oprócz wartości imiennej udziałów przedstawimy również wskaźnik zmian w powyższych udziałach, obliczony wg stanu z dnia 1 stycznia 1927 r., przyjętego za 100. Ponadto oddzielna rubryka zawierać będzie przyrost względnie ubytek wartości nominalnej udziału państwa, jaki miał miejsce między sąsiednimi datami zestawienia (por. tabelkę na str. 92).

Jaki widzimy, ogólna suma udziałów państwa w spółkach handlowych i spółdzielniach wzrasta w rozpatrywanym okresie 11 lat z 51 miln. zł (w dniu 1.I.1927 r.) do 445,9 miln. zł (w dniu

UDZIAŁ PAŃSTWA
W SPÓŁKACH HANDLOWYCH I SPÓŁDZIELNIACH
w latach 1926—1937

D a t a	Wartość nominalna udziału państwa		Przyrost (+) wzgl. ubytek (-) wartości nominalnej udziału państwa w miln. zł
	w miln. zł	w % stanu z dnia 1 I 1927 r. (stan w dniu 1 I 1927 r. = 100)	
1.I.1927	51,0	100,0	—
31.III.1932	253,2	496,5	+ 202,2
31.III.1933	268,2	525,9	+ 15,0
31.III.1934	274,5	538,2	+ 6,3
31.III.1935	332,0	651,0	+ 57,5
31.III.1936	293,2	574,9	- 38,8
31.XII.1937	445,9	874,3	+ 152,7

31.XII.1937 r.), tj. o 395 miln. zł. Oznacza to wzrost prawie dziewięciokrotny (wskaźnik wzrostu wynosi 874,3 w stosunku do stanu z dnia 1.I.1927 r. przyjętego za 100). Nawet, jeśli wziąć pod uwagę wszystkie uczynione wyżej zastrzeżenia, liczba ta jest pełna wymowy. Świadczy ona o niespotykanej w innych wypadkach rozbudowie, jakiej uległa omawiana w niniejszej pracy dziedzina działalności przedsiębiorczej państwa.

W rozpatrywanym okresie 11 lat wyodrębniają się wyraźnie dwa zasadnicze etapy.

Pierwszy z nich — to okres od dnia 1 stycznia 1927 r. do 31 marca 1932 r. (razem 5 lat i 3 miesiące). Wykazuje on największe nasilenie procesu, który określamy jako wzrost udziału państwa w spółkach handlowych. W tym czasie majątek państwa w spółkach handlowych wzrasta prawie pięciokrotnie (wskaźnik wzrostu wynosi 496,5). Niestety nie posiadamy liczb dla poszczególnych lat między punktami granicznymi. Nie wiemy więc, w jaki sposób wspomniany wzrost się dokonywał.

W okresie następnym (1 kwiecień 1932 — 31 grudzień 1937 r., razem 5 lat i 9 miesięcy) wzrost udziału państwa w spółkach handlowych postępuje dalej, osiągając wprawdzie mniejsze rezultaty procentowe, ale prawie to samo co poprzednio zwiększenie ogólnej kwoty udziału, mierzone w liczbach bezwzględnych (w okresie 1927 — 1932 globalna suma udziału państwa zwiększyła się o 202,2 miln. zł, w okresie 1932 — 1937 o 192,7 miln. zł). Główne wydarzenia tego okresu to przejęcie przez państwo w r. 1934 52% kapitału akcyjnego „Huty Pokój”

(co spowodowało znaczny wzrost globalnej sumy udziału na dzień 31 marca 1935 r. w porównaniu ze spokojniejszym okresem 1933/34 r.) oraz w r. 1936 „Wspólnoty Interesów”. Ta ostatnia zmiana tłumaczy wielką różnicę, jaką wykazuje stan udziałów państwa w dniu 31.XII.1937 r. w porównaniu z datą 1 kwietnia 1936 r. Nabycie 93% akcji „Wspólnoty” oraz zwiększenia akcji Tow. Zakładów Zyrardowskich zwiększyło udział państwa w spółkach handlowych o ok. 149 miln. zł, podczas gdy całkowity wzrost majątku państwa w spółkach handlowych wyniósł w tym okresie 152,5 miln. zł.

W sumie wzrost udziału państwa w spółkach handlowych występuje jako tendencja stała. Nie jest on jednak równomier-ny. Dla okresu 1927 — 1932 brak pod tym względem wiadomości. Natomiast w latach 1932 — 1937 zwiększenie udziału państwa odbywa się głównie jak gdyby dwoma skokami. I tak w 1934/35 r. przyrost udziału państwa wyniósł 57,5 miln. zł, a w okresie 1936/37 — jak zaznaczono — 152,7 miln. zł. W latach 1932/33 i 1933/34 przyrost był o wiele mniejszy (15 i 6,3 miln. zł). Wreszcie jedynie w 1935/36 r. dostrzegamy zjawisko odwrotne w postaci pewnego zmniejszenia się nominalnej wartości udziału państwa w spółkach handlowych. Wobec nie ogłaszania wykazów oficjalnych, dołączanych do zamknięć rachunków państwa, nie znamy przyczyny tego zmniejszenia. Na podstawie niektórych danych można jednakże przypuszczać, iż pewną rolę we wspomnianym zjawisku odegrała m. in. całkowita lub tylko częściowa likwidacja udziału państwa w kilku spółkach kolei lokalnych, które bądź zostały skreślone w tym czasie z rejestru handlowego i... przeszły całkowicie w ręce państwa, bądź też przed całkowitą likwidacją zmniejszyły swój kapitał zakładowy.

Jeśli chodzi wreszcie o przeciętny wynik roczny, w którym znajduje wyraz opisana wyżej tendencja do stałego zwiększania rozmiarów własności państwa w kapitale spółek handlowych i spółdzielni, to, jak łatwo obliczyć przy pomocy naszej tabelki, średnio wzrastał ten udział o 35,9 miln. zł rocznie, podczas gdy ogólny wzrost w całym okresie 11 lat wyniósł ok. 395 miln. zł. W ten sposób przybywało rocznie ok. 70,4% kwoty, która określa udział państwa na początku 1927 r. Zwraca przy tym uwagę, iż właśnie okres ostatnich dwóch lat świadczy wyraźnie o ponownym nasileniu powyższego procesu.

Rozdział IX.

ZAKOŃCZENIE.

Zbliżamy się już do końca naszych rozważań, które miały na celu przedstawienie obecnego stanu posiadania państwa w dziedzinie spółek handlowych. W szeregu rozdziałów usiłowaliśmy zestawić szczegółowy wykaz udziałów i powiązań koncernowych państwa, gdzie oprócz skarbu w charakterze ogniw pośredniczących występowały państwowe banki, przedsiębiorstwa i instytucje oraz państwowe „spółki” handlowe. Z kolei po krótkiej charakterystyce istniejących powiązań koncernowych zostało przeprowadzone obliczenie ogólnych rozmiarów udziału państwa w kapitale spółek handlowych i spółdzielni, co wreszcie w rozdziale VIII pozwoliło nam na dokonanie przybliżonej oceny porównawczej wzrostu tego udziału na przestrzeni lat 1926—1937.

W ten sposób, jeśli chodzi o stronę faktyczną zagadnienia, sprawa w zakresie istniejących i dostępnych materiałów została zapewne w dość znacznym stopniu wyczerpana. Natomiast — zgodnie z przyjętym założeniem — całkowicie poza zasięgiem naszych rozważań i prac badawczych znalazła się kwestia udziału państwa w spółkach handlowych, rozumiana jako problem teorii wzgl. polityki ekonomicznej. Otóż, jak łatwo zauważyć, zespół zjawisk, objęty zakresem niniejszej pracy, zawiera w sobie dwa przede wszystkim problemy. Po pierwsze — zagadnienie przedsiębiorstw państwowych prowadzonych w formach prawno-organizacyjnych, przewidzianych przez prawo handlowe, co stanowi jedną z najdalej idących form komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych. Po wtóre — zagadnienie tzw.

przedsiębiorstw mieszanych, tj. przedsiębiorstw z udziałem kapitału państwowego i prywatnego.

Stanowisko teorii w obu powyższych kwestiach, które wykazują ze sobą ścisły związek, nie jest jednolite. Zarówno, jeśli chodzi o ocenę form spółek prawa handlowego w zastosowaniu do przedsiębiorstw państwowych, jak i w określaniu roli tzw. przedsiębiorstw mieszanych istnieją naogół znaczne różnice. Część ekonomistów skłonna jest stawiać na pierwszym miejscu korzyści, jakie daje przedsiębiorstwom państwowym forma spółek handlowych, która zapewnia im daleko idącą samodzielność, szybkość w podejmowaniu decyzji itp., a jednocześnie przynajmniej w niektórych dziedzinach (np. w zakresie podatków) utrudnia przyznawanie przywilejów. Widzą oni również przewagę momentów dodatnich we współpracy kapitału państwowego i prywatnego w przedsiębiorstwach mieszanych, które rozmach inicjatywy prywatnej mogą łączyć z podporządkowaniem gospodarki przedsiębiorstwa wytycznym polityki państwa. Inni natomiast w ocenie instytucji państwowych spółek handlowych wysuwają na czoło, jako czynnik ujemny, zbyt daleko idące uniezależnienie prowadzonych w tej formie przedsiębiorstw państwowych od ingerencji parlamentu, a nawet od polityki gospodarczej państwa. Wyrażają oni obawę, iż w przedsiębiorstwach takich łatwo może dojść do głosu w sposób nadmierny chęć osiągnięcia jak największych zysków ze szkodą dla innych, istotnych zadań państwowego przedsiębiorstwa. Krytykowana bywa również instytucja przedsiębiorstw mieszanych, która — zdaniem swych przeciwników — naraża czynnik państwowy na niebezpieczeństwo, iż zostanie wykorzystany dla celów egoistycznych kapitału prywatnego, powoduje kolizję sprzecznych interesów państwowych i prywatnych oraz stanowić może okazję dla kapitału prywatnego do szukania uprzywilejowanej lokaty itd.

W literaturze polskiej problem państwowych spółek handlowych oraz przedsiębiorstw o kapitale mieszanym nie został właściwie do tej pory opracowany. Zagadnienia te były uwzględniane jedynie w sposób bardzo sumaryczny przy sposobności omawiania innych, szerszych problemów (por. np. rozprawę dr Stefana Zbigniewa Szyszkowskiego pt. „Zagadnienie komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych”, War-

szawa 1930). Natomiast w państwach Zachodniej Europy obie wspomniane kwestie mają już obszerną literaturę. Dotyczy to zwłaszcza piśmiennictwa francuskiego, gdzie liczba specjalnych opracowań tematu przedsiębiorstw mieszanych jest nader znaczna (wymienimy tytułem przykładu kilka pozycji: Marc Chardot — „La collaboration financière des administrations publiques et des entreprises privées”, Paris 1928; prof. Albert Chéron — „De l'actionnariat des collectivités publiques”, Paris 1928; wreszcie z ostatnich czasów Paul Reuter — „Les participations financières - La société anonyme au service des collectivités publiques”, Paris 1936). Podobnie jest, a raczej było w zakresie literatury wydawanej w języku niemieckim (por. zwłaszcza znaną książkę Waltera Gerber'a — „Die öffentliche Unternehmung in privatrechtlicher Form”, Zürich 1928 oraz prace zawarte w czterotomowym dziele zbiorowym pod redakcją prof. Julius'a Landmanna pt. „Moderne Organisationsformen der öffentlichen Unternehmungen”, München und Leipzig 1931—1932). Szereg pozycji z tej dziedziny znajdujemy również w literaturze włoskiej (por. m. in. Lello Gangemi — „La società anonime miste”, Firenze 1932 i zawartą tamże literaturę).

W praktyce znaczny rozwój przedsiębiorstw mieszanych obserwujemy w okresie powojennym przede wszystkim we Francji. Zarządzona w 1936 r. częściowa nacjonalizacja przemysłu wojennego oparła się również na tej formie organizacyjnej, zwiększając jeszcze znaczenie przedsiębiorstw z kapitałem mieszanym. Nieco inaczej jest w Niemczech, gdzie w zakresie gospodarki państwowej znaczną przewagę posiadają państwowe spółki akcyjne i z ograniczoną odpowiedzialnością. Jednocześnie duży udział reprezentują jednak również przedsiębiorstwa mieszane. Jedna i druga forma występuje ostatnio coraz częściej na terenie Italii faszystowskiej itd.

Zajęcie zasadniczego stanowiska, jeśli chodzi o sprawę przedsiębiorstw państwowych, prowadzonych w formach prawa handlowego, nie jest rzeczą łatwą. To samo dotyczy problemu przedsiębiorstw mieszanych. Zresztą, jak już pisaliśmy, nie jest to również zadaniem niniejszej pracy. Nie wdając się więc w szczegółową analizę powyższych kwestyj, poprzestaniemy na ogólnym stwierdzeniu, iż wspomniane formy działalności przedsiębiorczej państwa przedstawiają, naszym zdaniem, zarówno szereg niewątpliwych stron dodatnich, jak i może niemniej długi — stron ujemnych, zaś o istotnej przewadze jednej z nich można sądzić dopiero na podstawie konkretnych

zastosowań. W każdym bądź razie nie ulega kwestii, iż zarówno koncepcja państwowych spółek handlowych, jak i współpraca kapitału państwowego z prywatnym w tzw. przedsiębiorstwach mieszanych mogą być w pewnych warunkach nader *użyteczne*. (Pragniemy jednak podkreślić nasz zasadniczy pogląd, iż udział państwa - przedsiębiorcy w całości gospodarki narodowej nie powinien przekraczać ściśle niezbędnych, a więc umiarkowanych granic).

Warto przy tym zwrócić uwagę na zagadnienie na ogół rzadko kiedy uwzględniane w dyskusji, dotyczącej powyższych tematów. Oto forma spółek handlowych w zastosowaniu do gospodarki państwowej umożliwia stosunkowo najłatwiejsze, najmniej rzucające się w oczy i najmniej kłopotliwe przesuwanie linii podziału między gospodarką państwową i prywatną. Rzecz, która zależnie od konkretnych warunków może mieć znaczenie pozytywne lub ujemne z punktu widzenia potrzeby zachowania pewnej równowagi w gospodarstwie narodowym. Nie ulega jednak znowu wątpliwości, iż forma spółek handlowych zasadniczo ułatwia przywrócenie równowagi, zwichniętej chwilowo przez nadmierny rozrost gospodarki państwowej.

Niezależnie od stanowiska, które będziemy zajmowali, jeśli chodzi o zasadnicze zalety lub wady omawianych formacji gospodarki etatystycznej, powstaje zagadnienie, jakie dziedziny działalności przedsiębiorczej zostały tą drogą włączone w zakres gospodarki państwa - przedsiębiorcy oraz czy rozmiary, w jakich występują te formacje w gospodarstwie narodowym, nie są nadmierne. Otóż, przeglądając pod tym kątem widzenia zamieszczone wyżej w rozdziałach II—V wykazy, nasuwają się dwie wątpliwości. Po pierwsze, można być zdania, iż w warunkach polskich, gdy dziedzina działalności przedsiębiorczej państwa, prowadzonej w innych formach, niż przewidziane w prawie handlowym, wykazuje znaczną rozbudowę, przedstawiony wyżej udział państwa w kapitale spółek handlowych jest nadmierny. Po wtóre w wielu wypadkach udział ten nie wydaje się dostatecznie uzasadniony. Wskazywaliśmy już na przykłady uczestnictwa państwa, w których udział kapitału państwowego nie przekracza ułamka procentu w stosunku do ogólnej sumy kapitału zakładowego i które już choćby z tego

powodu nie posiadają żadnego sensu. Z drugiej strony również w takich wypadkach, kiedy udział państwa jest znaczny, powstaje nieraz wątpliwość, czy istnienie tego udziału znajduje dostateczne wytłumaczenie we właściwie pojętej roli państwa w życiu gospodarczym oraz czy posiada ono odpowiednik w znaczeniu danego przedsiębiorstwa dla gospodarki narodowej, jak również dla realizacji zadań zamierzonych przez państwo.

Z obu powyższych względów pewne *uporządkowanie listy udziałów państwa* w kierunku zlikwidowania drobnych i nic nie znaczących udziałów oraz poddania tej listy zasadniczej rewizji w kierunku sprowadzenia stanu posiadania państwa do ściśle niezbędnych granic, wydaje się jednym z koniecznych posunięć w ramach proponowanej przez nas tzw. „małej reformy” etatyzmu¹⁾. Wreszcie uważamy za wskazane znaczne uproszczenie struktury państwowego koncernu, gdyż obecny stan rzeczy wykazuje niekiedy — jak widzieliśmy — wręcz karykaturalne przerosty stosunków holdingowych, które komplikują niezmiernie sytuację i w zakresie gospodarki państwowej wydają się mało uzasadnione.

Aby cele powyższe osiągnąć, niezbędną przesłankę stanowi *jawność udziału państwa w spółkach handlowych*. Tajemnica, jaka do tej pory otaczała te sprawy, winna być wreszcie przełamana, nie ma bowiem żadnych powodów, aby płatnik podatków, ponoszący ostateczne ryzyko działalności przedsiębiorczej państwa, nie mógł znać zasięgu gospodarki państwowej w dziedzinie spółek handlowych. Należy pamiętać, iż uczestnictwo państwa w przedsiębiorstwach prawa handlowego równoznaczne jest zawsze z przyjęciem przez państwo pewnej odpowiedzialności majątkowej, której granice określa zazwyczaj wartość udziału państwa w kapitale zakładowym odnośnych przedsiębiorstw. W związku z powyższym wydaje się uzasadniony postulat, aby wspomniane już kilkakrotnie oficjalne wykazy, które dołączane są dzisiaj do zamknięć rachunków państwa, przedkładanych Kontroli Państwowej, były corocznie ogłaszane drukiem do użytku społeczeństwa. Przy tym nie będzie dosta-

¹⁾ Por. moją książkę pt. „Mała reforma etatyzmu”, Warszawa 1937.

teczna publikacja tych danych w zamknięciach rachunków państwa, które ukazują się w druku niemal z dwurocznym opóźnieniem (tak np. pod koniec r. 1938 wyjdzie zamknięcie rachunków na dzień 31 marca 1937 r. itp.). Naszym zdaniem, konieczne jest ogłaszanie omawianych wykazów w chwili, gdy są one w pełni aktualne. Warunek ten nie mógłby być spełniony w razie drukowania wykazów wyłącznie w zamknięciach rachunków państwa. Natomiast byłoby to możliwe, gdyby przyjąć zasadę, iż oficjalne wykazy będą dołączane do preliminarza budżetu (jeśli już nie drukowane w „Monitorze Polskim”). W tym wypadku np. preliminarz budżetowy na rok 1939/40, który ukazuje się w druku w październiku 1938 r., mógłby zawierać wykaz udziałów państwa w spółkach handlowych i spółdzielniach, sporządzony na dzień 31 marca 1938 r.

Wspomniana publikacja oficjalnych wykazów nie byłaby jednak dostatecznym posunięciem w zakresie środków przygotowawczych, mających na celu uporządkowanie zagadnienia udziału państwa w spółkach handlowych. Naszym zdaniem, *konieczne jest nadto sporządzenie — w ramach ogólnego spisu przedsiębiorstw państwowych — dokładnego inwentarza udziałów państwa w spółkach handlowych oraz założenie na tej podstawie stałej i systematycznie uzupełnianej ewidencji powyższych zjawisk*. Uważamy bowiem, iż udziały państwa winny być rejestrowane w chwili, gdy powstają lub ulegają takim czy innym zmianom, a nie zestawiane dorywczo raz do roku dla potrzeb Kontroli Państwowej lub na specjalne żądanie któregoś z centralnych ośrodków dyspozycji rządowej.

Dopiero w ten sposób zagadnienie udziału państwa w kapitale zakładowym spółek handlowych stałoby się elementem określonym w ramach polskiej polityki gospodarczej.

SKOROWIDZ

spółek handlowych i spółdzielni z udziałem państwa.

Liczby oznaczają strony książki, na których zamieszczono informacje o spółkach handlowych i spółdzielniach oraz innych przedsiębiorstwach z udziałem państwa.

Skorowidz obejmuje również takie, wymienione w książce niniejszej przedsiębiorstwa, w których uczestnictwo państwa przestało być aktualne na skutek likwidacji przedsiębiorstw, sprzedaży udziałów itp.

We wszystkich powyższych wypadkach uwzględniono wyłącznie *zasadnicze* informacje, zawarte w wykazach, które stanowią treść rozdziałów II—V niniejszej pracy.

A

Ajencja Telegraficzna „Express” A. T. E., sp. z o. o. w Warszawie 57.
„Azot”, s. a. w Jaworznie 53.

B

„Baldonstahl”, G. m. b. H., Berlin 26.
Banco Polaco — Polska Kasa Opieki, s. a. w Buenos-Aires 41.
Bank Akceptacyjny, s. a. w Warszawie 16.
Bank Gdański, s. a. w Gdańsku (Bank von Danzig A. G.) 34.
Bank Handlowy w Łodzi, s. a. w Łodzi, w likwidacji 38.
Bank Naftowy, s. a. we Lwowie 52.
Bank „Polska Kasa Opieki”, s. a. w Warszawie 40.
Bank Polski, s. a. w Warszawie 20, 34.
Bank Śląski, s. a. w Katowicach (zlikwidowana) 36.
Bank Związku Spółek Zarobkowych, s. a. w Poznaniu 16.
„Benzol”, sp. z o. o. w Katowicach 26.
„Bergsped”, Towarzystwo Eksped. i Magaz., sp. z o. o. w Gdańsku 38.
„Bergtrans”, Towarzystwo Żeglugowe, s. a. w Gdańsku (Bergtrans Shipping Company Ltd.) 37.
„Bergtrans”, Towarzystwo Żeglugowe, sp. z o. o. w Gdyni 37.

Bismarckhütte, G. m. b. H., Berlin 22.
„Bistal”: Biuro Sprzedaży Wyrobów Wspólnoty Interesów „—”, sp. z o. o.
w Warszawie 23.
Biuro Sprzedaży Mostów i Konstrukcyj Żelaznych, sp. z o. o. w Kato-
wicach 22.
Biuro Sprzedaży Polskich Walcowni Rur, sp. z o. o. w Katowicach 23.
Biuro Sprzedaży Wyrobów Wspólnoty Interesów „Bistal”, sp. z o. o.
w Warszawie 23.
Biuro Sprzedaży Zjednoczonych Fabryk Drutu i Gwoździ, sp. z o. o.
w Warszawie, w likwidacji 23.
„Boruta”: Przemysł Chemiczny „—”, s. a. w Zgierzu 35.
(The) British and Polish Trade Bank A. G., s. a. w Gdańsku 34.
Bydgoskie Koleje Powiatowe, w Bydgoszczy 47.

C

Cegielski: H. — , s. a. w Poznaniu 28.
Centrala Materiałów Wybuchowych, sp. z o. o. w Katowicach 49.
Centrala Obrotu Nasionami Oleistymi, sp. z o. o. w Warszawie 39.
Centrala Rolników, s. a. w Poznaniu 28.
Centrala Spirytusowa, s. a. w likwidacji 17.
Centrala Zakupu Żelaza Polskich Hut Żelaznych, sp. z o. o. w Warsza-
wie 23.
Centralna Kasa Spółek Rolniczych w Warszawie 17.
„Cerealia”: Młyn w Głównej „—”, s. a. w Poznaniu 35.
„Cerealia”: Młyny Grudziądzkie „—”, s. a. w Grudziądzu 35.
„Chemia”, sp. z o. o. w Katowicach, w likwidacji 23.
Chłodnia i Składy Portowe w Gdyni, sp. z o. o. w Gdyni 39.
Compagnie Européenne des Tickers, Amsterdam 55.
Cukrownia Mąty, sp. z o. o. w Inowrocławiu 17.
Cukrownia Rolnicza „Podole”, s. a. w Tarnopolu (we Lwowie?) 39.
Cukrownia w Gostyniu, spółdz. z o. o. w Gostyniu 17.
Cukrownia „Wielki Podlas”, sp. z o. o. 17.
Cukrownia „Żnin”, sp. z o. o. w Żninie 17.
Częstochowskie Towarzystwo Górniczo-Przemysłowe, s. a. w Częstocho-
wie (zlikw.) 25.

D

„Derywat”, Spółka Sprzedażna Produktów Smółcowych, sp. z o. o.
w Katowicach 23.
„Dom”: Spółdzielnia Mieszkaniowo-Budowlana „—” w Warszawie 24.
Dom Bankowy Dr Józef Kugel, sp. komandyt. w Gdyni 37.

E

„Emalia i Stal”, sp. z o. o. w Paruszwcu 23.
„Express”: Agencja Telegraficzna „—” A. T. E., sp. z o. o. w Warszawie 57.

F

- Fabryka Chemiczna „Gzichów”, s. a. w Warszawie 37.
Fabryka Konserw Zygmunta Ruckera we Lwowie, s. a. we Lwowie (zlikw.) 52.
Fabryka Obrabiarek „Pionier”, sp. z o. o. w Warszawie 36.
Fabryka Śmigieł i WYROBÓW DRZEWNYCH W. SZOMAŃSKI I S-KA, sp. z o. o. w Warszawie 36.
„Ferrum”: Spółka Akcyjna „—”, w Katowicach 26.
Fitzner: W. —, sp. z o. o. w Siemianowicach 27.
Fitznerowska Fabryka Śrub i Nitów, sp. z o. o. w Siemianowicach 23.
Francusko-Polskie Towarzystwo Kolejowe, s. a. w Warszawie 43.
Friedenshütte, G. m. b. H., Gleiwitz (Gliwice) 26.

G

- Gdański Monopol Tytoniowy, s. a. w Gdańsku (Danziger Tabak-Monopol A. G.) 34.
Gdynia-Ameryka Linie Żeglugowe, s. a. w Gdyni 17.
Gospodarze Zrzeszenie Samorządu Terytorialnego, spółdz. z o. o. w Warszawie 35.
Gostyńska Kolej Powiatowa, w Gostyniu 47.
Górnico-Hutnicze Towarzystwo Handlowe, s. a. w Krakowie 23.
Górnośląska Centrala Ziemniaczana, sp. z o. o. (?) w Katowicach 26.
„Grodzisk”: Zakłady Chemiczne „—”, s. a. w Warszawie 36.
Gwarectwo „Maksymilian” 17.
„Gzichów”: Fabryka Chemiczna „—”, s. a. w Warszawie 37.

H

- Hartwig: C. —, s. a. w Poznaniu 28.
„Huta Ludwików”, s. a. w Kielcach 26.
„Huta Pokój”, Śląskie Zakłady Górniczo-Hutnicze, s. a. w Katowicach 17.

I

- „Informacja”, sp. z o. o. w Katowicach 26.
Internationale Gesellschaft der Stickstoff - Industrie, A. G., Basel (Bazylea) 53.

J

- Jarocińska Wąskotorowa Kolej Powiatowa, w Jarocinie 47.
„Jarot”: Towarzystwo Przetworów Drzewnych „—”, sp. z o. o. w Rudniku, w likwidacji 36.
„Jedność”: Spółdzielnia Spożywców „—”, spółdz. w Drohobyczu 52.

K

- „Kabeka”, Königsgrube Bielschowitz-Knurów Steinkohlen- und Koks-Verkaufsgesellschaft, G. m. b. H., Wien 29.
Kasa Targowa w Warszawie, sp. z o. o. 39.

Kokerei-Vereinigung, G. m. b. H., Berlin 27.
 Kolej Fabryczna Łódzka 47.
 Kolej Górska w Krynicy, sp. z o. o. w Warszawie 56.
 Kolej Herby—Kielce, s. a. w Warszawie, w likwidacji 44.
 Kolej Lokalna Borki Wielkie—Grzymałów, s. a. (zlikw.) 46.
 Kolej Lokalna Chełmża—Melnó, s. a. w Grudziądzu 44.
 Kolej Lokalna Delatyn—Kołomyja—Stefanówka, s. a. we Lwowie 44.
 Kolej Lokalna Drohobycz—Truskawiec, s. a. we Lwowie (zlikw.) 46.
 Kolej Lokalna Kraków—Kocmyrzów, s. a. we Lwowie, w likwidacji 44.
 Kolej Lokalna Lwów—Bełżec, s. a. we Lwowie, w likwidacji 44.
 Kolej Lokalna Lwów—Jaworów, s. a. we Lwowie 44.
 Kolej Lokalna Lwów—Podhajce, s. a. we Lwowie (zlikw.) 46.
 Kolej Lokalna Lwów—Stojanów, s. a. we Lwowie 44.
 Kolej Lokalna Łupków—Cisna, s. a. we Lwowie 44.
 Kolej Lokalna Muszyna—Krynica, s. a. we Lwowie (zlikw.) 47.
 Kolej Lokalna Przeworsk—Dynów, s. a. we Lwowie 44.
 Kolej Lokalna Siersza—Trzebinia—Skawce, s. a. we Lwowie (zlikw.) 47.
 Kolej Lokalna Szczakowa—Bołęcín, s. a. we Lwowie 45.
 Kolej Lokalna Tarnopol—Zbaraż, s. a. we Lwowie, w likwidacji 45.
 Kolej Lokalna Tarnów—Szczucín, s. a. we Lwowie 45.
 Kolej Lokalna Toruń—Czarnowo, s. a. w Toruniu, w likwidacji 45.
 Kolej Lokalna Toruń—Lubicz, s. a. w Toruniu, w likwidacji 45.
 Kolej Powiatowa: Gostyńska —, w Gostyniu 47.
 Kolej Powiatowa: Jarocińska Wąskotorowa —, w Jarocinie 47.
 Kolej Powiatowa: Krotoszyńsko-Pleszewska —, w Pleszewie 47.
 Kolej Powiatowa: Średzka —, w Środzie 48.
 Kolej Powiatowa: Wrzesińska —, we Wrześni 48.
 Kolej Powiatowa: Żnińska —, w Żninie 48.
 Kolej Rawicz—Kobylin 47.
 Kolej Warszawa—Młociny—Łomianki 47.
 Kolej Żelazna Chabówka—Zakopane, s. a. we Lwowie 45.
 Koleje Powiatowe: Bydgoskie —, w Bydgoszczy 47.
 Kolejka Twardogóra—Nowe, s. a. w Nowem 45.
 Konstrukcje Stalowe, sp. z o. o. w Warszawie 23.
 Kościańska Kolej Powiatowa, s. a. w Kościanie 17.
 Krajowe Towarzystwo Melioracyjne, s. a. w Warszawie, w likwidacji 39.
 Krotoszyńsko-Pleszewska Kolej Powiatowa, w Pleszewie 47.

L

Landwirtschaftliche Hauptgesellschaft, sp. z o. o. w Poznaniu 17.
 Lignoza, s. a. w Katowicach 24.
 „Lot”: Polskie Linie Lotnicze „—”, sp. z o. o. w Warszawie 18.
 Lubelska Wytwórnia Samolotów, sp. z o. o. w Warszawie 30.

M

„Maksymilian”: Gwarectwo „—” 17.
 Małopolski Przemysł Chałupniczy, spółdz. z o. o. w Krakowie 24.

Małopolskie Zakłady Melioracyjne i Techniczne, sp. z o. o. we Lwowie 39.
May: Dr Roman —, Chemiczne Fabryki, s. a. w Poznaniu 29.
Mątwy: Cukrownia —, sp. z o. o. w Inowrocławiu 17.
Międzynarodowe Towarzystwo Osadnicze, s. a. w Warszawie 39.
Młyn w Głównej „Cerealia”, s. a. w Poznaniu 35.
Młyny Grudziądzkie „Cerealia”, s. a. w Grudziądzu 35.
Morski Eksport Węgla, sp. z o. o. w Gdyni 24.

O

Okręgowy Zakład Elektryczny w Tarnowie, s. a. w Mościcach 53.
„Osada”, Spółka Akcyjna Budowy Domów, w Gnieźnie 55.
„Orbis”: Polskie Biuro Podróży „—”, sp. z o. o. w Warszawie 41.
„Orbis”-Oddział w Berlinie: Polskie Biuro Podróży „—” —, sp. z o. o. w Berlinie 41.
„Orbis”-Oddział w Brukseli: Polskie Biuro Podróży „—” —, sp. z o. o. w Brukseli 41.
„Orbis”-Oddział w Paryżu: Polskie Biuro Podróży „—” —, sp. z o. o. w Paryżu 41.

P

Pabianickie Zakłady Włókiennicze dawniej R. Kindler, s. a. w Pabianicach 21.
„Paged”, Polska Agencja Drzewna, sp. z o. o. w Gdyni 18.
„Paliwo”, sp. z o. o. w Katowicach 24.
Państwowe Zakłady Naftowe, sp. z o. o. w Gdańsku 51.
„Petow”: Polskie Towarzystwo Węglowe „—” sp. z o. o. w Bydgoszczy (zlikw.) 29.
Pierwsza Fabryka Lokomotyw w Polsce, s. a. w Warszawie 27.
Pińczowskie Koleje Dojazdowe 47.
„Pionier”: Fabryka Obrabiarek „—”, sp. z o. o. w Warszawie 36.
„Pionier”, Spółka Akcyjna dla Poszukiwania i Wydobywania Materiałów Bitumicznych, s. a. we Lwowie 51.
„Piótno”, s. a. w Stęszewie 18.
Podkarpackie Towarzystwo Elektryczne, s. a. we Lwowie 18.
Podlaska Wytwórnia Samolotów, s. a. w Warszawie 18.
„Podole”: Cukrownia Rolnicza „—”, s. a. w Tarnopolu (we Lwowie?) 39.
Polish Petroleum Company, Ltd. — Polskie Towarzystwo Naftowe, sp. z o. o. w Gdańsku 51.
„Pollon”, Naftowa Spółka z o. o. we Lwowie 51.
„Polminpoz”, sp. z o. o. we Lwowie 51.
„Polromania”, Towarzystwo Przemysłowe, s. a. w Warszawie, w likwidacji 49.
„Polros”, Polskie Towarzystwo Handlu z Rosją, sp. z o. o. w Warszawie (zlikw.) 20.
Polska Agencja Morska, Polish Shipping Agency, sp. z o. o. w Gdyni 31.
Polska Akcyjna Spółka Telefoniczna, s. a. w Warszawie 48.

- Polska Huta Skarbowa Ołowiu i Srebra w Strzybnicy, spółka dzierżawna, s. a. w Tarnowskich Górach (zlikw.) 20.
- Polska-Lewant, Agencja Okrętowa, sp. z o. o. w Gdyni 38.
- „Polska Kasa Opieki”: Bank „—”, s. a. w Warszawie 40.
- Polski Eksport Żelaza, sp. z o. o. w Katowicach 24.
- Polski Komitet Azotowy, sp. z o. o. w Chorzowie 54.
- Polskie Biuro Eksportu Zboża, sp. z o. o. w Gdańsku 54.
- Polskie Biuro Podróży „Orbis”, sp. z o. o. w Warszawie 41.
- Polskie Biuro Podróży „Orbis” — Oddział w Berlinie, sp. z o. o. w Berlinie 41.
- Polskie Biuro Podróży „Orbis” — Oddział w Brukseli, sp. z o. o. w Brukseli 41.
- Polskie Biuro Podróży „Orbis” — Oddział w Paryżu, sp. z o. o. w Paryżu 41.
- Polskie Kopalnie Skarbowe na Górnym Śląsku („Skarboferme”), spółka dzierżawna, s. a. w Katowicach 18.
- Polskie Linie Lotnicze „Lot”, sp. z o. o. w Warszawie 18.
- „Polskie Radio”, s. a. w Warszawie 48.
- Polskie Towarzystwo Akumulatorowe, s. a. 36.
- Polskie Towarzystwo Handlu Zagranicznego „Tozag”, sp. z o. o. w Warszawie, w likwidacji 24.
- Polskie Towarzystwo Węglowe „Petow”, sp. z o. o. w Bydgoszczy (zlikw.) 29.
- Polskie Zakłady Babcock - Zieleniewski, s. a. w Sosnowcu 28.
- Polskie Zjednoczenie Rybaków Morskich, spółdz. z o. o. w Gdyni 35.
- Polsko-Brytyjskie Towarzystwo Okrętowe, s. a. w Gdyni 18.
- Powszechne Domy Składowe, s. a. we Lwowie 36.
- Poznańska Spółka Okowiciana, spółdz. dla zbytu okowity z o. o. w Poznaniu 18.
- „Prasa Leśna”, sp. z o. o. w Warszawie 30.
- „Proch”: Spółdzielnia Spożywców „—” 50.
- „Progress”, Zjednoczone Kopalnie Górnośląskie, sp. z o. o. w Katowicach 24.
- Przedsiębiorstwo Osadnicze „Ślązak”, sp. z o. o. w Katowicach 18.
- Przemysł Chemiczny „Boruta”, s. a. w Zgierzu 35.
- „Przemysł i Handel”, Spółka Wydawnicza z o. o. w Warszawie 57.

R

- „Ra”: Spółka Wydawnicza „—”, sp. z o. o. w Warszawie 49.
- Reklama Poczтовая, sp. z o. o. w Warszawie 48.
- „Rella-Mella”, Naftowa i Przemysłowa sp. z o. o. w Borysławiu 52.

S

- Scheiblera: Zjednoczone Zakłady Włókiennicze K. — i L. Grohmana, s. a. w Łodzi 57.
- „Sepewé” — Eksport Wytworów Polskiego Przemysłu, s. a. w Warszawie 50.

„Siew”, Hodowla Roślin, s. a. we Włoszanowie 18.
„Skarboferme”: Polskie Kopalnie Skarbowe na Górnym Śląsku („—”),
spółka dzierzawna, s. a. w Katowicach 18.
„Skarbopol”, Morski Eksport Węgla i Koksu z Polskich Kopalń Skarbo-
wych na Górnym Śląsku, sp. z o. o. w Gdańsku (zlikw.) 29.
„Skarbopol”, Morski Eksport Węgla i Koksu z Polskich Kopalń Skar-
bowych na Górnym Śląsku, sp. z o. o. w Gdyni 29.
„Smołodrogi”, Towarzystwo Budowy Dróg Smołowanych, sp. z o. o.
w Katowicach 26.
Spółdzielcza Przetwórnia Mięсна w Wołkowysku, spółdz. z o. o. w Woł-
kowysku 58.
Spółdzielnia Mieszkaniowa w Wielkich Hajdukach 26.
Spółdzielnia Mieszkaniowo-Budowlana „Dom” w Warszawie 24.
Spółdzielnia Mleczarska we Wrześni 19.
Spółdzielnia Producentów Ryb w Wilnie 39.
Spółdzielnia Spożywców „Jedność”, spółdz. w Drohobyczu 52.
Spółdzielnia Spożywców „Proch” 50.
Spółka Akcyjna Eksploatacji Soli Potasowych („Tesp”), s. a. we Lwo-
wie 35.
Spółka Akcyjna „Ferrum” w Katowicach 26.
Spółka Eksploatacji Elewatorów Zbożowych w Polsce, sp. z o. o. w Gdy-
ni 55.
Spółka Mieszkaniowa dla Miast, sp. z o. o. w Krakowie (zlikw.) 36.
Spółka Osadnicza w Poznaniu, s. a. 28.
Spółka Wydawnicza „Ra”, sp. z o. o. w Warszawie 49.
Stocznia Gdańska, Międzynarodowe Towarzystwo Budowy Okrętów
i Maszyn, s. a. w Gdańsku (The International Shipbuilding and
Engineering, Co Ltd.) 35.
Stocznia Gdynska, s. a. w Gdyni 24.
Stowarzyszenie Mechaników Polskich z Ameryki, s. a. w Warszawie 35.
Syndykat Emigracyjny, sp. z o. o. w Warszawie 19.
Syndykat Polskich Hut Żelaznych, sp. z o. o. w Katowicach 24.
Syndykat Polskich Odlewni Stali, sp. z o. o. w Warszawie 25.

Ś

„Ślązak”: Przedsiębiorstwo Osadnicze „—”, sp. z o. o. w Katowicach 18.
Średzka Kolej Powiatowa, w Środzie 48.

T

Technika Gorzelnicza, s. a. w Warszawie, w likwidacji 19.
„Tesp”: Spółka Akcyjna Eksploatacji Soli Potasowych („—”), s. a. we
Lwowie 35.
„Tissa”, Towarzystwo Importu Surowców, s. a. w Warszawie 51.
Toruński Port Drzewny, s. a. w Toruniu 19.
Towarzystwo Akcyjne Kolei Puck—Krokowa, s. a. w Pucku 45.

Towarzystwo Akcyjne Kolei Zajązkowo Lubawskie—Nowe Miasto Pomorskie, s. a. w Nowym Mieście 46.
Towarzystwo Akcyjne Kolejki Wejherowo—Zamostne, s. a. w Wejherowie 46.
Towarzystwo Budowy i Eksploatacji Kolei Linowej Zakopane (Kuźnice) — Kasprowy Wierch, sp. z o. o. w Warszawie 46.
Towarzystwo dla Sprzedaży Surówki Żelaznej, sp. z o. o. w Warszawie 25.
Towarzystwo Handlowe Przemysłu Naftowego, sp. z o. o. we Lwowie 52.
Towarzystwo Osiedli Robotniczych, sp. z o. o. w Warszawie 35.
Towarzystwo Przetworów Drzewnych „Jaroł”, sp. z o. o. w Rudniku, w likwidacji 36.
Towarzystwo Starachowickich Zakładów Górniczych, s. a. w Warszawie 19.
Towarzystwo Turystyki Morskiej, sp. z o. o. w Gdyni 30.
Towarzystwo Zakładów Żyrardowskich, s. a. w Warszawie 39.
„Tozag”: Polskie Towarzystwo Handlu Zagranicznego „—”, sp. z o. o. w Warszawie 24.

U

„Ursus”: Zakłady Mechaniczne „—”, s. a. w Warszawie 50.

W

Warszawskie Towarzystwo Kopalń Węgla i Zakładów Hutniczych, s. a. w Warszawie 19.
„Wielki Podlas”: Cukrownia „—”, sp. z o. o. 17.
„Wierzbie”, uzdrowisko 54.
Wileński Bank Ziemski, s. a. w Wilnie 19.
Wrzesińska Kolej Powiatowa, we Wrześni 48.
Wspólnota Interesów Górniczo-Hutniczych, s. a. w Katowicach 21.
„Wygoda”: Zakłady Przemysłu Drzewnego „—”, sp. z o. o. w Warszawie 37.

Z

Zachodnio-Polski Syndykat Węglowy, sp. z o. o. 29.
Zakład Elektryczny Okręgu Podstołecznego („Zeop”), sp. z o. o. w Warszawie 51.
Zakłady Chemiczne „Grodzisk”, s. a. w Warszawie 36.
Zakłady Hohenlohego, s. a. w Welnowcu 19.
Zakłady Mechaniczne „Ursus”, s. a. w Warszawie 50.
Zakłady Nakładcze Przemysłu Chałupniczego we Lwowie 40.
Zakłady Południowe w Nisku, sp. z o. o. w Katowicach 26.
Zakłady Przemysłowe w Niezychowie, sp. z o. o. w Niezychowie 19.
Zakłady Przemysłu Drzewnego „Wygoda”, sp. z o. o. w Warszawie 37.
„Zeop”: Zakład Elektryczny Okręgu Podstołecznego („—”), sp. z o. o. w Warszawie 51.

„Zeork”: Zjednoczenie Elektrowni Okręgu Radomsko-Kieleckiego („—”), s. a. w Warszawie 50.
Ziemskie Towarzystwo Parcelacyjne, s. a. we Lwowie 40.
Zjednoczenie Elektrowni Okręgu Radomsko-Kieleckiego („Zeork), s. a. w Warszawie 50.
Zjednoczenie Górniczo-Hutnicze, sp. z o. o. w Warszawie 19.
Zjednoczenie Polskich Emalierni, sp. z o. o. w Katowicach 25.
Zjednoczone Fabryki Maszyn, Kotłów i Wagonów L. Zieleniewski i Fitzer-Gamper, s. a. w Krakowie 27.
Zjednoczone Zakłady Włókiennicze K. Scheiblera i L. Grohmana, s. a. w Łodzi 57.
Zjednoczony Bank Ziemiański, s. a. w Warszawie, w likwidacji 20.
Związek Eksportowy Polskich Hut Żelaznych, sp. z o. o. w Katowicach 25.
Związek Gospodarczy Spółdzielni Rolniczo-Handlowych, spółdz. z o. udz. w Warszawie 55.
Związek Koksowni, sp. z o. o. w Katowicach 27.

Ż

Żegluga Polska, s. a. w Gdyni 20.
„Żelazohurt”, Organizacja Sprzedaży Wyrobów Wspólnoty Interesów Górniczo-Hutniczych, s. a., sp. z o. o. w Katowicach 25.
„Żnin”: Cukrownia „—”, sp. z o. o. w Żninie 17.
Żnińska Kolej Powiatowa, w Żninie 48.

SPIS RZECZY.

	<i>Str.</i>
Przedmowa	5
Wyjaśnienie skrótów	8

ROZDZIAŁ I. UWAGI WSTĘPNE. 9

ROZDZIAŁ II. UDZIAŁY KONCERNOWE SKARBU PAŃSTWA.

1. Przedsiębiorstwa z bezpośrednim udziałem skarbu państwa	16
2. Koncern „Wspólnoty Interesów”	21
3. Koncern „Huty Pokój”	26
4. Koncern Banku Związku Spółek Zarobkowych	28
5. Koncern „Skarbofermu”	29
6. Inne powiązania koncernowe	30

ROZDZIAŁ III. UDZIAŁY KONCERNOWE BANKÓW PAŃSTWOWYCH.

1. Koncern Banku Gospodarstwa Krajowego	32
2. Koncern Państwowego Banku Rolnego	38
3. Koncern Poczтовой Kasy Oszczędności	40

ROZDZIAŁ IV. UDZIAŁY KONCERNOWE PAŃSTWOWYCH PRZEDSIĘBIORSTW WYDZIELONYCH.

1. Koncern Polskich Kolei Państwowych	43
2. Koncern Polskiej Poczty, Telegrafu i Telefonu	48
3. Koncern wytwórni wojskowych	49
4. Koncern „Polminu”	51
5. Koncern Zjednoczonych Fabryk Związków Azotowych w Mo- ścicach i w Chorzowie	53
6. Koncern Państwowych Zakładów Przemysłowo-Zbożowych	54
7. Inne powiązania koncernowe	55

	<i>Str.</i>
ROZDZIAŁ V. INNE FORMY UDZIAŁU PAŃSTWA W SPÓŁKACH HANDLOWYCH.	.
1. Ukryte formy udziału państwa w kapitale zakładowym	56
2. Przedsiębiorstwa z gestią państwową	57
ROZDZIAŁ VI. CHARAKTERYSTYKA POWIĄZAŃ KONCERNOWYCH PAŃSTWA	59
ROZDZIAŁ VII. OGÓLNE ROZMIARY UDZIAŁU PAŃSTWA W SPÓŁKACH HANDLOWYCH	66
ROZDZIAŁ VIII. WZROST UDZIAŁU PAŃSTWA W SPÓŁKACH HANDLOWYCH	83
ROZDZIAŁ IX. ZAKOŃCZENIE	94
—————	
Skorowidz	101
—————	

Drukarnia
PIOTR PYZ i S-ka
w Warszawie
Miodowa 8